

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Περί ηγεσίας στις διεθνείς σχέσεις: επιστήμη ή τέχνη;

Μαρία Μπριάννα
Επιβλέπων: Μάριος Ευρυβιάδης

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	3
Αναλυτικό Πλαίσιο	4
Πρώτη Ενότητα:	9
Πρώτο επίπεδο: Η ανάδειξη μίας ηγετικής φυσιογνωμίας	9
Η αλληλεπίδραση της ανθρώπινης φύσης με το περιβάλλον	9
Η ηγετική φυσιογνωμία	13
Δεύτερο επίπεδο: Η κατάκτηση και η διατήρηση της πολιτικής ισχύος	15
Τα γενεσιουργά αίτια της ηγεσίας	15
Οι δημοκρατικοί θεσμοί	20
Η πολιτική ισχύς	23
Τρίτο επίπεδο: Η παγκόσμια δυνητική ή λανθάνουσα επιρροή	29
Εσωτερική Νομιμοποίηση	29
Ισορροπία Ισχύος	30
Παγκόσμια λανθάνουσα ή δυνητική επιρροή	33
Δεύτερη Ενότητα:	37
Χέλμουτ Κολ	37
Η Γερμανία του Χέλμουτ Κολ	37
Οι επιλογές της Γερμανίας	38
Το πλαίσιο δράσης των ηγετών	39
Ηγεσία, θεσμοί και ενοποίηση	40
Βλάντιμιρ Πούτιν	43
Η Ρωσία του Βλάντιμιρ Πούτιν	43
Εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον	43
Η εκλογή Πούτιν	46
Εξωτερική πολιτική	48
Εσωτερική πολιτική	50
Συμπεράσματα	55
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

Εισαγωγή

Αναμφίβολα, το διεθνές σύστημα εξελίσσεται μέσα από τη σύγκρουση, μία έννοια συνώνυμη της δραστηριότητας, της συνεργασίας, του συναγωνισμού, του ανταγωνισμού, της κρίσης, της επανάστασης και του πολέμου. Η αναζήτηση των «νόμων της αλλαγής» παραμένει δια βίου ατέρμονη λόγω της μοναδικότητας και της πολυπλοκότητας των ιστορικών γεγονότων, τα οποία ευθύνονται για τις αλλαγές συσχετισμών ισχύος. Ως γνωστόν το «νέο» στην ανθρώπινη ιστορία κυοφορείται σε μία μακρά περίοδο κατά την οποία συγκρούεται με το κατεστημένο και το στερεότυπο και ωριμάζει. Και ακόμα και αν τα χρόνια που ζούμε αποτελούν χρόνια προετοιμασίας μίας ανατροπής στο διεθνές σύστημα όπου τίποτα δεν είναι δεδομένο και αδιαμφισβήτητο πλην της παγκοσμιότητας της αναρχίας, η πολιτική ηγεσία είναι εκείνη που λαμβάνει τις αποφάσεις σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο διαμορφώνοντας καταλυτικά το τοπίο για όλο τον πλανήτη.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να επιχειρηματολογήσει ότι η πολιτική ηγεσία είναι μία τέχνη που αναπτύσσεται και εξελίσσεται. Κατ' επέκταση, ότι ένας ηγέτης δεν είναι από μηχανής θεός και η πολιτική ηγεσία δεν αφορά αποκλειστικά στους πολιτικούς θεσμούς και τους κανόνες που διέπουν την λειτουργία τους αλλά στην κινητήρια δύναμη των θεσμών αυτών που είναι τα άτομα. Κάθε θεσμός λειτουργεί γιατί υπάρχει καταμερισμός των εργασιών και των ρόλων μέσα σε αυτόν και γιατί ορισμένοι άνθρωποι καθίστανται υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων ενοποιητικών αλλά και συγκρουσιακών ταυτόχρονα. Με προαπαιτούμενα την κοινωνική συμβίωση και τη γενική συναίσθηση της ανάγκης ενιαίας πολιτικής που να ρυθμίζει τους όρους της συμβίωσης αυτής αλλά και τη σύγκρουση αντίθετων αντιλήψεων για το ποια θα είναι η πολιτική αυτή¹, η άσκηση πολιτικής εξουσίας αποκτά συνολικό χαρακτήρα λόγω του χώρου, δηλαδή του πλαισίου στο οποίο αφορούν οι αποφάσεις της αλλά, και, της φύσης των αποφάσεων της σε μία προσπάθεια διασύνδεσης τομέων και υπηρεσιών κοινών σε όλους, στη διαπλοκή υποσυστημάτων και στη συνολική διάταξη του συστήματος. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει ο Cl. Offe το πολιτικό σύστημα παρεμβάλλεται ανάμεσα στο οικονομικό και το πολιτιστικό και τα συντονίζει.

Στις σελίδες που ακολουθούν αντλώντας έννοιες και μηχανισμούς από τις αναλύσεις των Carl Philipp Gottfried von Clausewitz, Kenneth Neal Waltz, David Held και Robert Michels αναπτύσσουμε τρεις αιτιατές αλυσίδες, οι οποίες εξηγούν τις συνθήκες εκείνες οι οποίες συντρέχουν και διαμορφώνουν την κατανομή ισχύος μίας ηγετικής φυσιογνωμίας και στις τρεις εικόνες του Kenneth Neal Waltz. Με βάση αυτό το

¹ *Finer, Comparative Government*, (Εκδόσεις Penguin, Μάντσεστερ, 1969) στο Θανάση Διαμαντόπουλου, *Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ.334

αναλυτικό πλαίσιο, παρουσιάζουμε μια σειρά από μεταβλητές, οι οποίες ενταγμένες σε ένα ενιαίο πλαίσιο, μπορούν να ερμηνεύσουν σε μία δημοκρατική πολιτεία την έννοια της πολιτικής ιδιοφυΐας, η οποία υπερβαίνει τα όρια της δύναμης μίας ανώτατης θέσης και αντλεί ισχύ από την ηθική, τυπικά τουλάχιστον.

Αναλυτικό Πλαίσιο

Η έννοια της πολιτικής ταυτίζεται με τις έννοιες της ισχύος και της εξουσίας. Σε αναλύσεις πολιτικών επιστημόνων διακρίνονται δύο επίπεδα της έννοιας της εξουσίας: η εξουσία σε ευρεία έννοια, η οποία αφορά σε μηχανισμούς και κανόνες οι οποίοι, ανεξαρτήτως φορέων και προσώπων, διαχέονται στο σύστημα και προάγουν την κοινωνική ευημερία ως απόρροια της σταθερότητας και της ευταξίας και η εξουσία σε στενή έννοια, η οποία συνδέει την ύπαρξη μηχανισμών επιβολής κάποιων κανόνων με τη δράση διακριτών προσώπων. Η εξουσία πρώτου τύπου αφορά σε πρώιμες κοινωνίες ενώ με τη σταδιακή ωρίμανση μορφών κοινωνικής συμβίωσης αναδύεται η εξουσία του δευτέρου επιπέδου, η λεγόμενη διαφοροποιημένη εξουσία κατά τον J.W.Lapierre.

Στην εσωτερική πολιτική η ισχύς είναι κυρίως θεσμική² και εκπορεύεται από την ύπαρξη του κράτους ως ένας υψηλού βαθμού θεσμοποίησης, σταθερός και πολυπλόκαμος μηχανισμός άσκησης, βάσει κανόνων, της πολιτικής εξουσίας³. Στη διεθνή πολιτική κάθε κράτος θεωρείται ένας δρών λειτουργικά ομοιόμορφος, τυπικά ισότιμος αλλά διαφορετικής ισχύος βάσει πολεμικών ικανοτήτων και οικονομικών επιδόσεων⁴. Κατ' επέκταση η έννοια της ισχύος σε διεθνές επίπεδο γίνεται αντιληπτή και, ως ένα σημείο, ποσοτικοποιείται βάσει της κατοχής πόρων στρατιωτικών και οικονομικών⁵ χωρίς ωστόσο αυτό να συνεπάγεται αυτόματη και νομοτελειακή ανάπτυξη και επικράτηση ενός κράτους στο διεθνές σκηνικό. Δεδομένης της τεράστιας σημασίας της αλληλεπίδρασης μεταξύ της δομής και της ανθρώπινης δράσης σε συνθήκες πολυπλοκότητας, μεταξύ άλλων η επιλογή αποτελεσματικότερων στρατηγικών από μία πολιτική ιδιοφυΐα με γνώση των μέσων και των σκοπών αλλά και βαθιά κατανόηση των ηθικών δυνάμεων μπορεί

² Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα, Βιβλιοθήκη Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων του Δικαίου, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008), σελ. 33

³ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ.386

⁴ Στη διεθνή σφαίρα η πολιτική ισχύς, ακόμη και αν στην πραγματικότητα είναι μία αδιαίρετη ολότητα, μπορεί να διαχωριστεί σε στρατιωτική, οικονομική και ισχύ της πειθούς. Αναλυτικότερα, η στρατιωτική ισχύς ενός κράτους αφορά σε κάθε ενέργεια που θα εξασφαλίσει την ενδυνάμωσή του σε περίπτωση πολέμου. Η οικονομική ισχύς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη στρατιωτική ως απαραίτητο προαπαιτούμενο η μία της άλλης. Αναμφίβολα, οι οικονομικές δυνάμεις είναι κατ' ουσίαν πολιτικές δυνάμεις καθώς το να παραλύσεις το οικονομικό σύστημα μίας εχθρικής δύναμης αποτελούσε ανέκαθεν πολεμικό στόχο ισάξιο με το να νικήσεις το στρατό και το στόλο της. Τέλος, η τρίτη μορφή πολιτικής ισχύος είναι η τέχνη της πειθούς υπήρξε πάντοτε γνώρισμα του πολιτικού ηγέτη.

⁵ Kenneth N. Waltz, Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος: Μία θεωρητική Ανάλυση, μετάφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), σελ. 285-302

αρκετά συχνά να σηματοδοτήσει μία αλλαγή στον διεθνή καταμερισμό ισχύος.

Η πολιτική ηγεσία αποτελεί πράγματι μία τέχνη που αναπτύσσεται και εξελίσσεται;

Καταρχάς, η ανάλυση του παραπάνω ερωτήματος προϋποθέτει έναν ορισμό της πολιτικής. Το Αγγλικό Λεξικό της Οξφόρδης ορίζει την πολιτική ως την «επιστήμη και τέχνη της διακυβέρνησης: η επιστήμη ασχολείται με τη μορφή, οργάνωση και διοίκηση ενός κράτους, ή μερών του, και με τη ρύθμιση των σχέσεων του με άλλα κράτη». Σύμφωνα με τον H.J.Laski η πολιτική είναι μία δραστηριότητα που κατατείνει στην επίτευξη κοινωνικών στόχων μέσα από την αλληλεπίδραση της πολυφωνίας των δρώντων, που χαρακτηρίζει ένα δημοκρατικό-πλουραλιστικό σύστημα⁶. Μία προσπάθεια κατάκτησης ή και επηρεασμού της εξουσίας κατά τον W.J.M.Mackenzie⁷ ή κατά τον Schumpeter, ένας τομέας δραστηριότητας που, στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, αφήνεται στους κατ' επάγγελμα πολιτικούς: «πολιτική είναι ό,τι συνδυάζεται με τη δραστηριότητα, τον ανταγωνισμό και τους θεσμικούς ρόλους των πολιτικών ελίτ»⁸.

Κατά δεύτερον, θα ορίσουμε την τέχνη αντλώντας τον ορισμό από την ανάλυση της πολεμικής ιδιοφυίας του Karl Von Clausewitz στο έργο του «Περί του Πολέμου» ως μία ιδιαίτερη δραστηριότητα. Και

«Κάθε ιδιαίτερη δραστηριότητα απαιτεί, για να διεξαχθεί με κάποια δεξιότητα, και ιδιαίτερες διανοητικές και συναισθηματικές διαθέσεις»⁹

Κατά τρίτον, πως ορίζεται η πολιτική ηγεσία;

Η πολιτική κατά μία έννοια είναι πάντα μία πολιτική της ισχύος. Η έννοια της δύναμης (power) σύμφωνα με τον J.S. Nye είναι «η ικανότητα επηρεασμού της συμπεριφοράς των άλλων, ώστε κάποιος να επιτυγχάνει τα αποτελέσματα που επιθυμεί»¹⁰ και διακρίνεται σε «σκληρή δύναμη» («hard power») και σε «ήπια δύναμη» («soft power») ¹¹ με γνώμονα τα μέσα επηρεασμού, δηλαδή τη βία στην πρώτη περίπτωση και την πειθώ στη δεύτερη. Με απλά λόγια, η πολιτική εξουσία είναι η νομιμοποιημένη δυνατότητα διαμόρφωσης της συμπεριφοράς μίας κοινωνίας.

⁶ H.J.Laski, A grammar of Politics (London: Allen & Unwin, 1925) στο Alan R.Ball & B.Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000),σελ. 9-27

⁷ W.J.M.Mackenzie, Politics and Social Science (London:Penguin Books, 1967) στο Alan R.Ball & B.Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), σελ. 9-27

⁸ J.A.Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy (New York:Harper, 1942/1975) στο Alan R.Ball & B.Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000),σελ. 9-27

⁹ Karl Von Clausewitz, Περί του Πολέμου, μετάφραση-επιμέλεια Νατάσα Ξεπουλιά (Θεσσαλονίκη:Εκδόσεις Βάνιας, 1999), σελ.76

¹⁰ Joseph S. Nye, Soft Power The means to success in world politics, New York: Public Affairs Press, 2004, σελ 2.

¹¹ Ibid.

Το φαινόμενο της πολιτικής ηγεσίας είναι παγκόσμιο και καθολικό και βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής σκέψης από την αρχαιότητα. Ο Πλάτωνας οραματιζόμενος την ιδανική «Πολιτεία» βλέπει την «τάξη» των «αρχόντων», οι οποίοι προέρχονται από την τάξη των «φυλάκων», ως συστατικό στοιχείο της κοινωνίας¹². Στον Επιτάφιο που αποδίδεται στον Περικλή και τον οποίο συνέθεσε ο Θουκυδίδης περίπου τριάντα χρόνια μετά την εκφώνηση της δημηγορίας τονίζεται μεταξύ άλλων «...Το όνομά του (πολιτεύματος), επειδή δε ζούμε στηριγμένοι πάνω στους λίγους παρά στους περισσότερους, είναι κυριαρχία του δήμου, δημοκρατία· τόσο οι νόμοι, όταν είναι για τις ιδιωτικές τους διαφορές, δίνουν σε όλους τα ίδια δικαιώματα· όσο πάλι για την προσωπική επιβολή, κατά που βλέπουν τον καθένα να προκόβει σε κάτι, όχι από τη σειρά, όσο γιατί είναι ικανός, γι' αυτό τον προτιμούν να πάρει μέρος στα δημόσια πράγματα·...»¹³. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη με προαπαιτούμενο την ισότητα ως πρακτική και ηθική βάση της ελευθερίας «κάθε πολίτης γίνεται εκ περιτροπής και άρχων και αρχόμενος»¹⁴.

Ποιες είναι αυτές οι ιδιαίτερες διανοητικές και συναισθηματικές διαθέσεις που ξεχωρίζουν έναν πετυχημένο πολιτικό ηγέτη και πως αυτές αντανakλώνται στις τρεις εικόνες του Kenneth Neal Waltz; Σε ποιες πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί ένα άτομο να ασκήσει επιρροή τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Γιατί η ηγεσία στις διεθνείς σχέσεις είναι τέχνη;

Η εργασία χωρίζεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη ενότητα με βάση τα αναλυτικά πλαίσια των Carl Philipp Gottfried von Clausewitz, Kenneth Neal Waltz και Robert Michels, θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε συνοπτικά την επίδραση της φύσης και της συμπεριφοράς του ανθρώπου στη συλλογική συμπεριφορά μέσα στο πολιτικό σύστημα, και να αναπτύξουμε το επιχείρημά μας ότι η προσωπικότητα του ηγέτη και η διαμόρφωση της πολιτικής με γνώμονα την ηθική του αποτελούν μία «φυσική κατάσταση» με την έννοια του έμφυτου, του σωστού αλλά και του καθολικού παράλληλα.. Με άλλα λόγια ότι η ψυχολογία του ηγέτη είτε προσδιορίζεται βιολογικά, είτε ιστορικά είτε συστημικά μέσω των επιδράσεων του περιβάλλοντος με το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικού μεταβολισμού¹⁵ αποτελεί ένα μείγμα η σύνθεση του οποίου παραπέμπει στην κορωνίδα των Επιστημών, κατά τον Παλαμά¹⁶, τη θαυματουργή Χημεία.

Λαμβάνοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, λοιπόν, την ανθρώπινη φύση, και, ως ενδιάμεση τις

¹² Κ. Δεσποτοπούλου, Πολιτική Φιλοσοφία του Πλάτωνος (Αθήνα: Εκδόσεις Σεφερλή, 1957) στο Κλεομένη Σ. Κουτσούκη, Η πολιτική ηγεσία: Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών (Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου, 1990), σελ.15

¹³ Περικλέους Επιτάφιος, από Θουκυδίδη II, 37, 40, μετάφραση Ι.Θ. Κακριδή στο Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 28

¹⁴ Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, μετάφραση Μαριάννα Τζιαντζή (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 30-32

¹⁵ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ.344

¹⁶ Γράφει ο Κωστής Παλαμάς.... Ω κορωνίδα των Επιστημών, θαυματουργή Χημεία, που μέσα από τα σκόβαλα στολίδια βγάζεις και πετράδια, μπορείς τα τίμια να τα πλάσεις από την ατιμία, να βρεις ερωτικούς παλμούς και στην καρδιά την άδεια;

διανοητικές και συναισθηματικές διαθέσεις, μπορούμε να κατασκευάσουμε μια αιτιακή αλυσίδα, η οποία καταλήγει στην δημιουργία μία ηγετικής φυσιογνωμίας αντανακλώντας την ταυτότητα, την κοινωνική φυσιογνωμία και την συγκρότηση του ανθρώπου εκείνου που παίρνει τις αποφάσεις. Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει περιληπτικά την αιτιακή αλυσίδα μεταξύ της ανθρώπινης φύσης και της ανάδειξης ενός ηγέτη.

Πίνακας 1 - Αιτιακή Αλυσίδα Ηγεσίας

Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Προκαλούν	Ενδιάμεση Μεταβλητή	Προκαλεί	Εξαρτημένη Μεταβλητή
1. Ανθρώπινη Φύση 2. Περιβάλλον	->	Διανοητικές και συναισθηματικές διαθέσεις	->	Ηγετική φυσιογνωμία

Σε επίπεδο κράτους, λαμβάνοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή την αναγκαιότητα της οργάνωσης, την ανάγκη των μαζών για ηγεσία σε συνδυασμό με τη γένεση εμπράγματος και τυπικής υπεροχής μίας μειοψηφίας οι οποίες στοιχειοθετούν το πλαίσιο των γενεσιουργών αιτίων της ηγεσίας ως αναπόσπαστου συστατικού μίας κοινωνίας, και, ως ενδιάμεση την ύπαρξη και λειτουργία δημοκρατικών θεσμών, κατασκευάζουμε μία δεύτερη αιτιακή αλυσίδα, η οποία καταλήγει στην κατάκτηση και τη διατήρηση της ισχύος. Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει περιληπτικά την αιτιακή αλυσίδα μεταξύ της ανάγκης της εγκαθίδρυσης της ηγεσίας και της ανάδειξης του πολιτικού ηγέτη.

Πίνακας 2 - Αιτιακή Αλυσίδα Πολιτικής Ηγεσίας

Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Προκαλούν	Ενδιάμεση Μεταβλητή	Προκαλεί	Εξαρτημένη Μεταβλητή
1. Η οργάνωση 2. Η ανάγκη των μαζών για	->	Δημοκρατικοί Θεσμοί	->	Κατάκτηση ή/και διατήρηση της ισχύος

ηγεσία				
3. Η τεχνική επάρκεια				

Τέλος, σε διεθνές επίπεδο λαμβάνοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή την εσωτερική νομιμοποίηση και ως ενδιάμεση την κατάσταση ισορροπίας ισχύος, κατασκευάζουμε μία τρίτη αιτιακή αλυσίδα, η οποία καταλήγει στην δημιουργία παγκόσμιας λανθάνουσας ή δυνητικής επιρροής. Ο Πίνακας 3 απεικονίζει περιληπτικά την αιτιακή αλυσίδα μεταξύ της ισχύος σε κρατικό επίπεδο και της ισχύος σε διεθνές.

Πίνακας 3 - Αιτιακή Αλυσίδα Διεθνούς Πολιτικής Επιρροής

Ανεξάρτητη Μεταβλητή	Προκαλεί	Ενδιάμεση Μεταβλητή	Προκαλεί	Εξαρτημένη Μεταβλητή
Εσωτερική Νομιμοποίηση	->	Ισορροπία Ισχύος	->	Παγκόσμια λανθάνουσα ή δυνητική επιρροή

Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται με βάση την προηγούμενη ανάλυση δύο περιπτώσεις ανάλυσης. Η πρώτη αφορά στον συντηρητικό πολιτικό Χέλμουτ Κολ, ο οποίος υπήρξε επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας από το 1982 ως το 1990 και πρωτοστάτησε στην επανένωση των δύο Γερμανιών το 1990. Η δεύτερη αφορά στον απόλυτης πολιτικής ισχύος πρώην Πρόεδρο της Ρωσίας και νυν Πρωθυπουργός Πούτιν ο οποίος ως Πρόεδρος παρέλαβε ένα χάος και παρέδωσε μία σταθερή χώρα με αναπτυξιακές προοπτικές.

Πρώτη Ενότητα:

Πρώτο επίπεδο: Η ανάδειξη μίας ηγετικής φυσιογνωμίας

Η αλληλεπίδραση της ανθρώπινης φύσης με το περιβάλλον

Ο ηγέτης προφανώς και είναι προϊόν του περιβάλλοντος όπου ζει και δημιουργεί. Δεν νοείται έξω από αυτό και δεν μπορεί να δημιουργηθεί έξω από αυτό. Επιπλέον, η κοινωνία παράγει τους ηγέτες, αλλά το αντίθετο είναι περισσότερο δύσκολο και χρειάζεται περισσότερο χρόνο. Πίσω από αυτές τις απλές φράσεις κρύβονται όμως περίπλοκες διεργασίες που σχετίζονται με την ψυχολογική διάθεση κάθε πολίτη χωριστά και την διάθεση του συνόλου ή της μάζας σαν μία συνισταμένη των διαθέσεων των πολλών (χωρίς απαραίτητα να ταυτίζεται η ατομική με τη συλλογική διάθεση). Από την άλλη πλευρά και ο ηγέτης παρασύρεται, διαμορφώνεται ή ακολουθεί, ανάλογα με τις περιστάσεις και την ιδιοσυγκρασία του, τις δικές του διαθέσεις και συμπεριφορές σε σχέση με την αλληλεπίδρασή του με την κοινή γνώμη και τους πολίτες. Μέσα από αυτό το σύνολο των επιδιώξεων και των κινήτρων διαμορφώνεται ο χαρακτήρας του ηγέτη σε ό, τι αφορά την στάση του και τη συμπεριφορά του απέναντι σε μία ομάδα. Στην παρούσα εργασία μελετάται κυρίως η ηγεσία στην πολιτική, αν και προφανώς οι ηγέτες στις επιχειρήσεις ή σε κοινωνικά/πνευματικά κινήματα είναι εξίσου σημαντικό πεδίο μελέτης και προβληματικής.

Χρειάζεται λοιπόν να δούμε με περισσότερη προσοχή αυτή την αιτιακή αλυσίδα που συνδέει τη στενή, περίπλοκη και αδιάκοπη αλληλεπίδραση της ανθρώπινης φύσης με το περιβάλλον εν μέσω της οποίας αναδύονται διανοητικές και συναισθηματικές διαθέσεις ατόμων ευνοώντας την παραγωγή μίας ηγετικής φυσιογνωμίας.

Είναι καταρχάς προφανές ότι η πολιτική δραστηριότητα, που ουσιαστικά υπάρχει εδώ και χιλιετίες από τότε που υπάρχουν δομές εξουσίας στις ανθρώπινες κοινωνίες αλλά μόνο τους τελευταίους αιώνες πήρε σαφέστερη μορφή και δομή, έχει σχέσεις άμεσης εξάρτησης από την ανθρώπινη φύση. Η διάθεση για (αυτο)προβολή, η τάση για φιλικές, κοινωνικές σχέσεις και σχέσεις (αλληλ)εξάρτησης και συνεργασίας που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους, ακόμα και φαινόμενα που δεν θα συνδυάζαμε εξαρχής με την πολιτική, όπως ο αλτρουισμός, μπορούν να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο δράσης μέσα από το οποίο προέρχονται οι επαγγελματίες της πολιτικής. Φυσικά, οι κοινωνίες είναι πλέον αρκετά περίπλοκες ώστε μέσα τους να υπάρχουν και να επιδρούν ποικίλα ρεύματα με αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, επιδιώξεις και

προτιμήσεις.

Αυτό γίνεται περισσότερο σαφές αν εξετάσουμε ορισμένα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα και το πώς ξεκίνησαν από το εσωτερικό της κοινωνίας σαν αιτήματα για να αρθρώσουν στη συνέχεια σαφή πολιτικό λόγο και να επηρεάσουν την διαδικασία της παραγωγής πολιτικής. Για παράδειγμα, το αντιρατσιστικό κίνημα στις ΗΠΑ που επιδίωξε και πέτυχε την ισότιμη συμμετοχή των μαύρων πολιτών στα κοινά χωρίς διακρίσεις ξεκίνησε ήδη από το 19ο αιώνα σαν μία προσπάθεια για τον τερματισμό του καθεστώτος της δουλείας. Όσοι υπέστησαν τις διακρίσεις σε βάρος τους, πέρα φυσικά από την σωματική και ψυχολογική καταπόνηση σε βάρος τους, σχηματίζουν σταδιακά τόσο στη συλλογική τους συνείδηση μία επιχειρηματολογία κατά της κατάστασης που ζουν. Ο Αμερικανικός Εμφύλιος ήταν ένα κομβικό σημείο σε αυτή τη διαδικασία όχι μόνο γιατί ενστερνίστηκαν τα αιτήματά τους και αρκετοί λευκοί (ειδικά στις βόρειες πολιτείες) αλλά και γιατί τα αιτήματά τους μπήκαν στο καθημερινό λόγο της πολιτικής και βρήκαν υποστηρικτές ή διαφωνούντες. Βεβαίως η διαδικασία χρειάστηκε πολλές δεκαετίες για να ολοκληρωθεί¹⁷ αλλά τα ίχνη της και η επίδρασή της έγιναν ένα βασικό κομμάτι του πολιτικού λόγου, βρήκαν απήχηση σε όλο και μεγαλύτερα στρώματα του πληθυσμού που συμφωνούσαν με τα αιτήματα χωρίς απαραίτητα να τους αφορούν προσωπικά, και, διαμόρφωσαν ηγέτες που κλήθηκαν να πάρουν αποφάσεις¹⁸ ώστε να μετατραπούν τα αιτήματα αυτά σε θεσμούς.

Μία δεύτερη σημαντική συνιστώσα διαμόρφωσης είναι το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διεξάγεται η πολιτική δραστηριότητα. Δεν είναι πάντα σαφές πώς μπορεί να διαχωριστεί από την ανθρώπινη φύση ως φορέα διαμόρφωσης-αυτό είναι άλλωστε ένα βαθιά φιλοσοφικό ζήτημα χωρίς σαφή απάντηση. Πολύ συχνά εξωτερικά αίτια είναι αυτά που διαπερνούν το κοινωνικό σύνολο και διαμορφώνουν τη στάση του απέναντι σε ζητήματα γενικότερου πολιτικού ενδιαφέροντος.

Το παράδειγμα της Γερμανίας κατά τον Μεσοπόλεμο είναι αρκετά εύγλωττο ως προς τα παραπάνω. Μετά από μια αιματηρή αναμέτρηση και μία βαριά ήττα, η χώρα κλήθηκε να καταβάλλει τεράστιες αποζημιώσεις και έχασε εδάφη. Στο εσωτερικό, ο πληθωρισμός και οι ανεργία κινούνταν σε ανεξέλεγκτα επίπεδα, τα εκατομμύρια των θυμάτων του πολέμου, η δυσαρέσκεια, η οργή και η απογοήτευση για την αλλαγή των συνθηκών μέσα σε δέκα μόλις χρόνια επιβάρυναν ακόμα περισσότερο τις δομές της κοινωνίας. Σε αυτό το σκηνικό βρήκαν έκφραση κινήματα λαϊκίστικα, ρατσιστικά και ξενοφοβικά με σαφές το αίτημα, όπως τουλάχιστον το έθεταν και το πίστευαν, για αποκατάσταση του κύρους της χώρας και της επαναφοράς

¹⁷ Οι Αμερικανοί πολιτικοί με ρατσιστικό λόγο σπάνιζαν όσο περνούσαν τα χρόνια αλλά γενικά υπήρχαν ακόμα και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

¹⁸ Πρέπει να πούμε ότι σε τοπικό επίπεδο στις ΗΠΑ υπήρχαν άλλοι ηγέτες, για παράδειγμα δήμαρχοι ή κυβερνήτες, που δεν πήραν αποφάσεις οι οποίες θα αναιρούσαν την πραγματικότητα του ρατσισμού. Και αυτοί, έστω και με έμμεσο τρόπο, διαμόρφωσαν το πολιτικό κλίμα.

σε μία προτεραιότητα κατάσταση που θα ήταν καλύτερη για όλους και, πάνω από όλα, μόνιμη και δίκαιη για τη Γερμανία. Ο ναζισμός απέκτησε γρήγορα τη δυναμική ενός μαζικού κινήματος και βρέθηκε στις παρυφές της εξουσίας. Μία σειρά λαθών από την τότε πολιτική ηγεσία επιτάχυναν την άνοδο του ναζισμού και την τελική και μοιραία εγκατάστασή του στην εξουσία. Πρόκειται για ένα σαφές δείγμα επίδραση του περιβάλλοντος στην ηγεσία που χρεώνεται την αδυναμία ανίχνευσης της δυναμικής του ναζισμού. Αλλά, λίγο αργότερα, ο εφησυχασμός και η ολιγωρία από την πλευρά της υπόλοιπης Ευρώπης ενδυνάμωσαν ακόμα περισσότερο τη Γερμανία οδηγώντας την ήπειρο (όχι φυσικά μόνο για αυτό το λόγο αλλά και για αυτό το λόγο) μπροστά σε ένα νέο πόλεμο, είκοσι χρόνια από τον προηγούμενο.

Από τα παραδείγματα, γίνεται σαφές ότι το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον μίας κοινωνίας, όπως θα λέγαμε αντίστοιχα τις ατομικές διαθέσεις των μελών και την κοινωνία όπου ζουν και δραστηριοποιούνται παράγουν ένα μείγμα που γεννά, κατευθύνει και δίνει υπόσταση στην δραστηριότητα της πολιτικής. Ακόμα περισσότερο, παράγει έναν «αρμονικό συνδυασμό» κατά τον Κλαούζεβιτς διανοητικών και συναισθηματικών διαθέσεων μίας μερίδας της κοινωνίας-όχι απαραίτητα της ελίτ- απέναντι στην πολιτική και, για να φτάσουμε στο τελευταίο στάδιο της εξίσωσης, αναδεικνύει και διαμορφώνει ηγετικές φυσιογνωμίες.

Βιογράφοι όπως ο Πλούταρχος στους Βίους Παράλληλους αναπτύσσουν μία ατομική προσέγγιση του πολιτικού ηγέτη αναλύοντάς τον ως έναν ήρωα ξεκομμένο από την υπόλοιπη κοινωνία αποδίδοντας την ηγετική του θέση στις ξεχωριστές του ικανότητες είτε θρησκευτικοκεντρικές είτε ανήθικες. Ιδιαίτερα στο Μεσαίωνα, ο Μακιαβέλι στην περίφημη ανάλυση των αρετών που θα πρέπει να έχει ένας ηγεμόνας, αν και σύμφωνα με το πνεύμα των καιρών του που θέλει τη θρησκεία όργανο στα χέρια του, σημειώνει ότι όταν ασκεί πολιτική δικαιούται να μη δρα ως ευσεβής¹⁹. Οι ενδιαμέσοι μετέπειτα σταθμοί πολλοί στην ιστορία της ηγεσίας όσον αφορά τις πηγές άντλησης και διάχυσης στο σύστημα εκείνων των ιδιαίτερων συναισθηματικών και διανοητικών ικανοτήτων είναι πολλοί. Η μετατόπιση της πολιτικής σκέψης από τον δεσποτικό ηγεμόνα στο καταπιεζόμενο άτομο εκφράζεται στην σκέψη διανοητών του 17^{ου} αιώνα με τον Rousseau να περιγράφει τους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς ως ισοπεδωτές της ελευθερίας²⁰. Αργότερα, η φροϋδική προσέγγιση που ανέλυσε μία προσωπικότητα όχι τόσο ως πολιτική αλλά την εξέλιξή της από τη νηπιακή ως την ώριμη ηλικία εισήχθη στην μελέτη των πολιτικών ηγετών από τη σχολή του Σικάγου με κύριο εκπρόσωπο τον Lasswell που υποστήριζε ότι ο πολιτικός ηγέτης είναι το άτομο που

¹⁹ Νικόλο Μακιαβέλλι, Ο ηγεμόνας, Μετάφραση Ζώη Ζωγραφίδου-Καραχάλιου, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1999), σελ.108-111

²⁰ D. Rustow, *Philosophers and Kings* (New York, Braziller, 1968) στο Κλεομένη Σ. Κουτσοῦκη, Η πολιτική ηγεσία: Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών (Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου. 1990

επιδιώκει να λυτρωθεί από συμπλέγματα και αγωνίες που τον βασανίζουν²¹. Τέλος, πλην των αναλύσεων της ψυχο-πολιτικής προσωπικότητας του ηγέτη και της ψυχοκοινωνικής προσέγγισης που τον μελετά σε συνάρτηση με την υπόλοιπη κοινωνία, ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η προσέγγιση που ερευνά όχι εξατομικευμένα αλλά ομαδικά τους πολιτικούς ηγέτες ως μελέτες των πολιτικών ελίτ, στην οποία θα αναφερθούμε λίγο αργότερα.

Όποια προσέγγιση και αν διαλέξει κανείς ένα είναι σίγουρο. Όπως ο πόλεμος είναι η σφαίρα του κινδύνου²² η πολιτική είναι η σφαίρα του περίπλοκου. «Κανένας άνθρωπος δεν είναι νησί, αυτόνομος και αυτοδύναμος, Κάθε άνθρωπος είναι ένα κομμάτι της ηπείρου, ένα κομμάτι στεριάς»²³. Κάθε άνθρωπος συνδέεται με τον άλλο, ως ένα βαθμό τον επηρεάζει και ακόμη σημαντικότερο η δράση του ενός σήμερα επηρεάζει την εξέλιξη του άλλου αύριο. Η πολιτική η οποία συνδέει όλους του κρίκους μίας κοινωνίας διεξάγεται μέσα σε ομίχλη-όχι την ομίχλη του Κλαούζεβιτς αλλά σίγουρα ομίχλη. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι περισσότεροι άνθρωποι τηρούν μία εγωκεντρική στάση απέναντι στην πολιτική εστιάζοντας την προσοχή τους στη δική τους θέση και μόνο. Ένας ηγέτης έχοντας επίγνωση- συνειδητή ή μη- της θεωρίας των παιγνίων, με άλλα λόγια της επιστήμης της στρατηγικής, εστιάζει την προσοχή του στους άλλους όντας αλλοκεντρικός. Ο αλλοκεντρισμός σημαίνει να εστιάζει κανείς το ενδιαφέρον και την προσοχή του σε άλλα άτομα. Στην περίπτωση της πολιτικής δηλαδή στο σύνολο της κοινωνίας. Και όπως στον κόσμο των επιχειρήσεων ο αλλοκεντρισμός αποκαλύπτει πληροφορίες για την προστιθέμενη αξία, τους κανόνες του παιχνιδιού και τις αντιλήψεις των συμπαίκτων και ανταγωνιστών, στην πολιτική είναι προϋπόθεση ηγεσίας και απόρροια των συναισθηματικών και διανοητικών εκείνων διαθέσεων που πολλοί εκτιμούν και αναγνωρίζουν αλλά λίγοι προσφέρουν. Και αυτοί είναι οι ηγέτες.

²¹ Κλεομένη Σ. Κουτσούκη, Η πολιτική ηγεσία: Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών (Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου. 1990, σελ 29

²² Karl Von Clausewitz, Περί του Πολέμου, Μετάφραση-Επιμέλεια: Νατάσα Ξεπουλιά, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1999), σελ. 78

²³ John Donne στο Μπράντενμπερκερ, Άνταμ, and Μπάρν Νέλμπαφ. Συν-ανταγωνισμός. Μετάφραση Λουίζα Χριστοφίλου. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999), σελ. 308

Η ηγετική φυσιογνωμία

Ο Αμερικανός Πρόεδρος Theodor Roosevelt είχε πει ότι το πιο σημαντικό συστατικό της συνταγής για την επιτυχία είναι να ξέρεις πώς να τα πηγαίνεις καλά με τον κόσμο²⁴. Ο Woodrow Wilson ότι το αυτί του ηγέτη πρέπει να αντηχεί από τις φωνές του κόσμου²⁵. Ο Calvin Coolidge ότι κανένας δεν τιμήθηκε ποτέ για αυτά που δέχθηκε και ότι η τιμή δίνεται ως ανταμοιβή για αυτά που προσφέρεις²⁶. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός Winston τόνιζε ότι το θάρρος σωστά θεωρείται το σημαντικότερο από τις ανθρώπινες ιδιότητες...γιατί είναι η ιδιότητα που εγγυάται για όλες τις άλλες²⁷. Ο συγγραφέας John Foster υποστήριζε ότι ένας άνθρωπος χωρίς αποφασιστικότητα δε θα λέγαμε ποτέ ότι ανήκει στον εαυτό του αλλά σε οτιδήποτε μπορεί να τον αιχμαλωτίσει. Ο ακέραιος χαρακτήρας, η δέσμευση, η επάρκεια, το θάρρος, η διορατικότητα, η συγκέντρωση, η γενναιοδωρία, η πρωτοβουλία, το όραμα, η αυτοπειθαρχία, και η επικοινωνία μεταξύ άλλων αναμφίβολα αποτελούν απαραίτητες αρετές που χαρακτηρίζουν μία φυσιογνωμία ηγετική.

Η κοινή αντίληψη θέλει τον όρο ηγετική φυσιογνωμία να περιγράφει ένα πρόσωπο με μεγάλη αλλά και θετική επίδραση σε μία κοινωνία ή μία χώρα αλλά στην πράξη, καθώς δεν υπάρχει ενιαίο πρότυπο ηγεσίας έχουν πολύ μεγάλη σημασία οι διαβαθμίσεις του όρου.

Προφανώς οι ίδιοι οι ηγέτες είναι άνθρωποι και έχουν το δικό τους ψυχολογικό υπόβαθρο που διαμορφώνει την προσωπικότητά τους, η οποία με τη σειρά της κλιμακώνεται από τη χαρισματική στη διεκπεραιωτική²⁸, με όσους ανήκουν στην πρώτη κατηγορία να είναι οπωσδήποτε η μειοψηφία. Ένα άμεσο αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος στην πολιτική είναι ότι σταδιακά η κοινωνία, ειδικά όταν έχει θέσει μεγάλα αιτήματα, να βρεθεί σε δυσαρμονία με τις πολιτικές του ηγέτη, πράγμα που οδηγεί, τουλάχιστον σε δημοκρατικότερα καθεστώτα, σε απώλεια της λαϊκής εμπιστοσύνης. Είναι όμως πιθανό και το αντίθετο: η κοινωνία μπορεί να μην διαγνώσει σωστά τις προθέσεις του ηγέτη, ακόμα περισσότερο αν είναι αυτές που εκφράζουν μεγάλα αιτήματα, και να μην τις στηρίζει από λάθος, άγνοια ή κακό υπολογισμό.

Εκτός πολιτικής, στα ακτιβιστικά κινήματα, όσα δηλαδή έχουν επιδιώξεις που σχετίζονται με την πολιτική δραστηριότητα, όσα αντιμετωπίζουν κοινωνικά φαινόμενα και προβλήματα (όπως είναι, για παράδειγμα, ο ρατσισμός), πολλές ΜΚΟ με έντονη δράση συμμετέχουν χιλιάδες άνθρωποι που συμμετέχουν και εντός αυτών απαντώνται σαφείς και καθορισμένες δομές προσδίδοντας τους ακόμη ισχυρότερη δομή.

²⁴ John C. Maxwell, Οι 21 απαραίτητες αρετές του ηγέτη, Μετάφραση: Αλέξανδρος Ψμικάκης, (Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος, 2001), σελ 129

²⁵ Ibid, σελ. 95

²⁶ Ibid, σελ 79

²⁷ Ibid, σελ 55

²⁸ Jay A. Conger, Rabindra N.Kanguro and Associates, Charismatic Leadership, the elusive factor in organizational effectiveness, (San Francisco-Oxford, Jossey-Bass Publishers, 1989), 12-40

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ηγέτη μία άτυπης ομάδας είναι το Wikileaks, με ιδρυτή τον Τζούλιαν Άσαντζ²⁹.

Μέχρι τώρα είδαμε την ηγεσία ως μία διαδικασία επηρεασμού των στάσεων και της συμπεριφοράς μίας μικρής ή μεγάλης, τυπικής ή άτυπης ομάδας ανθρώπων από ένα άτομο, τον ηγέτη, ώστε εθελοντικά και πρόθυμα και με την κατάλληλη συνεργασία να προσπαθούν να υλοποιήσουν στόχους που απορρέουν από την αποστολή της ομάδας με τη μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα³⁰. Απαραίτητο προαπαιτούμενο της ανάδειξης ενός ατόμου σε ηγέτη μίας ομάδας καθίσταται η δυνατότητα παρακίνησης της ομάδας και η ικανοποίηση αυτής με ευαισθησία και υπευθυνότητα. Σε αυτό το επίπεδο ο μηχανισμός ανάδειξης του ηγέτη ποικίλει σε αντίθεση με το επόμενο επίπεδο όπου ο μηχανισμός ανάδειξης του ηγέτη σε μία δημοκρατική πολιτεία είναι η ψήφος του πολίτη.

²⁹http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B6%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BD_%CE%91%CF%83%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B6, 6/09/2011

³⁰ Δ. Μπουραντάς, *Μάνατζμεντ, Θεωρητικό Υπόβαθρο-Σύγχρονες πρακτικές*, (Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου, 2001), σελ. 310

Δεύτερο επίπεδο: Η κατάκτηση και η διατήρηση της πολιτικής ισχύος

Τα γενεσιουργά αίτια της ηγεσίας

Η πολιτική αποτελεί μία ξεχωριστής σημασίας ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία έγκειται στην ανάδειξη σημαντικών διαφωνιών για την κοινωνική ζωή αλλά και στην προσπάθεια συμφιλίωσης ή υπέρβασης των διαφωνιών αυτών³¹. Εφόσον η πολιτική αφορά στη διευθέτηση συγκρούσεων, η κατανομή της εξουσίας μέσα σε μία κοινωνία που επηρεάζει και ως ένα βαθμό καθορίζει τον τρόπο επίλυσης και το βαθμό αποδοχής της προτεινόμενης λύσης από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Η υπακοή που στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στο φόβο κυρώσεων είναι ασταθής³². Μόνο η νομιμοποιημένη εξουσία, η οποία υποδηλώνει την αναγνώριση του δικαιώματος κάποιου να άρχει, είναι σε θέση να ξεπεράσει την όποια μορφή αμφισβήτησης. «Ακόμη και ο πλέον ισχυρός δεν είναι αρκετά ισχυρός για να παραμένει πάντα κυρίαρχος, εκτός εάν κατορθώσει να μετασχηματίσει την ισχύ σε δίκαιο και την υπακοή σε καθήκον» τόνιζε ο Jean-Jacques Rousseau στο «Κοινωνικό Συμβόλαιο».

Ιστορικά η ανάπτυξη και διαμόρφωση εξουσιαστικών σχέσεων συμβαδίζει αρχικά με την ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος και σε δεύτερο επίπεδο με την προοδευτική διαφοροποίηση των ρόλων μέσα στην κοινωνία³³. Το πέρασμα από την αδιαφοροποίητη ή διάσπαρτη «εξουσία» οι αποφάσεις της οποίας δεν ήταν τόσο συνειδητές επιλογές όσο οιονεί αντανακλαστικές αντιδράσεις στην διαφοροποιημένη εξουσία με διακριτούς εξουσιαστικούς ρόλους, δεν είναι ξεκάθαρα χρονικά προσδιορισμένο. Αναμφίβολα, η μόνιμη εγκατάσταση με ό,τι αυτό συνεπάγεται προκάλεσε την αποταύτιση του ατόμου από την ομάδα θέτοντας τις βάσεις για την νομιμοποίηση του φαινομένου της εξουσίας. Αργότερα, και ενώ η απόλυτη μοναρχία εδράζονταν στη βούληση του ενός, η δημοκρατία θεσπίζει την ισονομία των πολιτών χωρίς ωστόσο να αποκλείεται ένα «αριστοκρατικό περιεχόμενο»³⁴.

Ποιά είναι όμως τα γενεσιουργά αίτια της ηγεσίας σε μία δημοκρατική κοινωνία; Σύμφωνα με την ανάλυση του Μίχελς διακρίνονται σε διοικητικοτεχνικά, σε ψυχολογικά και σε διανοητικά αίτια.

³¹ Διαφωνίες οικονομικού τύπου, γλωσσικές, εθνοτικές ή θρησκευτικές.

³² Alan R. Ball & B. Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), 65-81

³³ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ. 338

³⁴ Ρόμπερτ Μίχελς, Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία-Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Μετάφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Φιλοσοφική και πολιτική Βιβλιοθήκη, (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1997), 31-47

Πρώτον, η δημοκρατία δεν νοείται χωρίς οργάνωση³⁵. Πόσο μάλλον η αντιπροσωπευτική δημοκρατία των σύγχρονων σύνθετων και μεγάλων κοινωνιών. Μία δημοκρατική κοινωνία, από τη φύση της, δεν είναι κεντρομόλος αλλά φυγόκεντρος³⁶ λόγω της ύπαρξης πολλαπλών υλικών, ιδεολογικών ή υλικοϊδεολογικών συγκρούσεων. Η όποια σύγκρουση όχι απλά είναι θεμιτή και λογική αλλά «λογικοφιλοσοφικό» προαπαιτούμενο του δημοκρατικού πολιτεύματος³⁷ στο βαθμό που δεν διασπά την πολιτειακή ενότητα μέσα στην οποία γεννιέται και πραγματώνεται.

Δεν είναι λίγοι οι στοχαστές που ασχολήθηκαν με το πρόβλημα της οργάνωσης της πολιτικής ζωής και της στήριξης του δημόσιου βίου. Ο Μίχελς υποστηρίζει ότι μόνο η οργάνωση προσδίδει συνεκτικότητα στις μάζες καθώς δια μέσου αυτής καθίσταται εφικτή η παραγωγή συλλογικής βούλησης³⁸. Ο Hobbes στο Λεβιάθαν παρουσιάζει τα ανθρώπινα όντα ως βαθιά εγωιστικά πλάσματα, που πάντα αναζητούν τις απολαύσεις και την ισχύ προκειμένου να επιτυγχάνουν κάθε φορά τις επιδιώξεις τους και να πραγματοποιούν τους στόχους τους. Ο ίδιος τονίζει μία «γενική τάση όλης της ανθρωπότητας, μία αέναη και ασίγαστη επιθυμία για εξουσία που παύει μόνο με το θάνατο» και φαντάζεται μία φυσική κατάσταση (state of nature) χωρίς μία κοινή εξουσία με αποτέλεσμα τη διαρκή πάλη για επιβίωση (war of every one against every one). Η λύση που προτείνει στο πλαίσιο παραγωγής και εξασφάλισης εμπιστοσύνης και συνεργασίας είναι ένα κοινωνικό συμβόλαιο, δηλαδή μία μορφή οργάνωσης. Από την άλλη ο Locke απορρίπτοντας μεν την ιδέα ενός ισχυρού κράτους που θα κυριαρχούσε σε όλους τους τομείς, ασπάζονταν το θεσμό μίας κυβέρνησης ως βασικό εργαλείο για την υπεράσπιση «της ζωής, της ελευθερίας και της περιουσίας» των πολιτών της³⁹.

Αργότερα, η έννοια της οργάνωσης και οι τρόποι οργάνωσης της δημόσιας εξουσίας αποσαφηνίστηκαν σε τεράστιο βαθμό από το Γάλλο φιλόσοφο και θεωρητικό της πολιτικής Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu, ο οποίος, μολονότι πίστευε ότι «πάντα υπάρχουν πρόσωπα που διακρίνονται από τη γέννησή τους, τον πλούτο ή τους τίτλους τους», χωρίς να αναφερθεί ξεκάθαρα υποστήριξε την ιδέα ενός συνταγματικού κράτους και έκανε τη διάκριση ανάμεσα στην εκτελεστική, τη νομοθετική και τη δικαστική εξουσία. Η διάκριση αυτή θα εξασφάλιζε σε έναν κόσμο όπου η κυριαρχία της προσωπικής φιλοδοξίας είναι η μεγαλύτερη απειλή, τον έλεγχό της. Στη συνέχεια, ο Jeremy Bentham, ο James Mill ως κορυφαίοι υπερασπιστές του αγγλικού φιλελευθερισμού του 19^{ου} και ο Madison ως

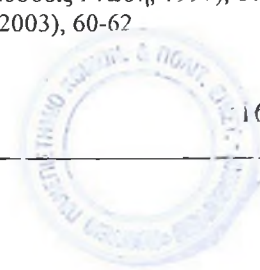
³⁵ Ρόμπερτ Μίχελς, Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία-Ερευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Μετάφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Φιλοσοφική και πολιτική Βιβλιοθήκη, (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1997), 61

³⁶ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ.58

³⁷ Ibid, σελ. 57

³⁸ Ρόμπερτ Μίχελς, Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία-Ερευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Μετάφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Φιλοσοφική και πολιτική Βιβλιοθήκη, (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1997), 61

³⁹ Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, μετάφραση Μαριάννα Τζιαντζή (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 60-62

πρωτεργάτης του αμερικανικού συντάγματος καθιέρωσαν, κατά τον Held, το μοντέλο της «προστατευτικής δημοκρατίας» με την έννοια της οργάνωσης-προστασίας των πολιτών από τους κυβερνώντες ως κύριο γνώμονα της πολιτικής.

Δεύτερον, η πολιτική αδιαφορία της μάζας συνδυασμένη με την εγγενή αδυναμία της για οργάνωση και λήψη πρωτοβουλιών και αποφάσεων αλλά και τη ροπή της προς την προσωπολατρία γεννούν την εσωτερική ανάγκη για ηγεσία⁴⁰. Αποτέλεσμα η διαρκής διεύρυνση της εξουσίας, η αναγκαιότητα της οποίας ποτέ δεν τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Και ανεξαρτήτως του αν η ανθρώπινη ψυχή προσδιορίζεται βιολογικά, ιστορικά ή μέσω διαρκούς αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, αναζητά την εξουσία είτε προκειμένου να απεγκλωβιστεί από την ίδια ελευθερία είτε για να θέσει φραγμούς στην αντίπαλη ελευθερία είτε ως μία μοναδική πηγή δύναμης και ελευθερίας⁴¹. Η μία όψη της εξουσίας συνδέεται άρρηκτα με την ασφάλεια και την προάσπιση του γενικού συμφέροντος και η άλλη με την πίεση και την διασφάλιση συμφερόντων όχι καθολικών αλλά μερικών.

Η απόκτηση και η διατήρηση της ελευθερίας προϋποθέτει πληροφόρηση, ικανότητα επιλογής μεταξύ των εναλλακτικών προτάσεων και συνείδηση ευθύνης για την όποια πραγματοποιηθείσα επιλογή, όλες καταστάσεις δύσκολα διαχειρίσιμες από την ανθρώπινη φύση. Στο σημείο αυτό μπορεί κανείς να αναλογιστεί το ρόλο που έπαιξαν κατά καιρούς τα διάφορα θρησκευτικά δόγματα τα οποία καλούσαν τους ανθρώπους να δηλώσουν υποταγή στερώντας τους την ελευθερία. Παράλληλα η ανάγκη για προστασία από την έμφυτη κακία του συνανθρώπου που οδηγεί στην εκμετάλλευση και την καταπίεση ώθησε τον άνθρωπο στην αναζήτηση και εν τέλει εκχώρηση της κοινωνικής δύναμης στο κράτος. Τέλος, η ψυχολογική ταύτιση του ατόμου ως, κατά τον Α. Adler, το πιο αδύναμο και ετεροεξαρτημένο από κάθε άλλο ον με την εξουσία, αποτελεί ένα όχημα δύναμης, ελπίδας και προσδοκίας για ένα καλύτερο αύριο.

Στην ανάλυσή του ο Weber υπογραμμίζει το ρόλο της ηγεσίας στα σύγχρονα πολιτικά κόμματα ως αποτέλεσμα της επέκτασης του δικαιώματος ψήφου με αποτέλεσμα την εξάπλωση των πολιτικών οργανισμών για την οργάνωση των ψηφοφόρων των οποίων τα συμφέροντα είναι πολλαπλά και την ίδια στιγμή αντικρουόμενα. Η ανάγκη, λοιπόν, σταθερής πολιτικής καθοδήγησης συνδυάζεται με την ουσιαστική παθητικότητα του εκλογικού σώματος. Μία παθητικότητα η οποία από τη μία είναι απόρροια του σύγχρονου γραφειοκρατικού κόσμου υπό την έννοια ότι οι μάζες έχουν ελάχιστες ευκαιρίες να συμμετέχουν στη θεσμική ζωή ουσιαστικά και, από την άλλη, είναι απόρροια ενός άκρατου συναισθηματισμού, ο οποίος σε

⁴⁰ Ρόμπερτ Μίχελς, Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία-Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Μετάφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Φιλοσοφική και πολιτική Βιβλιοθήκη, (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1997), 83-126

⁴¹ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ344-355

καμία περίπτωση δε βοηθά στην κατανόηση και την ενεργή συμμετοχή των μαζών στα κοινά. Η ανικανότητα αυτή καθιστά τη δημοκρατία ως «ένα δοκιμαστικό πεδίο για δυνητικούς ηγέτες»⁴² όπου διαφαίνεται το ενδιαφέρον του για την εδραίωση μίας αποτελεσματικής ηγεσίας, ικανής και πρόθυμης να διατηρήσει την εξουσία και το κύρος. Ο Weber αποκαλεί τη σύγχρονη αντιπροσωπευτική δημοκρατία «δημοψηφισμιακή ηγετική δημοκρατία»⁴³. Δημοψηφισμιακή λόγω του χαρακτήρα των τακτικών εκλογών οι οποίες θα μπορούσαν να παρομοιαστούν με την παροχή άμεσης ψήφου εμπιστοσύνης ή άρσης της στην κυβέρνηση και ηγετική καθώς εκείνο που διακυβεύεται κάθε φορά σε μία εκλογική αναμέτρηση είναι η δημοτικότητα και η αξιοπιστία των ηγετών και των επιμέρους ομάδων ηγετών, δηλαδή των πολιτικών ελίτ. Και ακόμη και αν αναγνώριζε τη σημασία της δυνατότητας των εκλογέων να απαλλάσσονται από του ανίκανους ηγέτες, ίσως αυτός να ήταν ο μοναδικός τους ρόλος.

Τρίτον, στην προϋπάρχουσα οικονομική και ιστορική υπεροχή των μειοψηφιών επί των πλειοψηφιών προστίθεται η διανοητική υπεροχή, πηγή της οποίας είναι η κεκτημένη παιδεία⁴⁴. Αναμφίβολα η παγίωση μίας οργάνωσης με τη μορφή ενός οργανωμένου κόμματος σηματοδοτεί την αντικατάσταση του περιστασιακού ηγέτη από τον επαγγελματία. Οι μάζες εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους δίνοντας τους το πληρεξούσιο να ενεργούν στο όνομά τους. Η μεγέθυνση της οργάνωσης συνεπάγεται παράλληλη αύξηση των καθηκόντων των ηγετικών στελεχών και των ηγετών με αποτέλεσμα από ένα σημείο και μετά ο έλεγχος εκπλήρωσης αυτών να καθίσταται σχεδόν αδύνατος. Διαμορφώνεται για την εύρυθμη λειτουργία του μηχανισμού μία ιεραρχία με τον ηγέτη στην κορυφή αυτής, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η υπεροχή σε όλα τα επίπεδα. Σημειώτεον ότι ο John Stuart Mill υπογραμμίζοντας την ανησυχία του για το ρόλο της απαιδέυτης πλειοψηφίας, υποστήριζε τον περιορισμό των ψήφων σε όσους κατείχαν ένα ορισμένο μορφωτικό επίπεδο και ευνοούσε την άποψη που ήθελε το δικαίωμα της πολλαπλής ψήφου για άτομα με ιδιαίτερες ικανότητες και χαρακτηριστικά⁴⁵.

Ο Weber πίστευε πως μόνο μία ικανή ηγεσία σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατική διοίκηση και το κοινοβουλευτικό σύστημα μπορούσε να διαχειριστεί τη πολυπλοκότητα και το χάος μίας σύγχρονης κοινωνίας. Ωστόσο την ίδια στιγμή που ανέλυε την παθητικότητα των πολιτών ως απόρροια της έλλειψης γνώσεων, ενδιαφέροντος και ανάμιξης στην πολιτική, υπογράμμιζε πως λίγοι είναι εκείνοι οι οποίοι είναι ικανοί και ταυτόχρονα ενδιαφέρονται για την πολιτική. Ο Schumpeter επηρεασμένος από τις θεωρίες της

⁴² Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, μετάφραση Μαριάννα Τζιαντζή (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 160-161

⁴³ Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, μετάφραση Μαριάννα Τζιαντζή (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 160-161

⁴⁴ Ρόμπερτ Μίχελς, Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία-Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Μετάφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Φιλοσοφική και πολιτική Βιβλιοθήκη, (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1997), 131

⁴⁵ Alan R. Ball & B. Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), σελ. 223

ψυχολογίας του πλήθους θεωρούσε το εκλογικό σώμα πνευματικά υποδεέστερο, αναποφάσιστο και επιρρεπές σε ισχυρές συναισθηματικές παρορμήσεις. Όσον αφορά στο θέμα της μόρφωσης ο ίδιος υποστήριζε ότι δε συνεπάγεται κάποια σημαντική διαφορά υπό την έννοια ότι τα θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής είναι τόσο απομακρυσμένα από τη ζωή των περισσότερων ανθρώπων που οδηγούν στη μη ανάμιξη η οποία στην περίπτωση της πολιτικής είναι συνώνυμη της άγνοιας και της αποχής⁴⁶. Αποτέλεσμα αυτών βάσει της ανάλυσης του Schumpeter είναι η νομιμοποίηση του δικαιώματος των ανταγωνιστικών ελίτ να άρχουν.

Η λέξη «ελίτ» είχε χρησιμοποιηθεί το δέκατο έβδομο αιώνα για να περιγράψει πράγματα ιδιαίτερης υπεροχής⁴⁷ ενώ η έννοια της κυβερνώσας ελίτ εντοπίζεται για πρώτη φορά στα γραπτά του Μόσκα και του Παρέτο. Ο Μόσκα αναλύει την κυριαρχία της μειοψηφίας στην πλειοψηφία λόγω της οργάνωσής της σε συνδυασμό με την ανωτερότητα των ατόμων που τη συνθέτουν εξετάζοντας ενδελεχώς τη σύνθεση αυτής ενώ ο Παρέτο ασχολείται περισσότερο με τη διάκριση ανάμεσα στην κυβερνώσα ελίτ και στη μη-ελίτ. Ωστόσο και στους δύο η ιδέα ότι σε κάθε κοινωνία υπάρχει και πρέπει να υπάρχει μία μειοψηφία που κυβερνά όλη την υπόλοιπη κοινωνία είναι κοινή⁴⁸. Η ελίτ είναι τόσο συμπαγής και λόγω του μικρού της μεγέθους εύκολα οργανωμένη ώστε οι επιθυμίες της να υπερισχύουν αυτών της πλειοψηφίας.

Οι διαφωνίες μεταξύ των θεωρητικών των ελίτ σχετικά με τις πηγές εξουσίας δεν είναι λίγες. Ο C.W.Mill στο έργο του "The power elite" δίνει σημαντικά παραδείγματα ανάλυσης από το πρίσμα της σχολής που βασίζεται στις θέσεις και τους θεσμικούς ρόλους. Αντίστοιχη είναι και η προσέγγιση του E.Nordlinger στην ανάλυσή τους «the autonomy of the democratic state». Σε αντίθεση με τις πλουραλιστικές προσεγγίσεις σύμφωνα με τις οποίες η πολιτική εξουσία είναι ευρύτατα κατανομημένη, υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων ενώ νέες ομάδες αναδύονται συνεχώς, οι ελιτιστές διαφοροποιούνται εμφανώς από τους πλουραλιστές αναφορικά με το ερώτημα της συγκέντρωσης της εξουσίας και την ύπαρξη μίας συμπαγούς ελίτ⁴⁹. Αλλά ακόμη και σε μία «αταξική κοινωνία» οι ελιτιστές επαληθεύουν τη θεωρία τους για την άρχουσα ελίτ χωρίς τη δράση της οποίας ακόμη και η αταξική κοινωνία δεν μπορεί να κυβερνηθεί⁵⁰. Σύμφωνα με την ανάλυση του Michels η έννοια της οργάνωσης είναι καταλυτικής σημασίας εντός ενός συστήματος. Συγκεκριμένα αναπόφευκτης. Επομένως όσο υπάρχει ανθρώπινη κοινωνία, αυτή δε θα μπορεί να ξεφύγει από την εξουσία της «ολιγαρχίας».

⁴⁶ Ντέιβιντ Χέλντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, μετάφραση Μαριάννα Τζιαντζή (Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003), 166-170

⁴⁷ Μπόττομορ, *Ελίτ και Κοινωνία*, Μετάφραση Θ.Μπανούση, (Εκδόσεις 70), σελ.9

⁴⁸ Μπόττομορ, *Ελίτ και Κοινωνία*, Μετάφραση Θ.Μπανούση, (Εκδόσεις 70), σελ. 16

⁴⁹ Alan R.Ball & B.Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000),σελ.82-86

⁵⁰ Κλεομένη Σ. Κουτσούκη, *Η πολιτική ηγεσία: Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών* (Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου. 1990, σελ.37

Επανερχόμενη στο θέμα της παιδείας, θα ήθελα να αναφερθώ και στην πολιτική διάσταση της εκπαίδευσης με έμφαση στο ρόλο της στην πολιτική κοινωνικοποίησης των πολιτών. Για παράδειγμα στη Σοβιετική Ένωση το πρόγραμμα εκπαίδευσης έδινε έμφαση στην «ηθική» με τις έννοιες της πειθαρχίας, του πατριωτισμού και της πίστης στους στόχους του κράτους και του Κομμουνιστικού Κόμματος να κυριαρχούν⁵¹. Στην κλασική μελέτη που πρωτοεμφανίστηκε το 1959 με τίτλο «Η τραγωδία της αμερικανικής διπλωματίας» ο διακεκριμένος ιστορικός William Appleman Williams υποστήριξε ότι οι ΗΠΑ απέκτησαν δύναμη για το μόνο λόγο ότι συνειδητά επιδίωξαν και προσπάθησαν με κάθε τρόπο να επικρατήσουν στο διεθνές σκηνικό. Αναπτύσσοντας τον τρόπο με τον οποίο οι Αμερικανοί βλέπουν τον κόσμο, το δικό τους Weltanschauung, ο Williams υπογράμμισε την πεποίθηση ότι οι αμερικανικές αξίες είναι παγκόσμιες αξίες ενώ η εξωτερική πολιτική του κάθε έθνους δεν είναι αποτέλεσμα ενός θεϊκού προσανατολισμού ή μίας μοναδικής τύχης αλλά αποτελεί ένα συνολικό προϊόν της εθνικής οικονομικής, κοινωνικής, πνευματικής, πολιτιστικής, πολιτικής και διπλωματικής ιδεολογίας και στοχοθέτησης⁵².

Οι δημοκρατικοί θεσμοί

Κατά τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος είναι «πολιτικόν ζώον»· όλες οι δραστηριότητές του εμπίπτουν με τον ένα ή τον άλλον τρόπο στο χώρο της πολιτικής. Ένας χώρος, η έννοια του οποίου δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην κομματική δραστηριότητα και τη διαχείριση της εξουσίας, αλλά απλώνεται και καλύπτει το ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι. Όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες έχουν κανόνες που να εξασφαλίζουν την τάξη έναντι του χάους στις κοινωνικές σχέσεις⁵³. Στο πλαίσιο των οργανωμένων κοινωνιών όπου ζει, ο άνθρωπος-πολίτης πλέον, συσπειρώνεται σε ομάδες προκειμένου να ελέγξει, διεκδικήσει, επηρεάσει, κατευθύνει και καθοδηγήσει την εξουσία⁵⁴. Το έργο του ελέγχου ασκείται από όλους τους πολίτες με δικαίωμα ψήφου⁵⁵, οι κοινές ιδεολογικές και πολιτικές αρχές συνενώνουν τους πολίτες σε οργανώσεις, τα πολιτικά κόμματα⁵⁶, που στόχο έχουν την κατάκτηση και την άσκηση της εξουσίας. Όσο πιο σύνθετη γίνεται

⁵¹ D.Lane, *Soviet, Society under Perestroika*, 2nd edition (London: Unwin Hyman, 1992) στο Alan R.Ball & B.Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000),σελ. 143

⁵² William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, 50th anniversary ed, New York : W.W. Norton & Co., 2009

⁵³ A.LeRoy Bennett-James K.Oliver, *Διεθνείς Οργανισμοί: Αρχές και Προβλήματα*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών 2, Gutenberg, σελ.225

⁵⁴ McNair, B., *Εισαγωγή στην Πολιτική Επικοινωνία*, Κατάρτι, Αθήνα, 2002, 20 σελ 142.

⁵⁵ Δεμερτζής, *Πολιτική Επικοινωνία*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2002), σελ 15

⁵⁶ Σύμφωνα με τον Duverger ενώ τα πολιτικά κόμματα είναι οργανώσεις που εμφανίζονται στις δυτικές αστικές δημοκρατίες των δύο τελευταίων αιώνων, οι ομάδες πίεσης συναντώνται σε όλα τα καθεστώτα όλων των εποχών.

μία κοινωνία, τόσο πιο λεπτομερείς καθίστανται οι νόμοι της καλύπτοντας ολοένα και πιο ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων.

Η μετάβαση από την άμεση δημοκρατία της αρχαίας Ελλάδας στη σύγχρονη αντιπροσωπευτική-συμμετοχική δημοκρατία στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον με την εγκαθίδρυση πλέον της Κοινωνίας των Πολιτών σε συμπρωταγωνιστή της πολιτικής ζωής και υποκείμενο του διεθνούς δικαίου δεν υπήρξε απλή υπόθεση. Για πολλούς αιώνες κυριάρχησε ο *homo credens* σε μία κοινωνία πιστών, έως ότου γεγονότα-σταθμοί στη διεθνή ιστορία (Αγγλική Επανάσταση, 1640-1688, Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας 1776, Γαλλική Επανάσταση 1789) οδήγησαν την ανθρωπότητα σε εκ νέου αναζητήσεις, τοποθετήσεις και ερμηνείες εννοιών όπως το Κράτος, η εξουσία, το δίκαιο, η δύναμη, η Κοινωνία των Πολιτών⁵⁷...

Κανείς δεν λειτουργεί στην απομόνωση λόγω της πολυπλοκότητας των σύγχρονων κοινωνιών. Όλοι ανεξαιρέτως επηρεάζονται από τους θεσμούς, τις αξίες και τους κανόνες εκείνους στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν. Καταρχάς στη σύγχρονη αντιπροσωπευτική δημοκρατία η ανάδειξη του ηγέτη προϋποθέτει μία ανοιχτή διαδικασία εκλογικής νομιμοποίησης πάντα χρονικά οριοθετημένη, με παράλληλη την ελεύθερη λειτουργία οργανωμένων εναλλακτικών προτάσεων εξουσίας σε ένα περιβάλλον επικοινωνιακού πλουραλισμού⁵⁸. Αναλυτικότερα, βάσει των θεωριών της αντιπροσώπευσης η κυριαρχία πηγάζει από το λαό και η πολιτική βούληση της πλειοψηφίας επικρατεί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάθε ηγέτης να είναι υπεύθυνος και να λογοδοτεί στο λαό. Η λαϊκή κυριαρχία εκφράζεται μέσα από το θεσμό της καθολικής ψηφοφορίας.

Ιδιαίτερα σημαντικός στο πλαίσιο ελέγχου τυχόν υπερβάσεων της εκτελεστικής εξουσίας καθίσταται ο ρόλος του Κοινοβουλίου ως άμεση έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας και ως μέθοδος ανάδειξης του πολιτικού οργάνου που θα νομοθετεί. Ξεπερνώντας το φόβο για «τυραννία της πλειοψηφίας»⁵⁹ είτε αναφερόμαστε σε αναλογικά, είτε σε πλειοψηφικά είτε σε μικτά συστήματα, η έκφραση εμπιστοσύνης του Κοινοβουλίου είναι απαραίτητη για την κυβερνητική νομιμοποίηση. Καταρχήν νομοθετικό σώμα, το Κοινοβούλιο επηρεάζει σημαντικά συγκεκριμένες πολιτικές και αποφάσεις προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση παρέχοντας ένα θεσμικό δεσμό μεταξύ της κυβέρνησης και των κυβερνώντων. Όπως

57 Μία πρώτη δειλή εμφάνιση της έννοιας της Κοινωνίας των Πολιτών σε πολύ πρώιμο στάδιο μπορεί κανείς να διακρίνει στην Ιταλία του Machiavelli, εν συνεχεία στο κράτος Λεβιάθαν του Hobbes και στο Κοινωνικό Συμβόλαιο του Locke. Η διάκριση μεταξύ κράτους και κοινωνίας των πολιτών, αντιληπτή ως το σύνολο των επιμέρους, αντιφατικών τις περισσότερες φορές επιδιώξεων βρήκε μία κορυφαία θεωρητική θεμελίωση στο έργο του Hegel και συγκεκριμένα στη «Φιλοσοφία του Δικαίου». Ακολούθησαν οι Thomas Paine, Bentham και James Mill, ο Jean-Jacques Rousseau, ο John Stuart Mill, ο Alexis de Tocqueville και αργότερα ο Shumpeter, ο Dahl, ο Truman και άλλοι πολλοί. Όπως υποστηρίζει ο Held η λεγόμενη *civil society*- κοινωνία των ιδιωτών-κοινωνία των πολιτών συγκροτείται από τις προσωπικές σχέσεις και κοινωνικές συναλλαγές είτε οικονομικές, είτε οικογενειακές, είτε πολιτισμικές και άλλες που συνάπτουν μεταξύ τους τα μέλη της κοινωνίας «αυτόβουλα» ή εθελοντικά

⁵⁸ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ 53-71

⁵⁹ Ο φόβος της τυραννίας της πλειοψηφίας αναφέρεται στη δυνατότητα της εκλογικής πλειοψηφίας εκφραζόμενης από το Κοινοβούλιο να αμφισβητήσει μορφές των ατομικών δικαιωμάτων.

χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bernard Crick «η σημαντικότερη πραγματική λειτουργία της Βουλής δε συνίσταται στην απειλή αποπομπής της κυβέρνησης και στην ψήφιση ή στην απόρριψη της νομοθεσίας, αλλά στην εκπλήρωση της ανάγκης να τοποθετούνται τα ζητήματα και τα επιχειρήματα κατά το δυνατόν ανοιχτά και σαφή μπροστά στα μάτια των εκλογέων, οι οποίοι τελικά είναι αυτοί που αποφασίζουν για την τύχη των κυβερνήσεων»⁶⁰. Πολλοί πολιτικοί αναλυτές θεωρούν το δημοψήφισμα ως την τελευταία διέξοδο για αυθεντική καταγραφή της λαϊκής βούλησης και την πεμπτουσία της λαϊκής κυριαρχίας σε μία εποχή όπου κυριαρχεί η ολιγαρχία των επαγγελματικών πολιτικών ελίτ⁶¹. Το δημοψήφισμα αποτελεί μία ξεκάθαρη τοποθέτηση με ένα ναι ή με ένα όχι πάνω σε ένα ζήτημα που η πολιτική εξουσία θέτει ως δίλημμα ενώπιον του λαού ενώ, σε ένα δεύτερο επίπεδο, ένα ενδεχόμενο «ναι» ενισχύει πολιτικά τον κάτοχο του θεσμικού αξιώματος που είχε την πολιτική πρωτοβουλία να προσφύγει στη λαϊκή ετυμηγορία⁶².

Η δομή της δημόσιας διοίκησης καθίσταται άλλος ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την κατάκτηση και τη διατήρηση της εξουσίας ενός ηγέτη. Δεν είναι τυχαίο ότι ένα πολιτικός ηγέτης επιθυμεί διακαώς αν όχι τον έλεγχο της γραφειοκρατίας, μία πολύ καλή συνεργασία με αυτή τουλάχιστον. Μάλιστα σε ορισμένα συστήματα η μηχανή της δημόσιας διοίκησης αποτελεί πηγή πελατειακών εξυπηρετήσεων για τα κόμματα και τους πολιτικούς ηγέτες⁶³. Η πολιτική υποστήριξη ενός ηγέτη ανταποδίδεται με τη διανομή θέσεων στη δημόσια διοίκηση ως ανταμοιβή.

Τέλος, τα δικαστήρια και οι δικαστές αποτελούν έναν ακόμη βασικό πυλώνα των σύγχρονων πολιτικών συστημάτων και αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής διαδικασίας. Γράφει ο Robert Dahl «Το να θεωρήσουμε το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών απλώς ως ένα νομικό θεσμό θα ήταν παρανόηση και υποτίμηση της σημασίας του στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα. Γιατί είναι παράλληλα και πολιτικός θεσμός, ένα θεσμός δηλαδή, για τη λήψη αποφάσεων επάνω σε αμφιλεγόμενα ζητήματα εθνικής πολιτικής»⁶⁴. Ένα δικαστικό σύστημα στοχεύει στην προστασία του πολίτη από ένα υπερβολικά ισχυρό κράτος αλλά και στη διατήρηση μία ισορροπημένης δημοκρατίας έναντι μία υπερβολική ή μία τυραννίας της πλειοψηφίας παίρνοντας αποφάσεις τις οποίες ενδεχομένως θεσμοί με μέλη των οποίων η προτεραιότητα είναι η επανεκλογή τους θα ήταν αδιανόητο να λάβουν.

⁶⁰ Alan R. Ball & B. Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), σελ. 265

⁶¹ Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ 63

⁶² Πρόκειται για μία ειδικότερη μορφή δημοψηφίσματος, το λεγόμενο «προσωπικό δημοψήφισμα»-plebiscite.

⁶³ Alan R. Ball & B. Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), 317

⁶⁴ Alan R. Ball & B. Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), 338

Η πολιτική ισχύς

Οι δημοκρατικοί θεσμοί εντός ενός κράτους όπως είδαμε αποτελούν ένα δίαυλο νομιμοποίησης, ενίσχυσης ή απώλειας της πολιτικής ισχύος. Η πολιτική δύναμη είναι η ικανότητα να καθοριστεί η συμπεριφορά ενός ατόμου με τη χρήση ή την απειλή χρήσης κάποιας κύρωσης είτε με τη μορφή εξαναγκασμού είτε συμμόρφωσης. Είναι όμως και μία σχέση μεταξύ εξουσιαστή και εξουσιαζόμενου⁶⁵ μέσα στην οποία εντοπίζει κανείς μία ισορροπία μετά την συμφωνία. Η πολιτική δύναμη σε μία δημοκρατική κοινωνία χωρίς να μπορεί να είναι ποσοτικά μετρήσιμο μέγεθος, συνοδεύεται από νομιμοποίηση της διαδικασίας απόκτησης της εξουσίας αλλά και νομιμοποίησης του αποτελέσματος, δηλαδή της διατήρησης.

Αναμφίβολα, η πολιτική ταυτίζεται με την ισχύ και οι ηθικές έννοιες πρέπει να αποκλειστούν στο σύνολό τους από τη σφαίρα της πολιτικής. Υπάρχει μία βασική αντινομία ανάμεσα στην πολιτική και στην ηθική με αποτέλεσμα ο ηθικός άνθρωπος πρέπει επομένως ως ένα βαθμό να μην έχει καμία σχέση με την πολιτική. Η θέση αυτή έχει πολλά θέλητρα και επανεμφανίζεται σε διαφορετικές περιόδους της Ιστορίας και σε διαφορετικά πλαίσια με τρεις τουλάχιστον μορφές⁶⁶. Η απλούστερη μορφή της είναι το δόγμα της μη αντίστασης γεγονός που συνεπάγεται το μποϊκοτάρισμα της πολιτικής. Η δεύτερη μορφή αντίθεσης είναι ο αναρχισμός και η τρίτη είναι η αναγνώριση της πολιτικής ως απαραίτητης αλλά όχι ως μη ηθικής. Η πολιτική, γράφει ο Dr Niebuhr, θα είναι μέχρι το τέλος της Ιστορίας ένας χώρος όπου η συνείδηση και η ισχύς συναντιούνται, όπου οι ηθικοί και οι καταναγκαστικοί παράγοντες της ανθρώπινης ζωής θα εισχωρούν οι μεν στους δε και αντίστροφα και θα επεξεργάζονται τους αβέβαιους και δύσκολους συμβιβασμούς τους⁶⁷.

Στη διεθνή σφαίρα η πολιτική ισχύς, ακόμη και αν στην πραγματικότητα είναι μία αδιαίρετη ολότητα, μπορεί να διαχωριστεί σε στρατιωτική, οικονομική και ισχύ της πειθούς. Αναλυτικότερα, η στρατιωτική ισχύς ενός κράτους αφορά σε κάθε ενέργεια που θα εξασφαλίσει την ενδυνάμωσή του σε περίπτωση πολέμου. Ωστόσο, υπάρχει μια βασική διαφορά ανάμεσα στην πολιτική ισχύ και στην άσκηση βίας. Ο Hans Morgenthau τοποθετήθηκε ενάντια στην τάση να θεωρείται η δυνατότητα άσκησης βίας ως πολιτική ισχύς⁶⁸. Η βία ή η απειλή χρήσης βίας είναι μια μέθοδος επίτευξης πολιτικής ισχύος. Με άλλα λόγια, η χρήση ή η απειλή χρήσης βίας είναι ένα εργαλείο για την επίτευξη του εξαναγκασμού, άρα απλά αναγκαίο.

⁶⁵ Alan R. Ball & B. Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), 75

⁶⁶ Edward H. Carr, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 1998), Γ' Έκδοση, σελ 143-145

⁶⁷ Edward H. Carr, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 1998), Γ' Έκδοση, σελ. 145

⁶⁸ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Brief Edition, ed. Kenneth W. Thompson (New York: McGraw-Hill, 1993), 31.

Ο επιθετικός ρεαλισμός για παράδειγμα βασίζει τις θεωρητικές του προβλέψεις σε πέντε αξιωματικές υποθέσεις εργασίας. Πρώτον, το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δηλαδή απουσιάζει μια κεντρική ρυθμιστική αρχή η οποία να μονοπωλεί τα μέσα της βίας. Δεύτερον, όλες οι μεγάλες δυνάμεις διαθέτουν επιθετική ικανότητα. Τρίτον, τα κράτη δεν είναι ποτέ βέβαια για τις διαθέσεις των άλλων κρατών. Τέταρτον, η επιβίωση είναι ο πρωταρχικός στόχος των κρατών. Πέμπτον, τα κράτη είναι μονάδες που δρουν ορθολογικά⁶⁹. Από τις πέντε αυτές αξιωματικές υποθέσεις, ο επιθετικός ρεαλισμός προβλέπει τρία είδη κρατικής συμπεριφοράς: φόβο, αυτοβοήθεια και μεγιστοποίηση της ισχύος⁷⁰. Άλλωστε για τους ρεαλιστές τα θέματα ασφαλείας (high politics) κυριαρχούν στην οργάνωση του κόσμου. Για αυτούς μόνο τα κράτη διαθέτουν το αποκλειστικό δικαίωμα να εκπροσωπούν τους πληθυσμούς τους στο εξωτερικό και να εξοπλίζονται επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό τις διεθνείς σχέσεις. Αντίθετα οι Μη Κυβερνητικές οργανώσεις δεν έχουν καμία στρατηγική ούτε ίδια συμφέροντα, άρα και η ικανότητα επηρεασμού του διεθνούς συστήματος είναι οριακή. Τέλος, για τους ρεαλιστές πάντα η οικονομία (low politics) είναι υποταγμένη στην πολιτική.

Για παράδειγμα η επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις (RMA) αφορά σε μία δραστική αλλαγή στη δομή του συστήματος η οποία καταρχήν προκύπτει από τεχνολογικές, οργανωτικές ή τακτικές εξελίξεις και πολλαπλασιάζει την ισχύ, άρρηκτα συνδεδεμένη με τη χάραξη της υψηλής στρατηγικής σε δεδομένη χρονική συγκυρία ευνοώντας την επίθεση ή την άμυνα ανάλογα⁷¹. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι προσεγγίζει την έννοια της αλλαγής παραδείγματος στο τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, ένα σημείο τομής στην ιστορία υπό την καθοδήγηση ενός ηγέτη και ισχυροποιεί το κράτος-κάτοχο αλλά και τον ηγέτη ως ενορχηστρωτή της χρήσης της. Η Γαλλία με καθοδηγητή τον Ναπολέοντα από το 1792 ως το 1815 και συγκεκριμένα το 1805 χάραξε ένα νέο δρόμο στη διεξαγωγή του πολέμου ξηράς. Αν και μακροπρόθεσμα η Γαλλία δεν κατάφερε να διασφαλίσει τη νίκη της έναντι στην βρετανική ναυτική δύναμη, ωστόσο πέτυχε σειρά νικών με ένα στρατό υπό την ηγεσία και την καθοδήγηση του Ναπολέοντα, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας υπήρξε η ταχύτητα στη λήψη αποφάσεων. Αναλύοντας το ναπολέοντειο RMA, δύο είναι οι κρίσιμες μεταβλητές που το διαμόρφωσαν: ο εθνικισμός και ο φιλελευθερισμός που δέσποζαν στην γαλλική κοινωνία ως απόρροια του Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης και η ηγεσία του Ναπολέοντα από την άλλη. Δηλαδή η ολική κινητοποίηση του έθνους με σημαία την πολιτική συμμετοχή και την εθνική ολοκλήρωση και ανεξαρτησία υπό την απόλυτη ενορχήστρωση του Ναπολέοντα ο οποίος έχοντας στη διάθεσή του τεράστιους πληθυσμούς ενόπλων πρόθυμων να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους χαράσσει μία τομή στη διοίκηση Ι) με την οργάνωση του στρατού σε μεραρχίες και σώματα τα οποία βάδιζαν συντονισμένα

⁶⁹ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton, 2001) 30-32.

⁷⁰ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton, 2001) 32

⁷¹ *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and Other Evidence of History* (London:: Frank Cass, 2002)

χωριστά, II) το ευέλικτο πυροβολικό III) με τον επιτόπιο ανεφοδιασμό στις κατακτηθείσες περιοχές και IV) με τον γρήγορο βηματισμό που ενίσχυε την ταχύτητα δράσης. Πρόκειται για έναν συνδυασμό εθνικής και προσωπικής φιλοδοξίας⁷². Η έννοια του RMA είναι δυναμική, διαρκώς εξελισσόμενη και διαμορφούμενη στο εσωτερικό περιβάλλον που αλληλεπιδρά με το εξωτερικό. Στην περίπτωση μας φαίνεται ότι ο Ναπολέων δεν διδάχθηκε από προηγούμενες εμπειρίες ενώ όπως υποστήριζε και ο Κλαούζεβιτς υπάρχει ένα σημείο μετά το οποίο αρχίζει η πτώση....στην συγκεκριμένη περίπτωση το 1807-1809. Αναλυτικότερα, ο εχθρός προσαρμόστηκε στο ναπολεόντειο περιβάλλον, η Μεγάλη Στρατιά σιγά σιγά αποδυναμώνονταν τόσο σε επίπεδο μεγέθους (μεγάλες απώλειες-δυσκολία επιβολής/όσο και σε επίπεδο διαχείρισης (τόσο μεγάλη την ίδια στιγμή-αδυναμία καθοδήγησης). Εξίσου σημαντική υπήρξε η αδυναμία του Ναπολέοντα να σταματήσει το παιχνίδι όσο ήταν υπέρ του. Με απλά λόγια η κατάκτηση της ισχύος δε συνεπάγεται αυτόματη διατήρηση αυτής.

Στη συνέχεια, η δεύτερη μορφή πολιτικής ισχύος είναι η οικονομική ισχύς. Η οικονομική ισχύς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη στρατιωτική ως απαραίτητο προαπαιτούμενο η μία της άλλης. Αναμφίβολα, οι οικονομικές δυνάμεις είναι κατ' ουσίαν πολιτικές δυνάμεις καθώς το να παραλύσεις το οικονομικό σύστημα μίας εχθρικής δύναμης αποτελούσε ανέκαθεν πολεμικό στόχο ισάξιο με το να νικήσεις το στρατό και το στόλο της. Η οικονομική ισχύς στρατολογείται στην υπηρεσία της εθνικής πολιτικής ιστορικά με δύο τρόπους. Μέσω της αυτάρκειας και μέσω της χρήσης της οικονομίας για την απόκτηση ισχύος και επιρροής στο εξωτερικό είτε με την εξαγωγή κεφαλαίων είτε με τον έλεγχο ξένων αγορών. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η «αυτάρκεια» τείνει να καταργηθεί ως έννοια δίνοντας τη σκυτάλη στην αλληλεξάρτηση και την πολυπολικότητα. Η βιομηχανική εποχή και μαζί της ένα ολόκληρο σύμπλεγμα αντιλήψεων και τρόπου σκέψης παραχωρεί την θέση της σε έναν μεταβιομηχανικό κόσμο. Στον κόσμο αυτόν, η παραγωγή των υλικών αγαθών παύει σταδιακά να αποτελεί τον κεντρικό άξονα της οικονομικής δραστηριότητας και μεγάλο μέρος της μετατοπίζεται προς την επεξεργασία των πληροφοριών από όποια πηγή είναι εφικτό και δυνατό να γίνει αυτό.

Παράλληλα, οι άνθρωποι επανασυστήνουν κοινότητες μέσα στον ηλεκτρονικό κόσμο πληροφοριών που έχουν κατασκευάσει. Οι δικτυωμένες και οι δικτυακές κοινότητες έχουν, μεταξύ πολλών άλλων θεμάτων, ιδιαίτερη σημασία. Είναι κατανοητό ότι οι κοινότητες των ανθρώπων όταν συντελούνται μέσα σε ένα ηλεκτρονικό πλαίσιο οργάνωσης αφορούν άμεσα την επιστημονική μελέτη. Αυτό, πάλι, δεν είναι άσχετο με την κοινωνική οργάνωση και τις παρατηρούμενες αλλαγές στον δυτικό κόσμο σε θέματα ανακατανομής της ισχύος κατά τον 20ο αιώνα.

⁷² Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, (Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, Β' έκδοση, 2008), σελ.127-133

Το δίκτυο⁷³ ως την κυρίαρχη μορφή οργάνωσης αντικατέστησε την πυραμίδα· τα ηλεκτρονικά δίκτυα καθιστούν τα γεωγραφικά σύνορα ασαφή, ελαστικά και πορώδη. Η γνώση είναι η κυρίαρχη και σχεδόν η απόλυτη αξία στον μεταβιομηχανικό κόσμο ενώ η μάθηση –και δη η οικονομία της μάθησης (learning economy)– εκτιμώνται περισσότερο και από την ανάπτυξη μεγάλων βιομηχανικών μονάδων. Με τη σειρά της, η ενσωμάτωση της γνώσης στο περιβάλλον και η διάχυσή της εντός αυτού έχουν αναδειχτεί σε μείζονα μεθοδολογικά και ερευνητικά προβλήματα. Οι τεχνολογικές εξελίξεις –από τη φύση τους ρευστές– δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να παρέχουν νέα κανάλια επικοινωνίας και να προσαρμόζονται σε νέα μοντέλα ανθρώπινης, εταιρικής και κρατικής επικοινωνίας. Η τεχνολογία φυσικά δεν είναι ανεξάρτητη από το κοινωνικό περιβάλλον. Είναι όμως ανοιχτό το ζήτημα αν ένα κράτος την ενσωματώνει από έξω ως επιβεβλημένη κίνηση προκειμένου να αντεπεξέλθει τον ανταγωνισμό ή αν προκύπτει ως εσωτερική ανάγκη αναδιοργάνωσης, μία ανάγκη την οποία διαβλέπει και αναγνωρίζει η πολιτική ηγεσία δίνοντας τις σωστές κατευθύνσεις.

Τέλος, η τρίτη μορφή πολιτικής ισχύος είναι η τέχνη της πειθούς η οποία υπήρξε πάντοτε γνώρισμα του πολιτικού ηγέτη. Η ρητορική έχει ένα μακρύ και σεβαστό παρελθόν στα χρονικά της πολιτικής δεινότητας. Ο Hitler είπε ότι «η επιστημονική εξήγηση» είναι για την ιντελιγκέντσια ενώ το σύγχρονο όπλο της προπαγάνδας είναι για τις μάζες. Η προπαγάνδα, δηλαδή η ενημέρωση όπως διαμεσολαβείται από τα ΜΜΕ, τη διαφήμιση και τις διάφορες μορφές marketing και προώθησης κάνει εκτεταμένο λόγο για ένα ζήτημα χωρίς απαραίτητα να πρόκειται για αληθινές πληροφορίες και απευθύνεται σε πολύ συγκεκριμένα τμήματα του κοινού που είναι ευεπίφορα στην αποδοχή τέτοιου είδους ακατέργαστων πληροφοριών. Για παράδειγμα η ηγεσία των ΗΠΑ μετά τα γεγονότα της 11/09 προφανώς και έλαβε εξ αρχής και μετέδωσε μέσω των ΜΜΕ μία σαφή πατριωτική στάση στο θέμα, προτάσσοντας την προάσπιση των αμερικανικών αξιών ζωής σε αντιπαράθεση με ό, τι πρεσβεύουν οι τρομοκράτες. Είναι σαφές ότι οι αξίες ζωής, όταν και όπως προβάλλονται, έχουν άμεση επίδραση στο θυμικό των ανθρώπων. Την ίδια στιγμή, μπροστά στο αναμφισβήτητο γεγονός της απειλής που εξέφραζε η επίθεση, το κράτος πρόβαλλε ακόμα περισσότερο τον ρόλο του σαν ο εγγυητής και πάροχος της ασφάλειας των πολιτών⁷⁴ με τη βεμπεριανή διάσταση του θεσμού που νομιμοποιείται να ασκεί βία. Προφανώς, η τρομοκρατία και οι απειλές που αυτή εκφράζει ή/και υλοποιεί είναι ένα ζήτημα που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από τους πολίτες μεμονωμένα, όπως είναι, για παράδειγμα, η εγκληματικότητα· έτσι το κράτος και ό παραμένει ο μοναδικός παράγων που θα μπορούσε να δράσει ώστε να εξαλείψει και το φαινόμενο, εξού και η προσφυγή σε αυτόν.

⁷³ Βλ. σχετικά την λεπτομερέστατη παρουσίαση του Castells στο Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishing, 2000.

⁷⁴ Gillespie, Marie and O'Loughlin, Ben (2009) 'News media, threats and insecurities: an ethnographic approach', *Cambridge Review of International Affairs*, 22:4, 670

Τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ο πολιτικός ηγέτης για να συντονίσει τη διάθεσή του με αυτή των πολιτών είναι και αυτά ένα πεδίο προς διερεύνηση. Ήδη ο Μακιαβέλι μίλησε εκτενώς για τους τρόπους με τους οποίους ένας ηγέτης μπορεί να φέρει κοντά στην γραμμή του τους πολίτες ή ίσως καλύτερα τη μάζα. Όσο και αν οι μέθοδοί του έχουν αποκτήσει (πιθανότητα άδικα) ένα χαρακτήρα αθέμιτης πίεσης και επιρροής με περίπου εξωθεσμικά κριτήρια, δεν παύουν να είναι πολύ χαρακτηριστικά δείγματα. Στη σύγχρονη εποχή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τον ίδιο ρόλο, προφανώς. Πάντως, τα μέσα που μετέρχεται ο ηγέτης δεν έχουν τόσο μεγάλη σημασία αλλά το ότι τελικά και αυτά εξαρτώνται από το ευρύτερο περιβάλλον όπου ζει.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα απόλυτης πολιτικής ισχύος όπως θα δούμε και στη συνέχεια είναι ο πρώην Πρόεδρος της Ρωσίας και νυν Πρωθυπουργός Πούτιν. Ο Πούτιν ως Πρόεδρος παρέλαβε ένα χάος και παρέδωσε μία σταθερή χώρα με αναπτυξιακές προοπτικές. Έβαλε μία τάξη στην οικονομία ευνοημένος και από τη διεθνή συγκυρία με τις υψηλές τιμές του πετρελαίου επαναφέροντας τη χαμένη υπερηφάνεια στους Ρώσους πολίτες. Έδωσε έμφαση στην ενεργειακή πολιτική με εξωστρεφή προοπτική και κατεύθυνση και αναδιοργάνωσε τις ένοπλες δυνάμεις που φυσικά λειτουργούν συμπληρωματικά σε εξωστρεφείς εξωτερικές πολιτικές. Ωστόσο, τα προβλήματα στην κατ' επίφαση δημοκρατική Ρωσία υπήρξαν αρκετά καθώς χρήματα που κερδήθηκαν από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο διατέθηκαν για να εξαγοράσουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και να υπάρχει απόλυτος έλεγχος. Ο Γκάρι Κίμοβιτς Κασπάροβ, τέως Παγκόσμιος Πρωταθλητής στο σκάκι, συγγραφέας και πολιτικός ακτιβιστής εξηγεί ότι ο Πούτιν φέρεται ως διοικητής μίας επιχείρησης καθώς βλέπει τη Ρωσία σαν μία μεγάλη εταιρεία. Εθνικοποιεί όλα τα έξοδα και ιδιωτικοποιεί όλα τα έσοδα. Μάλιστα χρησιμοποιεί το παράδειγμα της Gaz Prom λέγοντας πως τη στιγμή που το αέριο μπαίνει στο αγωγό είναι κρατικό μονοπώλιο και τη στιγμή που το αέριο πουλιέται είναι ιδιωτική εταιρία. Και συνεχίζει, λέγοντας, ότι το σύστημα Πούτιν αποτελεί το γνησιότερο σύστημα ολιγαρχίας στην ανθρώπινη ιστορία όπου τα όρια μεταξύ επιχείρησης και κυβέρνησης είναι δυσδιάκριτα: το χρήμα κυβερνά τη χώρα και η κυβέρνηση ελέγχει το χρήμα. Αναπτύσσει τους στρατηγικούς τομείς: πετρέλαιο, αέριο, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και άλλες βιομηχανίες. Αυξάνει τη στρατιωτική ισχύ της χώρας, αναδιοργανώνει την οικονομία και αναβιώνει την εθνική ταυτότητα και εθνική υπερηφάνεια του λαού με προπαγανδιστικές μεθόδους. Αρχικά ο Πούτιν ελέγχει τη τηλεόραση στην οποία οφείλει μεγάλος μέρος της επιτυχίας του και μεταξύ άλλων περνάει ένα διάταγμα που περιστέλλει την ελευθερία των δημοσιογράφων. Ο Γ. Γιαβλίνσκι, ηγέτης του Yabloko, δημοκρατικού κόμματος, δηλώνει σχετικά με την πολιτική Πούτιν πως «ο στόχος δικαιώνει όλα τα μέσα: τον πόλεμο στην Τσετσενία, τις ενέργειες στην Ουκρανία, τη χειραγώγηση μέσω του αερίου, την καταστολή όλων των αντιπάλων, τον έλεγχο των Μ.Μ.Ε και τις ειδικές σχέσεις με το Ιράν».

Η ιαπωνική τέχνη του τζούντο διδάσκει πώς να χρησιμοποιούμε το βάρος του αντιπάλου εναντίον του, για να μετατρέψουμε τη δύναμή του σε αδυναμία⁷⁵. Στην πολιτική η στρατηγική του τζούντο μας βοηθά να κατανοήσουμε πως η κατάκτηση της εξουσίας δεν αποτελεί πανάκεια και η αντιστροφή των ρόλων, δηλαδή η ανακατανομή της ισχύος εντός του πολιτικού συστήματος με την εναλλαγή ηγετών είναι δεδομένη και μη διαπραγματεύσιμη σε δημοκρατικά καθεστώτα.

---

⁷⁵ Μπράντενμπερκερ, Άνταμ, and Μπάρν Νέιλμπαφ. *Συν-ανταγωνισμός*. Μετάφραση Λουίζα Χριστοφίλου. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999), σελ311-312

Τρίτο επίπεδο: Η παγκόσμια δυνητική ή λανθάνουσα επιρροή

Εσωτερική Νομιμοποίηση

Ο W. Gallie χαρακτηρίζει την έννοια της εξουσίας ως μία ουσιαδώς αμφισβητούμενη έννοια, μία από αυτές που προκαλούν ατέρμονες διαφωνίες όσον αφορά στη χρήση τους. Με δεδομένο το ότι η πολιτική αφορά στη διευθέτηση συγκρούσεων, η κατανομή της εξουσίας μέσα σε μία κοινωνία κρίνεται πρωτεύουσας σημασίας. Ωστόσο η εξουσία διαφοροποιείται εννοιολογικά από την νομιμοποιημένη εξουσία και την επιρροή. Η πολιτική εξουσία αφορά στη σχέση εξουσιαστή- εξουσιαζόμενου όπου ο πρώτος είναι σε θέση να κάνει τον δεύτερο με τρόπο που σε άλλες συνθήκες ο εξουσιαζόμενος θα απέφευγε. Με άλλα λόγια έγκειται στην ικανότητα να καθοριστεί η συμπεριφορά ενός υποκειμένου με τη χρήση ή απειλή χρήσης κάποιας κύρωσης. Η ιστορία έχει επανειλημμένως αποδείξει ότι η υπακοή που βασίζεται μόνο στο φόβο των κυρώσεων καταρρέει το πρώτο φθινόπωρο. Για το λόγο αυτό η πολιτική εξουσία συνοδεύεται από νομιμοποίηση, δηλαδή την ικανότητα κάποιου να άρχει ανεξάρτητα από την ύπαρξη κυρώσεων ή το ενδεχόμενο χρήσης τους.

Η πλέον γνωστή τυπολογική κατάταξη των πηγών νομιμοποίησης της εξουσίας έχει προταθεί από τον Γερμανό κοινωνιολόγο Max Weber. Σύμφωνα με αυτή τρεις είναι οι τύποι εξουσίας: η παραδοσιακή, η χαρισματική και η νόμιμη-ορθολογική. Η παραδοσιακή είναι απόρροια συνεχούς άσκησης πολιτικής εξουσίας και θεμελιώνεται από την κοινωνική πίστη στην ιερότητα μίας παράδοσης⁷⁶. Η χαρισματική εξουσία προκύπτει από μία βαθιά λαϊκή πίστη στις εξαιρετικές ιδιότητες του ηγέτη που ενέπνεε την απόλυτη αφοσίωση των πιστών στο πρόσωπο του ηγέτη. Τέλος στην περίπτωση της ορθολογικής ή νόμιμης μορφής νομιμοποίησης, αυτή προκύπτει από τα θεσμικά χαρακτηριστικά των πολιτικών θέσεων και ρόλων και όχι από τα ατομικά χαρακτηριστικά των φορέων των ρόλων. Δίνεται λοιπόν έμφαση σε θεσμικούς και συνταγματικούς κανόνες, οι οποίοι καθίστανται και το θεμέλιο της ορθολογικής εξουσίας.

Με βάση την ανάλυση των συστημάτων η νομιμοποιημένη εξουσία αποτελεί την κύρια εκροή σε ένα πολιτικό σύστημα. Σύμφωνα με την προσέγγιση του David Easton ο οποίος εστιάζει στο πολιτικό σύστημα

⁷⁶ Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ. 367

ως ένα σύνολο διαδράσεων εντός μίας κοινωνίας μέσω των οποίων γίνεται «δεσμευτική ή νομιμοποιημένη κατανομή» πόρων και αξιών⁷⁷ θα μπορούσε κανείς χαρακτηρίζοντας τις ψήφους των πολιτών ως εισροή να μεταφράσει το εκλογικό αποτέλεσμα ως εκροή, συνέπεια του οποίου είναι η νομιμοποίηση της εξουσίας ενός κόμματος και εν συνεχεία ενός ηγέτη. Και ακόμη και αν η νομιμοποιημένη εξουσία είναι η ικανότητα να επιτυγχάνεται ο στόχος χωρίς την ύπαρξη αντίστασης καθώς η υπακοή δε στηρίζεται στο φόβο κυρώσεων, θα ήταν ουτοπικό να θεωρήσει κανείς ότι η νομιμοποιημένη εξουσία απαλείφει τις όποιες προϋπάρχουσες διαφωνίες. Ωστόσο μπορεί να επιβάλλεται σε αυτές γιατί κατέχει τα μέσα. Διαφορετικά εκδηλώνονται φαινόμενα κρίσης νομιμοποίησης είτε ως συνέχειας μίας οικονομικής κρίσης όπως η συνειδητή απόρριψη της δημοκρατίας της Βαϊμάρης είτε ως απόρροια αντιφατικών ιδεολογικών αξιών και προτύπων είτε ακόμη και ως απόρροια της απόλυτης ανυπαρξίας αυτών⁷⁸.

Το άθροισμα των κρατών του διεθνούς συστήματος δίνει το σύνολο των ηγετών οι οποίοι δρώντας σε αλληλεπίδραση μεταξύ των αλλά και με το περιβάλλον διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό την ισορροπία ισχύος εντός του συστήματος.

Ισορροπία Ισχύος

Ο Henley Bull στη μελέτη του σχετικά με την τάξη στην παγκόσμια πολιτική αναλύει τον όρο «ισορροπία της ισχύος», επικαλούμενος τον Vattel, ως μία κατάσταση των πραγμάτων τέτοια που καμία δύναμη να μην είναι σε θέση υπεροχής ώστε να μπορεί να επιβάλλει τον νόμο στις άλλες. Είθισται ο όρος να παραπέμπει σε στρατιωτική ισχύ χωρίς όμως αυτό να είναι νομοτέλεια καθώς η ισορροπία μπορεί να επιτευχθεί και με άλλες μορφές δύναμης.

Ιστορικά η ιδέα της ισορροπίας της ισχύος εμφανίζεται στον Θουκυδίδη. Χωρίς να γίνεται χρήση του όρου αυτού ο ιστορικός αναλύοντας τα αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου υπογραμμίζει «την αύξηση της δύναμης των Αθηναίων και το φόβο που προκαλούσε το γεγονός αυτό στη Σπάρτη»⁷⁹, το γνωστό δίλημμα ασφαλείας. Ίσως η πρώτη πιο συνειδητή πολιτική της ισορροπίας της ισχύος υπήρξε η διεθνής κοινωνία των ιταλικών πόλεων-κρατών της Αναγέννησης. Στη νεότερη ιστορία η ρητή διατύπωση του όρου της ισορροπίας των δυνάμεων συναντάται στη Συνθήκη της Βεσφαλίας το 1648 και στη Συνθήκη της

⁷⁷ David Easton, *The Political System. An Inquiry into the State of Political Science*, New York: Knopf, 1953

⁷⁸ Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008), σελ. 370-374

⁷⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, *Διεθνής Κοινωνία-Ιστορία, Δίκαιο, Θεσμοί, Διαχείριση Ένοπλης Βίας-Μία εισαγωγή*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών, σελ.178

Ουτρέχτης το 1713 ενώ μέχρι σήμερα αποτελεί βασικό συστατικό της διεθνούς κοινωνίας χωρίς ωστόσο να θεωρείται δεδομένη η πορεία προς την ειρήνη και τη σταθερότητα. Και αυτό γιατί συνολικά όσον αφορά στις διεθνείς σχέσεις των τελευταίων αιώνων η πιθανότητα πολέμου και χρήσης βίας για την επίλυση διαφορών μεταξύ δύο δρώντων του συστήματος αυξάνει αισθητά όταν οι δύο δρώντες δε διαφοροποιούνται ουσιαστικά σε επίπεδο στρατιωτικής δύναμης μεταξύ τους⁸⁰.

Η έννοια της ισορροπίας της ισχύος έχει πολλαπλή υπόσταση. Ο Bull διακρίνει πέντε βασικές μορφές ισορροπίας και ειδικότερα την απλή και την σύνθετη, τη γενική και την τοπική ή ειδική, την κυρίαρχη ισορροπία και τις δευτερεύουσες ισορροπίες, την υποκειμενική και την αντικειμενική και τέλος, την τυχαία και τη σχεδιασμένη.

Η απλή ισορροπία αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν δύο δυνάμεις με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη διαμάχη των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Η απλή ισορροπία έχει σχεδόν πάντα να αντιμετωπίσει την ύπαρξη υποδεέστερων δυνάμεων που ασκούν μερική επιρροή σε γεγονότα, επαρκή όμως για να την υπονομεύσουν και συνήθως καταλήγει σε έναν αγώνα εξοπλισμών. Αντίθετα, η σύνθετη είναι εκείνη η ισορροπία που στηρίζεται στην ύπαρξη περισσότερων από δυο μεγάλων δυνάμεων όπως η ισορροπία μεταξύ ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία και Κίνας όπως αυτή έχει διαμορφωθεί τον 21ο αιώνα. Η σύνθετη ισορροπία μπορεί να απλοποιηθεί με την δημιουργία συνασπισμών⁸¹ γεγονός που συνεπάγεται εκμετάλλευση των άλλων δυνάμεων μέσω της απορρόφησης ή της συμμαχίας με αυτές.

Στη συνέχεια η γενική ισορροπία δυνάμεων σηματοδοτεί την απουσία μιας ηγεμονικής δύναμης στο διεθνές σύστημα σαν σύνολο ενώ η τοπική-περιφερειακή αναφέρεται στην ισορροπία δυνάμεων σε μια περιοχή ή τομέα του πλανήτη όπως συμβαίνει στη Μέση Ανατολή. Και οι δύο καταστάσεις συμβιβάζονται με το γεγονός ότι στο διεθνές σύστημα ως σύνολο υπάρχει μία γενική ισορροπία ισχύος⁸²

Η κυρίαρχη ισορροπία δεν πρέπει να ταυτίζεται με τη γενική ισορροπία ή την ηρεμία του συστήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα κυρίαρχης ισορροπίας αποτελεί η αμερικανοσοβιετική ισορροπία ενώ αντίστοιχα παράδειγμα δευτερεύουσας είναι οι τοπικές ισορροπίες της Ινδικής Χερσονήσου. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι πρωταγωνιστές της κεντρικής συνήθως είναι και έμμεσοι συντελεστές της δευτερεύουσας. Ο Stephen Van Evera σε μία αναζήτηση της υψηλής στρατηγικής των ΗΠΑ στα χρόνια που ακολουθούν το μεγάλο τρομοκρατικό χτύπημα που διατάραξε την ισχύουσα μέχρι τότε ισορροπία ισχύος και δεδομένων των απειλών της πυρηνικής επανάστασης και της χρήση όπλων μαζικής

⁸⁰ Αλέξης Ηρακλειδης, *Διεθνής Κοινωνία-Ιστορία, Δίκαιο, Θεσμοί, Διαχείριση Ένοπλης Βίας-Μία εισαγωγή*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών, σελ 184-186

⁸¹ κάτι που υποδηλώνει πως δεν απαιτείται πλήρης στρατιωτική ισορροπία μεταξύ των δυνάμεων που την αποτελούν.

⁸² Hendley Bull, *Η άναρχη κοινωνία- Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Β' Έκδοση, 2001) σελ. 149

καταστροφής από τρομοκρατικές οργανώσεις κρίνει άκρως απαραίτητη τη συνεργασία των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι σε μία κοινή απειλή καθώς μόνο η κοινή δράση θα μπορέσει να δώσει μία απάντηση στην κοινή απειλή⁸³.

Παράλληλα, η ισορροπία ισχύος μπορεί να διακριθεί σε υποκειμενική και αντικειμενική. Η υποκειμενική ισορροπία στηρίζεται στην γενική πεποίθηση ότι δεν υφίσταται μια ηγεμονική δύναμη σε όρους στρατιωτικής ισχύος. Η ισορροπία όμως που στηρίζεται σε αντικειμενικούς όρους προϋποθέτει την ύπαρκτη, ρεαλιστική στρατιωτική ισοδυναμία των μεγάλων δυνάμεων. Ο Bull υποστηρίζει πως ακόμη και αν το υποκειμενικό στοιχείο της πίστης σε μία κατάσταση ισορροπίας είναι απαραίτητο, εντούτοις δεν επαρκεί⁸⁴ καθώς μία ισορροπία ισχύος που δε βασίζεται στην πραγματική βούληση και ικανότητα ενός κράτους να αντισταθεί στις επιθέσεις ενός άλλου αλλά μόνο στην προσποίηση ή στη δημιουργία εντυπώσεων, είναι πολύ πιθανό να καταρρεύσει.

Τέλος, η τυχαία ισορροπία ισχύος αφορά σε περιπτώσεις όπου η ισορροπία προκύπτει χωρίς κάποια συνειδητή προσπάθεια εκ μέρους των κρατών, ακόμη και ως το αδιέξοδο ενός αγώνα μεταξύ δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων που επιθυμούν την μεγιστοποίηση της ισχύος τους. Από την άλλη, η σχεδιασμένη προκύπτει ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συνειδητών ως και μεροληπτικών πολιτικών τουλάχιστον ενός εκ των ανταγωνιζόμενων κρατών/συνασπισμών. Ο Πούτιν επί παραδείγματι παρέλαβε μία χώρα που μόλις είχε βγει από μία οικονομική κρίση άνευ προηγουμένου και κατάφερε να την εκσυγχρονίσει, να αποκαταστήσει τον εθνικό αυτοσεβασμό και να την εντάξει εκ νέου στην παγκόσμια σκακιέρα ως μία μεγάλη δύναμη. Με τον ερχομό του Πούτιν δημιουργείται ένα γεωπολιτικό εγχείρημα: «ο ενιαίος οικονομικός χώρος». Ένα εγχείρημα κατά της Δύσης ως μία απόπειρα εξασθένησης της επιρροής της Ευρώπης και των ΗΠΑ στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Οι τρεις ιστορικές, κατά τον Bull, λειτουργίες της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος στο διεθνές σύστημα άπτονται της αποτροπής δημιουργίας μιας παγκόσμιας αυτοκρατορίας μέσω των κατακτήσεων συμβάλλοντας στη διατήρηση του διακρατικού διεθνούς συστήματος, της προστασίας της ανεξαρτησίας των κρατών με ισορροπία δυνάμεων σε τοπικό επίπεδο και αποτροπή της δημιουργίας πολυεθνικών υπερκρατών και τέλος, της δημιουργίας ενός πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν και συνεχίζουν να αναπτύσσονται οι θεσμοί της παγκόσμιας τάξης όπως η διπλωματία, το διεθνές δίκαιο, οι διεθνείς οργανισμοί, διευθετώντας τις διαφορές μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων και ορίζοντας τα πλαίσια μέσα στα οποία επιτρέπεται να κινούνται ο πόλεμος και οι συγκρούσεις.

⁸³ Συγκεκριμένα οι προτεινόμενες πολιτικές είναι τρεις: η δημιουργία ενός κονσέρτου δυνάμεων κατά το πρότυπο του κονσέρτου της Ευρώπης το 1815 με τις ΗΠΑ στο τιμόνι της ηγεσίας, ο επαναπροσανατολισμός της εθνικής πολιτικής ασφάλειας των ΗΠΑ προσαρμοσμένος στα νέα δεδομένα και η έμφαση σε νέες μορφές άσκησης εξωτερικής πολιτικής θέτοντας στο επίκεντρο την υγεία και το περιβάλλον

⁸⁴ Hendley Bull, *Η άναρχη κοινωνία- Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Β' Έκδοση, 2001), σελ. 150

Αναμφισβήτητα, στη σύγχρονη διεθνή πολιτική η σημερινή ισορροπία ισχύος επιτελεί τις ίδιες λειτουργίες με εκείνες που επιτελούσε στο παρελθόν. Είναι σαφής η σημερινή ισορροπία υπό την έννοια ότι κανένα κράτος δεν υπερέχει ως προς την ισχύ στο διεθνές σύστημα ως σύνολο. Ωστόσο, πρόκειται για μία σύνθετη ισορροπία και ένα παιχνίδι ισχύος που εκτυλίσσεται πλέον σε πολλές σκακιέρες. Οι πολιτικοί ηγέτες κάθε κράτους αποτελούν τους σχεδιαστές, διαμορφωτές και υλοποιητές πολιτικών που θα προάγουν τα εθνικά τους συμφέροντα τα οποία τις περισσότερες φορές έρχονται σε αντίθεση με τα εθνικά συμφέροντα όλων των άλλων. Το αίσθημα ότι πρέπει να υπάρχει κάποια εγγύηση για την τήρηση των κανόνων του διεθνούς δικαίου διαφορετική από την απλή ελπίδα ότι μία Μεγάλη Δύναμη θα επιλέξει σεβαστεί τους συνομιλητές της είναι εκείνο που οδηγεί τους νομικούς διεθνολόγους όπως τον Oppenheim στο συμπέρασμα ότι «το πρώτο και βασικό ηθικό δίδαγμα που μπορούμε να συναγάγουμε από την ιστορία της εξέλιξης του δικαίου των εθνών είναι ότι το δίκαιο των εθνών μπορεί να υπάρξει μόνο αν υπάρχει μία αίσθηση ισορροπίας, μία ισορροπία ισχύος μεταξύ των μελών της οικογένειας των εθνών»⁸⁵.

Τα πορώδη σύνορα επιτρέπουν τη διάχυση της δύναμης ενός ηγέτη εκτός συνόρων και της αύξησης της επιρροής του στο διεθνές σύστημα.

Παγκόσμια λανθάνουσα ή δυνητική επιρροή

Ένα διεθνές σύστημα δημιουργείται για τον ίδιο λόγο που δημιουργείται κάθε πολιτικό ή κοινωνικό σύστημα: οι δρώντες εισέρχονται σε κοινωνικές σχέσεις και δημιουργούν κοινωνικές δομές προκειμένου να προωθήσουν συγκεκριμένα πολιτικά, οικονομικά ή άλλα συμφέροντα. Η κατανομή ισχύος και η ιεραρχία του γοήτρου είναι βασικά συστατικά της διακυβέρνησης ενός διεθνούς συστήματος. Το γόητρο είναι η φήμη για ισχύ και ιδίως στρατιωτική ενώ η ισχύς αναφέρεται στις οικονομικές και στρατιωτικές ικανότητες ενός κράτους. Η υψηλή στρατηγική παρεμβάλλεται ως ενδιάμεση μεταβλητή ανάμεσα στην ισχύ και στα αποτελέσματα.

Η έννοια της πολιτικής επιρροής υποδηλώνει την ικανότητα αλλαγής της συμπεριφοράς των άλλων. Με θεμελιώδη διαφορά έναντι νομιμοποιημένης ή μη εξουσίας την ανυπαρξία κυρώσεων ή απειλής αυτών, η επιρροή ασκείται είτε ως απόρροια ορθολογικής πειθούς μέσω επιχειρημάτων είτε ως απόρροια μίας

⁸⁵ L. Oppenheim, *International Law*, 1^η Έκδοση (London: Longmans, 1905), τομ I, στο Hendley Bull, *Η άναρχη κοινωνία- Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Β' Έκδοση, 2001), σελ.155

συνολικής αναγνώρισης των θετικών αποτελεσμάτων μίας πολιτικής⁸⁶ γεγονός που συνεπάγεται την οικειοθελή αλλαγή συμπεριφοράς χωρίς κανένα δισταγμό ή απροθυμία.

Κατά τη νέα εποχή της πρόσβασης⁸⁷ και της μάθησης η τεχνολογία θεωρείται ότι επηρεάζει τους οικονομικούς, κοινωνικούς και στρατιωτικούς συσχετισμούς και την ισχύ. Οι τεχνολογικές αλλαγές μπορεί να οδηγήσουν σε ανακατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών. Η πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων δημιουργεί πολιτικά προβλήματα λόγω της αδυναμίας των κρατών προέλευσης των εταιριών αυτών να φορολογήσουν τις δραστηριότητες τους στο εξωτερικό. Η εξουσία των κρατών περιορίζεται ακόμη περισσότερο λόγω της ανάπτυξης μέσω της παγκοσμιοποίησης, παράνομων κυκλωμάτων εκμετάλλευσης και διαχείρισης τεράστιων χρηματικών ποσών, προϊόντων εγκληματικών δραστηριοτήτων. Αυτό είναι σε αδρές γραμμές το νέο διεθνές, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Η νεοφιλελεύθερη σχολή σκέψης στις διεθνείς σχέσεις θεωρεί ότι, εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, οι θεσμοί και η διεθνής συνεργασία προκύπτουν ως λειτουργική ανάγκη. Με άλλα λόγια, οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι οι μονάδες στο διεθνές σύστημα αναπτύσσουν συνεργατικά πρότυπα για να ανταποκριθούν στις ανάγκες, οι οποίες δημιουργούνται από τη φύση και το χαρακτήρα του συστήματος.⁸⁸ Σύμφωνα με τη θεωρία των καθεστώτων, σε αντίθεση με εκείνη της σταθερότητας και των ηγεμονικών κύκλων των ρεαλιστών, υποστηρίζεται ότι το παγκόσμιο σύστημα πλέον δεν κυριαρχείται ούτε από μία ηγεμονική δύναμη ούτε από μία παγκόσμια πολιτική Αρχή⁸⁹. Το 1971 ο Nye & Keohane μιλούν για τη διαχείριση της πολύπλοκης αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών-εθνών μέσω ενός συνόλου συμφωνιών-καθεστώτων. Η σταθερότητα του διεθνούς συστήματος πλέον εξαρτάται από ένα σύνολο διεθνών καθεστώτων που αφορούν στο σύνολο των αρχών και των κανόνων που προωθούν τη σύγκλιση και επιφέρουν το συντονισμό των συμφερόντων όλων των δρώντων στο διεθνές περιβάλλον χωρίς την απόλυτη κυριαρχία μίας ηγεμονικής δύναμης.

Λίγο αργότερα, στις αρχές του 1990, ο Nye κάνει μία στροφή εξελίσσοντας την παραπάνω θεωρία και προτείνει μία νέα έννοια, αυτή της ήπιας δύναμης (soft power). Ο Nye και ο Keohane ορίζουν από κοινού την ήπια ισχύ, ως την συμπεριφορική εκείνη τακτική, που χωρίς απειλές και κανενός είδους εξαναγκασμό «κάνει τους άλλους να θέλουν ό, τι θες και εσύ»⁹⁰. Η ήπια ισχύς βρίσκεται στην ικανότητα να ελκύεις και να πείθεις. Συνεπάγεται τη δημιουργία συνεργασιών με άλλα κράτη ή φορείς χωρίς τη

⁸⁶ Alan R. Ball & B. Guy Peters, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000), 81

⁸⁷ Bλ. Rifkin, J. *Η νέα εποχή της πρόσβασης*, Αθήνα, 2001.

⁸⁸ Robert Keohane, "The Demand for International Regimes," 23-28.

⁸⁹ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, *Προς έναν πολυπολικό κόσμο*, Εκδοτικός οίκος Α.Α.Λιβάνη, σελ. 57

⁹⁰ Robert Keohane, Joseph Nye, "Power and Independence in the Information Age", *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 5, September/October 1998, σελ. 7

χρησιμοποίηση απειλών εις βάρους τους ή απλώς την εξαγορά τους. Ενώ η σκληρή ισχύς- η ικανότητα να εξαναγκάζεις- προέρχεται από τη στρατιωτική ή οικονομική δύναμη μιας χώρας, η ήπια ισχύς προέρχεται από τη θελκτικότητα της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και των πολιτικών επιλογών μιας χώρας δηλαδή από το κύρος και την ακτινοβολία της γι' αυτό και προϋποθέτει πολιτικές με μακρόπνοη προοπτική και με οφέλη που δημιουργούν την αίσθηση πραγματικής αμοιβαιότητας. Η ήπια ισχύς μιας χώρας βασίζεται κυρίως σε τρεις πηγές: την κουλτούρα της, τις πολιτικές αξίες της και την εξωτερική πολιτική της με ηγέτες που πρωτοπορούν. Για τα κράτη, η επιτυχημένη άσκηση ήπιας ισχύος τους επιτρέπει να αναβαθμίσουν το διεθνές τους προφίλ και να προωθήσουν μια εικόνα σταθερότητας, δύναμης και αξιοπιστίας.

Ο Nye υπογραμμίζει τις τρεις πηγές εξουσίας: τη στρατιωτική, την οικονομική και τις υπόλοιπες αναφερόμενος κυρίως στις μη κυβερνητικές οργανώσεις και τις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, αναφερόμενος στο παράδειγμα των ΗΠΑ υποστηρίζει πως ακόμη και αν δε σταμάτησαν ποτέ να είναι ο ισχυρότερος κρατικός φορέας στον κόσμο, ο ρόλος τους επιφορτίστηκε με μία σειρά δράσεων σχετικών με θέματα διεθνούς διακυβέρνησης όπως η καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας, η προστασία του παγκόσμιου φυσικού περιβάλλοντος και άλλα. Ο ίδιος μιλά για την εμφάνιση νέων διεθνικών δρώντων όπως είναι οι διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις. Και ενώ η στρατιωτική ισχύς συνεχίζει να κατέχει κυρίαρχο ρόλο στην διεθνή πολιτική, η εμφάνιση της πυρηνικής ισχύος ουσιαστικά εκμηδενίζει την ισχύ των συμβατικών όπλων. Η επιβολή λύσεων δια της βίας καθίσταται σχεδόν αδύνατη είτε λόγω εθνικιστικών συμπεριφορών αναπτυσσόμενων κρατών είτε αντιπολεμικών ιδεολογιών ανεπτυγμένων κρατών με αποτέλεσμα την αναζήτηση νέων πηγών εξουσίας. Αυτές είναι οι ήπιες δυνάμεις που αντιστοιχούν στη δυνατότητα προώθησης ενός πολιτισμικού μοντέλου και μίας ιδεολογίας στους διεθνείς οργανισμούς⁹¹. Σύμφωνα με τον Nye οι ΗΠΑ αν και επωφελούνται από την παγκοσμιοποίηση αλλά την ίδια στιγμή δεν μπορούν να την ελέγξουν, είναι υποχρεωμένες να προωθούν τις αξίες τους μέσω διεθνών οργανισμών αποφεύγοντας την ίδια στιγμή αντιαμερικανικές αντιδράσεις. Η ήπια δύναμη δεν ταυτίζεται απλώς με την επιρροή...είναι κάτι περισσότερο από την πειθώ ή την ικανότητα να παρακινείς τους ανθρώπους μέσω του επιχειρήματος, μολονότι τούτο αποτελεί σημαντικό μέρος της. Είναι επίσης η ικανότητα να προσελκύεις και η ελκυστικότητα οδηγεί συνήθως στη συγκατάθεση. Με απλά λόγια, η ήπια ισχύς, όσον αφορά τη συμπεριφορά, είναι ελκυστική ισχύς⁹².

Τέλος, ο αποτελεσματικός συνδυασμός της ήπιας και της σκληρής δύναμης έχει ως αποτέλεσμα την

⁹¹ Nye, J., *Bound to Lead, The changing Nature of American Power*, Basic Books, 1990

⁹² Nye, J., *Soft Power The means to success in world politics*, New York: Public Affairs Press, 2004, σελ. 6-7.

εμφάνιση της έννοιας της «έξυπνης δύναμης» ή αλλιώς «smart power»⁹³. Η έξυπνη δύναμη κάνει χρήση της πλήρους γκάμας των διπλωματικών, οικονομικών, στρατιωτικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών εργαλείων. Σύμφωνα με τον Nye, η «έξυπνη ισχύς» δεν είναι παρά η ικανότητα να συνδυαστεί «η μαλακή και η σκληρή δύναμη, το καρότο και το ξύλο και άλλα θέλγητρα.»⁹⁴. Επιπλέον, προϋπόθεση της «έξυπνης δύναμης» είναι η αναγνώριση των εκάστοτε χρονικών και γεωπολιτικών συνθηκών, το πότε δηλαδή πρέπει να χρησιμοποιηθεί η ήπια και πότε η σκληρή ισχύς, προκειμένου να επιτευχθούν με τον καλύτερο τρόπο οι εκάστοτε εθνικές επιδιώξεις⁹⁵. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ σύμφωνα με το δόγμα της «έξυπνης δύναμης», πέραν της στρατιωτικής ισχύος, σημασία καταναλώνουν πόρους σε μια διαδικασία που «επενδύει σε συμμαχίες, συνεταιρισμούς και ιδρύματα σε όλα τα επίπεδα για να επεκταθεί η Αμερικανική επιρροή και να εγκαθιδρυθεί η νομιμοποίηση των Αμερικανικών ενεργειών»⁹⁶.

Σε μία άναρχη κοινωνία, ένας ηγέτης πρέπει να είναι ανταγωνιστικός και αποτελεσματικός. Και ενώ σε εθνικό επίπεδο όσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα αυτών των δύο χαρακτηριστικών, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα επιβίωσης του κράτους του που εκπροσωπεί, σε συστημικό επίπεδο η αύξηση είναι σχετική. Για το λόγο αυτό και δεδομένης της λειτουργικής ομοιότητας των κρατών, ηγέτες οι οποίοι φέρουν όλες εκείνες τις δεξιότητες που απαιτούνται για μία αποτελεσματική ηγεσία και οι οποίοι πείθουν την παγκόσμια κοινότητα ότι ενεργούν στο «όνομα της δικαιοσύνης» και στο «όνομα του δικαίου»⁹⁷, ακούν τεράστια επιρροή ανεξαρτήτως μεταξύ άλλων της δύναμης, της έκτασης, της ιστορίας της χώρας τους στο διεθνές σύστημα.

Ο Μέγας Αλέξανδρος συνένωσε τους Έλληνες κατά των Περσών για να εκδικηθούν την εισβολή που είχε γίνει 150 χρόνια νωρίτερα. Αν και επιστράτευσε τη βία, το κοινό όραμα υπήρχε ή τουλάχιστον καλλιεργήθηκε. Φυσικά η Μακεδονία ήταν ήδη ένας ισχυρός παίκτης στο διεθνές σύστημα της εποχής που κατάφερνε να επιβάλλει την θέληση του σε λιγότερο πρόθυμα μέλη του συστήματος ή σε μέλη όχι πλέον αρκετά ισχυρά για να αντιτάξουν διαφορετική θέση (πχ την Αθήνα). Οι Πάπες κατά τις Σταυροφορίες είναι άλλο ένα σχετικό παράδειγμα. Φυσικά πέρα από την θρησκευτική εξουσία είχαν και τεράστια πολιτική, οικονομική και διπλωματική εξουσία και μέσω της οποίας, επικαλούμενοι και ένα ισχυρό θρησκευτικό κίνητρο, κινητοποίησαν εκατομμύρια ανθρώπους. Αρκετά σχετικά παραδείγματα παρέχει και η πρόσφατη ιστορία. Ο Φιντέλ Κάστρο είναι ένα σχετικό παράδειγμα ηγέτη η χώρα του οποίου άσκησε μεγάλη επιρροή

⁹³ Ernest J. Wilson, III, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, March 2008, 616, p. 116.

⁹⁴ <http://www.strategyinternational.org/index.php/strategy-of-security/military-science-and-policy/79-2009-09-06-00-01-28>

⁹⁵ Ernest J. Wilson, III, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, March 2008, 616, p. 116.

⁹⁶ Armitage, R.L. & Nye, J.S. (2007) CSIS COMMISSION ON SMART POWER - A smarter, more secure America. *CSIS COMMISSION ON SMART POWER*, σ.7

⁹⁷ Παναγής Παπαληγούρας στο Ειρήνη Χειλά, «Διεθνής Κοινωνία. Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγής Παπαληγούρα», (Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος, 2006), σελ. 56

στην ευρύτερη περιοχή παρά το ότι (αν εξαιρέσουμε τη συμβολή και τη βοήθεια της ΕΣΣΔ με την εγκατάσταση πυρηνικών) το γεωστρατηγικό μέγεθός της ήταν μάλλον μικρό.

Δεύτερη Ενότητα:

Χέλμουτ Κολ

Η Γερμανία του Χέλμουτ Κολ

Η θητεία του Χέλμουτ Κολ στην πρωθυπουργία της Γερμανίας (1982-1998, χωρίς διαλείμματα) ήταν πολύ μακριά (και μάλιστα από τις μεγαλύτερες στο δυτικό μεταπολεμικό κόσμο και προφανώς στην ίδια την μεταπολεμική Γερμανία) και πυκνή σε γεγονότα μείζονος σημασίας. Μέσα σε αυτό το διάστημα οι αλλαγές στο τοπικό, το διεθνές/ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο περιβάλλον ήταν πραγματικά πολύ μεγάλες.

Γεννημένος το 1933 και μεγαλωμένος μέσα στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο⁹⁸, ο Χέλμουτ Κολ έζησε από κοντά τη συντριβή της Γερμανίας και το αβέβαιο εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον που επικράτησε μετά την ήττα του 1945. Αυτές οι εμπειρίες διαμόρφωσαν τελικά την προσωπικότητα ενός συνεπούς ευρωπαϊστή⁹⁹.

Η πολιτική καριέρα του Χέλμουτ Κολ ακολούθησε μία μάλλον τυπική διαδρομή ανέλιξης από τοπικά αξιώματα στα ομοσπονδιακά, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κομματικό επίπεδο.¹⁰⁰ Φυσικά τα δύο μείζονα έργα της διακυβέρνησής του είναι η ενοποίηση της Γερμανίας και η προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αν και το έργο στο εσωτερικό της χώρας που αφορούσε την προετοιμασία για αυτά τα δύο εγχειρήματα και κυρίως το χτίσιμο συναινέσεων και θεσμικών δομών δεν ήταν καθόλου αμελητέο.

Η Γερμανία του 1982 διαφέρει δραματικά από τη Γερμανία του 1998 όταν ο Χ. Κολ αποχώρησε από την Καγκελαρία μετά την εκλογική ήττα που υπέστη: ήταν μία χώρα που επανενώθηκε μετά από 45 χρόνια και έκανε τα πρώτα βήματα για να εδραιωθεί στην Ευρώπη και μάλιστα σε ηγετική θέση και όλα αυτά με τη δική του σφραγίδα. Το ίδιο εύκολα υποστηρίζει κανένας ότι οι αλλαγές ήταν μεγάλες για την Ευρώπη με το

98 Αντίθετα, ο διάδοχός του Γκέρχαρντ Σρέντερ ήταν ο πρώτος καγκελάριος που μεγάλωσε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (γεννήθηκε το 1944) σε ένα ελαφρά διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον (Schöllgen, 2005, 56).

99 Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.58

100 Συνοπτικά να αναφέρουμε την εκλογή στο δημοτικό συμβούλιο του Λούντβιχσχάφεν (1960), στη Βουλή της Ρηνανίας-Παλατινάτου (1963), την συμμετοχή στα ανώτερα κομματικά όργανα του CDU σε τοπικό και ομοσπονδιακό επίπεδο (1966 και έπειτα) και την αρχηγία της ομάδας του CDU/CSU στην ομοσπονδιακή Βουλή (1976).

δυτικό τμήμα να προχωρά από μία οικονομική σε πολιτική ένωση και το ανατολικό να αλλάζει πολιτικό και οικονομικό προσανατολισμό ώστε να προφτάσει το δυτικό τμήμα. Εξίσου εύκολα, τέλος, θα το υποστηρίξουμε και για τον κόσμο που από την τελευταία (και ίσως πιο επικίνδυνη) κορύφωση του Ψυχρού Πολέμου γύρω στο 1982, πέρασε σε μία φάση αποδυνάμωσης του δεύτερου πόλου, της Σοβιετικής Ένωσης, και προς το τέλος της περιόδου, πριν από το 2000, σε μία φάση όπου τα πρώτα δείγματα μετάβασης σε ένα πολυπολικό κόσμο έχουν αρχίσει να γίνονται περισσότερο ορατά με την ευδιάκριτη ανάδυση νέων διεθνών και περιφερειακών δυνάμεων (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία).

Λίγοι ηγέτες έχουν δει τόσο μεγάλες αλλαγές στο περιβάλλον όπου καλούνται να δράσουν και να πάρουν αποφάσεις, στο τοπικό, το άμεσο διεθνές και το παγκόσμιο επίπεδο. Παρά το ότι η Γερμανία δεν είναι μία δύναμη με στρατιωτική ισχύ για την επιβολή της θέσης της σε διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο (υπάρχουν ιστορικοί και πολιτικοί λόγοι από το πολύ πρόσφατο παρελθόν που δεν το επιτρέπουν αυτό), έχει εξαιρετικά μεγάλη οικονομική ισχύ και πολιτική επιρροή σε πολλά περισσότερα κράτη στην άμεση γειτονία της. Αυτό σημαίνει ότι η ηγεσία αυτής της χώρας βάζει τους επικεφαλής της ενώπιον σειράς προκλήσεων. Εκ των υστέρων βλέπουμε ότι ένας συνδυασμός προσωπικών ικανοτήτων, χαρισματικής παρουσίας, στιβαρής ηγεσίας, επαρκών πολιτικών σε συμμαχικές χώρες και τολμηρών αποφάσεων που έτειναν να προκαταλάβουν κάποιες καταστάσεις, διαμόρφωσαν το νέο σκηνικό με πυρήνα τη επανενωμένη Γερμανία και τον Χέλμουτ Κολ ως τον *αρχιτέκτονα αυτής της μετάβασης*.

Οι επιλογές της Γερμανίας

Η μεταπολεμική Γερμανία έπρεπε να δείξει ότι είναι πλέον μία χώρα που σέβεται τους διεθνείς θεσμούς και το πλαίσιο λειτουργίας του νέου κόσμου που αναδύθηκε για να μπορέσει να συμμετάσχει σε αυτόν εποικοδομητικά. Παράλληλα έπρεπε να χτίσει στο εσωτερικό της θεσμούς και νοοτροπίες που θα απέτρεπαν την επιστροφή στην τότε πρόσφατη οδυνηρή εμπειρία του ναζισμού--«να μην γίνει ξανά η αρχή», όπως έλεγε το άτυπο σύνθημα. Αυτό θα έπρεπε να περάσει στους πολίτες, όχι μόνο στη νέα, αδιαμόρφωτη ακόμη γενιά, αλλά και σε μεγαλύτερους που ενδεχομένως δεν πείστηκαν από την αλλαγή, ή δεν θεωρούσαν μέχρι τότε ότι έπρεπε να ασχοληθούν με τα κοινά. Είναι εξίσου προφανές ότι η καλή κατάσταση της οικονομίας, που περιορίζει σε ένα μεγάλο βαθμό την ανεργία και τις ανισότητες, είναι επίσης ένας παράγοντας που επιτρέπει την ανάπτυξη ενός υγιούς κράτους που θα μπορέσει να αντιμετωπίσει εξίσου πειστικά εσωτερικά και διεθνή προβλήματα.

Η Γερμανία ήταν, λοιπόν, ιδρυτικό μέλος των Ευρωπαϊκών Οικονομικών Κοινοτήτων το 1957 μαζί με την Ιταλία, τη Γαλλία και τις χώρες της Benelux ενώ εντάχτηκε στο NATO το 1955. Τα δύο γεγονότα καταδεικνύουν ότι δέκα χρόνια μετά το τέλος του πολέμου, όταν πλέον μπορούσε να έχει αυτόνομη

εξωτερική πολιτική, είχε επιστρέψει στην ευρωπαϊκή οικογένεια σαν κορυφαίο μέλος—φυσικά με την σύμφωνη γνώμη των δυτικών δυνάμεων που στήριζαν για διάφορους λόγους αυτό το προσανατολισμό. Σε συνδυασμό με το οικονομικό θαύμα των δεκαετιών του 1950 και του 1960 (χάρη και στο φτηνό εργατικό δυναμικό άλλων φτωχότερων χωρών, μεταξύ τους και της Ελλάδας), γρήγορα κατέκτησε κεντρική πολιτική θέση σε ό,τι αφορά το σχεδιασμό της πολιτικής της τότε ΕΟΚ μέχρι και σήμερα¹⁰¹.

Πάντως, την ίδια ώρα, η Γερμανία λόγω των συμβατικών υποχρεώσεων της συμμετοχής στη Βορειοατλαντική Συμμαχία φιλοξενούσε στο έδαφός της (όχι χωρίς αντιρρήσεις των πολιτών) ισχυρές αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις με πυρηνικά όπλα. Το θέμα των πυρηνικών είχε τεθεί εκ νέου με τα αμερικανικά σχέδια των αρχών της δεκαετίας του 1980 για μικρότερου βεληνεκούς βαλλιστικά όπλα στην Ευρώπη: εκ των πραγμάτων η Δ.Γερμανία ήταν ένας ιδανικός χώρος εγκατάστασης λόγω γεωγραφικής θέσης, λόγω προϋπάρχουσων δομών και ενός κλίματος συναίνεσης από την πολιτική ηγεσία της χώρας.¹⁰² Αυτό όμως την καθιστούσε και ακούσιο στόχο μίας ενδεχόμενης σοβιετικής πυρηνικής επίθεσης.

Δέκα χρόνια αργότερα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η ενωμένη πλέον Γερμανία άρχισε να αναπτύσσει διπλωματική και κυρίως στρατιωτική δράση πέρα από τα σύνορά της, αυτή τη φορά με τη συγκατάνευση των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Αφού ξεκαθάρισαν τα πολιτικά/συνταγματικά εμπόδια, άρχισε να παίρνει μέρος σε στρατιωτικές αποστολές του ΟΗΕ αρκετά μακριά από τα σύνορά της με όλους τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται, με πρώτο την απώλεια στρατιωτών. Όσο και αν αυτές οι αποστολές ήταν μάλλον μακριά από την Ευρώπη σε περιοχές όπου οι χώρες της δεν αναπτύσσουν ιδιαίτερη δράση—αυτό τις καθιστούσε μάλλον διαχειρίσιμες πολιτικά στο εσωτερικό¹⁰³ και το εξωτερικό. Εξίσου ενεργητικά η Γερμανία προώθησε διπλωματικές πρωτοβουλίες σε άλλα μέτωπα συγκρούσεων, όπως τη Μέση Ανατολή.

Με αυτά τα δεδομένα η Γερμανία πορεύονταν στο διεθνές περιβάλλον με δύο επιλογές, την ειρηνική πορεία συνεργασίας στους ευρωπαϊκούς ή/και διεθνείς θεσμούς και την έστω έμμεση εμπλοκή σε ένα περίπλοκο περιβάλλον ασφάλειας σε ό,τι αφορά την συνδιαμόρφωσή του. Η Γερμανία κατάφερε τελικά να βρει μία τομή σε αυτό και να κινηθεί μάλιστα προς τη δεύτερη κατεύθυνση προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 και ακόμα περισσότερο στα χρόνια που ακολούθησαν.

Το πλαίσιο δράσης των ηγετών

¹⁰¹ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ. 39

¹⁰² Πάντως, μετά τη δεκαετία του 1960 η Γερμανία εξέφραζε σε κάποιες περιπτώσεις τη διαφωνία της για τις αμερικανικές πρωτοβουλίες. Επίσης, να θυμίσουμε το αντιπολεμικό/αντιπυρηνικό κίνημα της δεκαετίας του 1980 που πρόσθετε άλλον ένα παράγοντα πίεσης στις γερμανικές κυβερνήσεις.

¹⁰³ Ο θάνατος στρατιωτών (κάτι που συνέβη) είναι φυσικά ένα σοκ για την κοινή γνώμη της χώρας και όχι μικρότερο πρόβλημα για την πολιτική ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων που έχουν

Με δεδομένη λοιπόν τη γενικότερη πειθαρχία της γερμανικής πολιτικής σκηνής στους θεσμούς και την εφαρμογή των κείμενων διατάξεων, μπορούμε βάσιμα να θεωρήσουμε ότι η πολιτική ηγεσία της χώρας, ανεξάρτητα από παρατάξεις, είναι προσηλωμένη στη διακυβέρνηση μέσω δημοκρατικά εκλεγμένων και ελεγχόμενων θεσμών. Αυτοί οι θεσμοί όχι μόνο προβλέπονται από το σύστημα αλλά και διαφυλάσσονται με τη δράση των οργάνων της πολιτείας και την κοινωνία των πολιτών. Οι ηγέτες, προφανώς και ο Χέλμουτ Κολ, αντλούν νομιμοποίηση στο εσωτερικό από ένα σαφές πλαίσιο διατάξεων.

Αυτό δεν ακυρώνει την καλλιέργεια στο κοινό της εικόνας του χαρισματικού ηγέτη και για την ακρίβεια του ορθολογιστή χαρισματικού ηγέτη κατά Weber, αλλά έρχεται να λειτουργήσει συμπληρωματικά σε αυτήν. Οι Γερμανοί ηγέτες μπορούν σε ένα πρώτο επίπεδο να βασίζονται στους θεσμούς που τους παρέχουν κάλυψη και νομικό έδαφος για τις πολιτικές τους ενέργειες. Αλλά από την άλλη, αν το κοινό διαγνώσει σε αυτούς χαρακτηριστικά χαρισματικού ηγέτη, οι πολιτικοί μπορούν να εκμεταλλευτούν την εν λόγω κατάσταση για δικό τους όφελος.¹⁰⁴ Με τη σειρά του, όλο αυτό το πλαίσιο προσδίδει στη Γερμανία χαρακτηριστικά ανεπτυγμένου δημοκρατικού κράτους, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, κάτι που του δίνει κύρος και αξία μέσα σε μία διεθνή κοινότητα που κινείται σε αυτά τα ιδεολογικά πλαίσια παρά το παρελθόν της.

Ηγεσία, θεσμοί και ενοποίηση

Μετά από σχεδόν τέσσερις δεκαετίες ανεξάρτητου βίου ύστερα από την καταστροφική περίοδο του ναζισμού και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και της κατοχής από τις συμμαχικές δυνάμεις, η Γερμανία στις αρχές της δεκαετίας του 1980 παρέμενε διαιρεμένη σε δύο τμήματα άνισης οικονομικής και διπλωματικής ισχύος και με εντελώς διαφορετικό, αποκλίνοντα πολιτικό προσανατολισμό. Για τη Δυτική Γερμανία, η ενοποίηση ήταν βασικός στόχος της πολιτικής του κράτους και ήταν μάλιστα εγγεγραμμένος στον Θεμελιώδη Νόμο του κράτους¹⁰⁵. Πάντως, οι γεωστρατηγικές συνθήκες της εποχής έκαναν το στόχο μακρινό και πάντως όχι άμεσα επιτεύξιμο.

Καθώς τον στόχο αυτό συμμερίζονται λίγο ως πολύ όλα τα κόμματα -παρά τις διαφορές σε επιμέρους λεπτομέρειες¹⁰⁶- και καθώς υπήρχε και μία σχετική συναίνεση από το λαό, αυτό για οποιοδήποτε ηγέτη της χώρας ήταν ένα πρώτο, βασικό πλεονέκτημα που του έδινε μία ευχέρεια για την άσκηση της εσωτερικής πολιτικής αίροντας την ανάγκη να πείσει τους πολίτες και τα άλλα κόμματα για την ανάγκη της ενοποίησης. Από αυτή την άποψη μπορούμε να παρακάμψουμε την συζήτηση των θεμάτων εσωτερικής πολιτικής

¹⁰⁴ Ένα ανάλογο παράδειγμα προσφέρει η μελέτη της δημόσιας εικόνας του Αμερικανού προέδρου. Ένα θεσμικά πανίσχυρο πρόσωπο που μπορεί να καλλιεργήσει μία εικόνα χαρισματικού ηγέτη, ακόμα και αν μάλλον δεν εμπίπτει στον ορισμό.

¹⁰⁵ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.22

¹⁰⁶ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.33

(ειδικότερα όσα αφορούν τα προ του 1990 γεγονότα) από τις κυβερνήσεις του Χ.Κολ και να επικεντρωθούμε στο διεθνές περιβάλλον.

Και τα δύο μεγάλα πολιτικά επιτεύγματα της πολιτικής του Χέλμουτ Κολ ήταν αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης μίας περίπλοκης δυναμικής στο διεθνές περιβάλλον της Γερμανίας και της εξεύρεσης μίας που ικανοποιούσε ταυτόχρονα σειρά συμφερόντων, πολλές φορές αντικρουόμενων¹⁰⁷. Η ενοποίηση της Γερμανίας που, τουλάχιστον στο θεσμικό επίπεδο της δημιουργίας ενός νέου κράτους, ολοκληρώθηκε μέσα σε λιγότερο από ένα χρόνο, και όχι μόνο γιατί οι εξελίξεις με την κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου και των ανατολικών καθεστώτων ήταν ραγδαίες και απρόβλεπτες, είναι ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής του Χ.Κολ. Θα επικεντρωθούμε κάπως περισσότερο σε αυτό το σημείο παρά στην πολιτική ενοποίησης της ΕΕ που διεξαγόταν με αργότερους ρυθμούς και σε περιβάλλον με περισσότερους παίκτες· η σημασία της ευρωπαϊκής πολιτικής θα φανεί αργότερα όταν θα δούμε πώς ενοποίηση έδωσε στη Γερμανία την ευκαιρία να αναπτύξει μία δραστηριότητα διαφορετική σε σχέση αυτή του παρελθόντος σε ένα νέο περιβάλλον.

Είναι γενικά γνωστό ότι η προοπτική της ενοποίησης της Γερμανίας -ένα ενδεχόμενο πολύ πιθανό μετά την πτώση του Τείχους και της δυναμικής της προσέγγισης των κατοίκων των δύο Γερμανιών- αντιμετωπιζόταν με καχυποψία, σκεπτικισμό και δυσπιστία¹⁰⁸ από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους και την τότε ΕΣΣΔ κυρίως για τις ιστορικές μνήμες της συμπεριφοράς της προ του 1945 χώρας. Ήταν ορατό μάλιστα το ενδεχόμενο να αναδυθεί μία νέα ισχυρή χώρα στο κέντρο της Ευρώπης με δεδομένη την οικονομική δυνατότητα της Δ. Γερμανίας και τον πληθυσμό των δύο χωρών. Κατά κάποιο τρόπο, σύμφωνα με μία θεώρηση των πραγμάτων, οι θεσμοί της Ενωμένης Ευρώπης, ήδη από το πρώιμο στάδιο τους ήταν ένας τρόπος περιορισμού της Γερμανίας σε πλαίσια λειτουργίας τέτοια ώστε θα αποτρέπονταν η πιθανότητα ενός νέου πολέμου¹⁰⁹.

Ωστόσο, η πτώση του τείχους και η άμεση παρέμβαση της Δ.Γερμανίας και του Χ. Κολ προσωπικά που έδειξε προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός ενιαίου κράτους ήταν το πρώτο βήμα. Η στάση των ΗΠΑ¹¹⁰ που επιθυμούσαν ενιαία χώρα, με συμμετοχή στο ΝΑΤΟ¹¹¹ και παραμονή των δικών τους μονάδων εκεί έγειρε αποφασιστικά υπέρ της λύσης· σε αυτό συνέβαλε αποφασιστικά και η καλή (πολιτική και προσωπική) σχέση του Χ.Κολ με τον Αμερικανό Πρόεδρο.

¹⁰⁷ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.31-32

¹⁰⁸ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.34-35

¹⁰⁹ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.51

¹¹⁰ Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ.31-32

¹¹¹ Παρά την αρχική διαφωνία του Σοβιετικού ηγέτη Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στις αρχές του έτους, η ενωμένη Γερμανία έμεινε μέλος του ΝΑΤΟ ενώ ο πολύ καλά εξοπλισμένος ανατολικός στρατός διαλύθηκε.

Στη συνέχεια η δυναμική των γεγονότων, όπως την διαμόρφωσε ο Χ. Κολ οδήγησε σε μία λύση συμφέρουσα για την πλευρά της Δ. Γερμανίας. Η πτώση του τείχους έγινε κυριολεκτικά μέσα σε λίγες ώρες αν και είχε προηγηθεί ενός είδους προεργασία με γεγονότα που όλα κατέτειναν στην ανατροπή της μέχρι τότε κατάστασης. Την ίδια ώρα, η πίεση του λαού της Α. Γερμανίας ήταν τέτοια ώστε το εκεί καθεστώς από τη μία ημέρα στην άλλη αναλάμβανε πρωτοβουλίες για το άνοιγμα της πολιτικής σκηνής και της οικονομίας αλλά εν τέλει και της προσέγγισης με το δυτικό κομμάτι. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι στις 22 Δεκεμβρίου 1989 ένα από τα σύμβολα του Βερολίνου, η πύλη του Βρανδεμβούργου, ανοίγει και πάλι για ελεύθερη κυκλοφορία. Φυσικά με την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών από το ένα σημείο στο άλλο (κάτι που μοιραία δημιουργούσε και τις συγκρίσεις από τη μία κατάσταση στην άλλη) γινόταν όλο και περισσότερο σαφές ότι η κρατική εξουσία στην Ανατολική Γερμανία και το κυβερνών Σοσιαλιστικό Ενωτικό Κόμμα δεν θα μπορούσαν να διατηρήσουν την εξουσία για πολύ. Η απάντηση του Χ.Κολ ήταν να θέσει με σαφήνεια στο Κοινοβούλιό του σειρά θέσεων που υποστήριζαν το πέρασμα σε μία ενωμένη Γερμανία. Οι κινήσεις του και η επιχειρηματολογία του στα διεθνή φόρα, αλλά περισσότερο η όλη παρουσία του και η νομιμοποίηση που είχε από το εσωτερικό και το εξωτερικό έκαναν σταδιακά την επιχειρηματολογία και την προοπτική της Ενωμένης Γερμανίας από επίφοβο γεγονός σε μία ελκυστική πρόταση¹¹² και τον ίδιο έναν ηγέτη με διεθνή επιρροή.

---

¹¹² Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005, σελ. 84

Βλάντιμιρ Πούτιν

Η Ρωσία του Βλάντιμιρ Πούτιν

Η πολιτική παρουσία του Βλάντιμιρ Πούτιν σφράγισε την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα για τη Ρωσία και έβαλε τις βάσεις για την επιστροφή της χώρας στην θέση που κατείχε στη διεθνή κοινότητα μερικές δεκαετίες νωρίτερα. Μέσα από ένα συνδυασμό οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων, με αλλαγές σε θεσμούς αλλά και την εισαγωγή διαδικασιών και πρακτικών που ίσως κινούνται στα όρια της φιλελεύθερης και δημοκρατικής διεξαγωγής του πολιτικού παιχνιδιού, ο Βλ.Πούτιν δημιούργησε ένα πλαίσιο λειτουργίας του κράτους που φαίνεται ότι θα συνεχίσει να υφίσταται ως έχει για αρκετές δεκαετίες ακόμα. Ο ίδιος μάλιστα φαίνεται ότι θα συνεχίσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή της χώρας του και διεθνώς και σε αυτή τη δεκαετία.

Παράλληλα, σειρά από εξωτερικές συγκυρίες που μπόρεσε να εκμεταλλευτεί η Ρωσία διαμόρφωσαν την εξωτερική πολιτική της. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11/9 διαμόρφωσαν ένα νέο περιβάλλον ασφάλειας παγκοσμίως και έβαλαν τη Ρωσία ενώπιον νέων προκλήσεων σε ό,τι αφορά την ασφάλεια τη καθώς κάποιες από τις απειλές προέρχονται από χώρες της Μέσης Ανατολής, ένα χώρο όπου παραδοσιακά Ρωσία δραστηριοποιούνταν και όπου η Ρωσία θα επιθυμούσε να έχει πρόσβαση και αν μη τι άλλο να διατηρεί πολιτικές επαφές και στρατηγικές συμμαχίες. Οι ίδιες περιοχές είναι όμως από τους μεγαλύτερους προμηθευτές πετρελαίου και φυσικού αερίου, πράγμα που σε συνδυασμό με τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες της Δύσης (που γενικά επιθυμεί να μην εξαρτάται η ενέργεια από δυσμενείς γεωστρατηγικά δεδομένα) έκανε τη Ρωσία προνομιακό προμηθευτή σε φυσικούς πόρους, δίνοντας μεγάλη ώθηση στην οικονομία. Αυτή ήταν, μεταξύ άλλων, μία από τις στρατηγικές του Ρώσου ηγέτη που ευνόησε το εσωτερικό περιβάλλον (οικονομία) όσο και το εξωτερικό.

Εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον

Η προσωπική και η πολιτική διαδρομή του Βλάντιμιρ Πούτιν πριν αναλάβει το προεδρικό αξίωμα δεν είναι εντελώς ασυνήθιστη σε σχέση με αυτή πολιτικών σε άλλα δυτικά κράτη αν και πάντως δεν είναι τυπική. Ανήκει στη μεταπολεμική γενιά των Ρώσων που διαμόρφωσε το χαρακτήρα της σε στιγμές μεγάλης ισχύος για την Σοβιετική Ένωση αλλά είδε και βίωσε από πρώτο χέρι τόσο την αργή κατάρρευση των δεκαετιών του '70 και του '80 και την οδυνηρή αναπροσαρμογή με τα δεδομένα των άλλων δυτικών χωρών

που ακολούθησε.

Ο Πούτιν πέρασε από το ευρύτερο πλέγμα εξουσίας των ενόπλων δυνάμεων (όπου θα συμπεριλαμβάναμε και τις μυστικές υπηρεσίες) στην καθεαυτή πολιτική σε μία εποχή μετάβασης και αλλαγών για τη χώρα του.¹¹³ Φαίνεται δε ότι διατήρησε δε σχέσεις με αυτόν τον χώρο η τουλάχιστον την νοοτροπία λειτουργίας αυτού του χώρου, κάτι για το οποίο επικρίθηκε αργότερα. Ακόμα και το ότι στην πορεία δόμησε ένα σύστημα εξουσίας προσωποκεντρικό (και προσωπολατρικό σε κάποιες περιπτώσεις) με αποφάσεις που έκαναν άλλους ελεγκτικούς θεσμούς η/και μηχανισμούς να ατονήσουν.¹¹⁴

Η κατανόηση των αλλαγών που επέφερε η διακυβέρνηση του Βλαντιμίρ Πούτιν στη χώρα του ξεκινά προφανώς από το περιβάλλον όπου αυτή εκδηλώθηκε, τόσο το εξωτερικό όσο και το εσωτερικό. Πρέπει βέβαια να υπογραμμίσουμε εξαρχής ότι ο Ρώσος πρόεδρος κινήθηκε επιθετικά και στα δύο μέτωπα.

Επικεντρώνοντας αρχικά το ενδιαφέρον μας στην ίδια τη Ρωσία, ο Βλαντιμίρ Πούτιν παρέλαβε μία χώρα που βρισκόταν σε μειονεκτική κατάσταση μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ το 1991 σε σχέση με τον κύριο αντίπαλό της, τις ΗΠΑ, αλλά και σε σχέση με τις χώρες του άμεσου περιγύρου της, κυρίως στην Ευρώπη. Η Ρωσία ήταν φυσικά η μεγαλύτερη και πλουσιότερη από 16 πολιτείες που συναποτελούσαν την υπερδύναμη του παρελθόντος και είχε (προφανώς εξακολουθεί να έχει) στο έδαφός της πλουσιότετους φυσικούς πόρους όπως και μεγάλο και καλά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό. Αλλά πέρα από αυτά είχε και την νοοτροπία της μεγάλης δύναμης, κάτι που δεν χάνεται εύκολα από τη θεσμική μνήμη μίας χώρας, ανεξαρτήτως των οικονομικών ή πολιτικών ή ακόμα και γεωστρατηγικών συγκυριών, δυσμενών ή ευνοϊκών.

Παραταύτα, σε συνέχεια μίας μακράς πορείας που είχε αρχίσει από τη δεκαετία του 1970 η οικονομία κινούνταν σε όλο και χαμηλότερους ρυθμούς για να φτάσει, με το άνοιγμα της δεκαετίας του 1990 σε συρρίκνωση που ξεπερνούσε ακόμα το 10%.¹¹⁵ Βεβαίως, η μετάβαση σε καπιταλιστικές δομές μετά από δεκαετίες σοσιαλιστικών πρακτικών παραγωγής του πλούτου αποδείχτηκε δύσκολη και σε κοινωνικό επίπεδο. Πολλοί νέοι σε ηλικία και κατά κανόνα έμπιστοι της νέας εξουσίας ανέλαβαν καίριες θέσεις στη νέα οικονομία και βρέθηκαν να κατέχουν τεράστιες περιουσίες ενώ άλλοι ζούσαν σε δεινές οικονομικές συνθήκες με το βιοτικό τους επίπεδο να βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα. Ακόμα και σήμερα οι ανισότητες μεταξύ πλούσιων και φτωχών στη Ρωσία είναι από τις οξύτερες στον δυτικό κόσμο. Οι κυβερνήσεις του

¹¹³ Μερικά άλλα παραδείγματα μετακίνησης από τον στρατό στην πολιτική είναι ο Σαρλ ντε Γκολ και ο Ντουάιτ Αϊζενχάουερ. Ο πρεσβύτερος Τζορτζ Μπους είχε μια σύντομη θητεία στη CIA αλλά δεν ξεκίνησε από τις ένοπλες δυνάμεις.

¹¹⁴ Πληθώρα αποκαλυπτικών λεπτομερειών για τον τρόπο διακυβέρνησης του Βλ. Πούτιν έχει η Πολιτικόφσκαγια (2007) και σε πολλά σημεία ο Καραγιάννης (2010)

¹¹⁵ Η έλλειψη πόρων και η διογκούμενη λαϊκή δυσάρεσκεια για την έλλειψη ελευθεριών διέβρωσε το καθεστώς από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα (Schöllgen, 2005, 85) και (Gaddis, 2007, 214-221)

Μπόρις Γέλτσιν στα μέσα και προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 κατέφυγαν για το λόγο αυτό σε αυστηρά, ανελαστικά μέτρα, τα οποία χαρακτηρίστηκαν «θεραπείες-σοκ» (shock therapy) με σκοπό να επαναφέρουν, τουλάχιστον σε αυτό το τομέα, κάποια σταθερότητα. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1998, η κατάρρευση του εθνικού νομίσματος, του ρουβλιού, προκάλεσε εκ νέου σοβαρά προβλήματα στη χώρα αλλά αυτή τη φορά οι διεθνείς συγκυρίες ήταν ευνοϊκότερες στο οικονομικό πεδίο και η χώρα κατάφερε να επανακάμψει, αν και όχι χωρίς απώλειες.

Το χάος της μετασοβιετικής Ρωσίας επέτεινε ή προκαλούσε η ταραγμένη πολιτική σκηνή. Η πολυδιάσπαση των κομμάτων και άλλων φορέων μέσα και έξω από το Κοινοβούλιο καθιστούσε δύσκολες τις προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις σε όλους τους κρίσιμους τομείς. Περισσότερα από 10 κόμματα κατείχαν μία ως τρεις έδρες στο Κοινοβούλιο ενώ η μεταξύ τους συνεννόηση ήταν μάλλον δύσκολη.¹¹⁶ Το Κοινοβούλιο και η κρατική εξουσία βρέθηκαν σε τροχιά σύγκρουσης που εκδηλώθηκε βίαια το 1993 όταν όλος ο πλανήτης παρακολούθησε με έκπληξη άρματα μάχης να βάλλουν κατά κυβερνητικών κτιρίων. Ο τελικός νικητής ήταν η κρατική εξουσία που εκπροσωπούσε ο αρκετά αμφιλεγόμενος για τις πρακτικές και το βίο του πρόεδρος Μπόρις Γέλτσιν: οι ενισχυμένες εξουσίες που απέκτησε ο πρόεδρος της χώρας μετά από αυτήν την κρίση διατηρούνται σε σημαντικό βαθμό μέχρι και σήμερα, δίνοντας σε αυτόν τον εκλεγμένο ηγέτη σημαντικό πλεονέκτημα στο εσωτερικό πεδίο άσκησης πολιτικής σε σχέση με άλλους ηγέτες δυτικών χωρών. Οι εξουσίες αφορούν ακόμα και την πολιτική που ασκεί η κυβέρνηση. Χαρακτηριστικά, στο τυπικά προεδρευόμενο προεδρικό σύστημα της Ρωσίας, ο πρόεδρος έχει αρκετές από τις εξουσίες που ανατίθενται σε πρωθυπουργούς (βεβαίως υπάρχει και αυτός ο θεσμός) ενώ προΐσταται και των υπουργικών συμβουλίων. Πρέπει να πούμε ότι στην δεκαετία του Βλ.Πούτιν ενισχύθηκαν σημαντικά αυτές τις εξουσίες.

Με αυτά τα δεδομένα επηρεαζόταν σημαντικά η πολιτική και η αμυντική εικόνα της χώρας. Οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης που μέχρι τότε ήταν πολιτικοί και αμυντικοί δορυφόροι της ΕΣΣΔ κινούνταν πλέον ανοιχτά στο δυτικό και -ακόμα περισσότερο- το αμερικανικό πρότυπο διακυβέρνησης, πολιτικής και δομών· ορισμένες εντάχθηκαν μάλιστα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ. Έτσι η Ρωσία, βρέθηκε στερημένη από πολύτιμους συμμάχους, πράγμα που οπωσδήποτε δυσχέραινε σημαντικά την άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον, η κακή εικόνα της οικονομίας οδήγησε σε βαθιές περικοπές στις ένοπλες δυνάμεις που μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980 ήταν ίσως οι μεγαλύτερες στο κόσμο, πιθανόν όμως όχι και οι καλύτερα εξοπλισμένες.

Η Ρωσία άρχισε να κινείται σε ένα αργό δρόμο για την ανάπτυξη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και οπωσδήποτε η πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα την βρήκε σε μία μάλλον θετική πορεία.

---

¹¹⁶Οι κομμουνιστές ωστόσο, ήταν η μόνη υπολογίσιμη δύναμη, αν και η επιρροή τους στο εκλογικό σώμα ήταν σχετικά χαμηλή

Τον Ιούνιο του 1991 ο Πούτιν έγινε Πρόεδρος Διεθνών Σχέσεων του Δήμου Αγίας Πετρούπολης και το 1994 ο Σόμπτσακ τον διορίζει πρώτο Αντιπρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου με χαρτοφυλάκιο την ιδιωτικοποίηση. Με το δίκτυο των επιχειρηματιών φίλων του από τη Γερμανία ο Πούτιν δημιουργεί ένα σύστημα ανταλλαγής: εκδίδει άδειες εξαγωγών και οργανώνει την ανταλλαγή πετρελαίου με αντάλλαγμα τρόφιμα, οργανώνοντας την ανθρωπιστική βοήθεια για να μπορέσει η Αγία Πετρούπολη να επιβιώσει του λιμού. Ίσως είχε καταλάβει τη σημασία της ενέργειας ως οργάνου εξουσίας. Το Μάρτιο του 1997 προήχθη σε αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού Γραφείου του Προέδρου ενώ το 1998 ορίστηκε Διοικητής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Ρωσίας-FSB, διάδοχος της Επιτροπής Κρατικής Ασφάλειας. Ένα χρόνο αργότερα, τον Αύγουστο του 1999 ορίστηκε Πρωθυπουργός από τον Πρόεδρο Γιέλτσιν και τον Ιανουάριο του 2000 μετά από το ξαφνικό διάγγελμα παραίτησης του Γιέλτσιν, ορίστηκε προσωρινός Πρόεδρος.

Η εκλογή Πούτιν

Ο Πούτιν είναι πατριώτης. Τον γοητεύει ο τσαρικός ιμπεριαλισμός και στα νιάτα του τον γοήτευε το σοβιετικό καθεστώς. Ο ρωσικός λαός νοσταλγεί την παλιά δόξα και η Ρωσία τον εξέλεξε γιατί αναζητά ένα νέο ήρωα που θα βγάλει τη χώρα από το χάος του Γιέλτσιν και να αποκαταστήσει την εθνική ισχύ και υπερηφάνεια. Η απογοήτευση για το σήμερα είναι τόσο μεγάλη που αφήνει στο παρελθόν ακόμα και τις μνήμες για τις εκκαθαρίσεις του Στάλιν.

Το πάθος του Πούτιν για τις μυστικές υπηρεσίες καθόρισε το πεπρωμένο του αλλά και το πεπρωμένο της χώρας του. Στην παιδική του ηλικία έβλεπε διαρκώς την σταλινική ταινία «οι ηρωικές πράξεις ενός μυστικού πράκτορα» όπου ο ήρωας αλλάζει μόνος του τη μοίρα του έθνους του. Όταν η KGB επικοινωνεί μαζί του ήταν μόλις 23 ετών και φοιτητής στο τέταρτο έτος της Νομικής¹¹⁷. Υπό τον Αντρόποφ, μέντορα του Πούτιν, η KGB απέκτησε εξουσίες που είχε μόνο υπό το καθεστώς Στάλιν. Το όραμα του Αντρόποφ για το κράτος και οι οικονομικοί του στόχοι υιοθετήθηκαν από τον Πούτιν και επηρέασαν την πολιτική του. Ο Πούτιν χαρακτηρίζεται από ιστορικούς αναλυτές ως «ένας άνθρωπος για όλο το λαό, για το παρελθόν και για το μέλλον».

Με δυσκολία διακρίνει κανείς όλα τα χαρακτηριστικά εκείνα που τον καθιστούν σπουδαίο άνδρα, σπουδαίο Πρόεδρο μίας χώρας που έχει εμμονή με το μεγαλείο και την εικόνα της. Στον Πούτιν αρέσει η στρατηγική ελέγχου που εφαρμόζει η KGB. Ο ίδιος διακριτικά παρατηρεί και μαθαίνει, με μεγαλύτερο πλεονέκτημα το ότι δεν αποκαλύπτει ποτέ τις προσωπικές του φιλοδοξίες. Η δημιουργία της εικόνας του

¹¹⁷ Τελείωσε τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Λένινγκραντ το 1975 και λίγο καιρό αργότερα απέκτησε Διδακτορικό στα Οικονομικά

εντείνεται το 1999 όπου ως Πρωθυπουργός, εκμεταλλευόμενος πολιτικά το μίσος του πληθυσμού για τους Τσετσένους, με αφορμή τις τρομοκρατικές ενέργειες στη Μόσχα, στο Βολγκοντόνσκ και στο Μπαϊνάσκ¹¹⁸ δήλωσε: «...οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι ανθρώπινα όντα, είναι άγρια ζώα...θα καταδιώξουμε τους τρομοκράτες παντού, θα τους εξοντώσουμε...». Ο Πούτιν αποκτά τη δική του γλώσσα¹¹⁹, πλήρη ελευθερία έκφρασης και επικοινωνία με το ρωσικό λαό. Ο ίδιος χρησιμοποιεί το αυτοκίνητο του Χρουστσόφ από το 1956, θέλοντας να υπογραμμίσει το γεγονός ότι θα συνεχίσει την πολιτική του. Προσελκύει γύρω του μεταρρυθμιστές, φιλελεύθερους, δημοκράτες, εθνικιστές, οπαδούς του κρατισμού, ρώσους και μουσουλμάνους θεωρώντας τον όλοι σαν τον άνθρωπο της διπλανής πόρτας. Σύμφωνα με δηλώσεις αντιπάλων του, ο Πούτιν είναι ταυτόχρονα Ασιάτης και Ευρωπαίος, Αμερικανός και Σοβιετικός. Στην οικονομία είναι φιλελεύθερος και αντιφιλελεύθερος, υπέρ και κατά της αγοράς....

Ο Πούτιν ως υποψήφιος Πρόεδρος -και όχι ως ήρωας του πολέμου της Τσετσενίας -παρουσιάζει το μανιφέστο του και υπόσχεται στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας να κάνει τη χώρα του αυτόνομη και παγκόσμια σεβαστή. Ένα μανιφέστο φιλελεύθερο με το όραμα της θεσμικής εξέλιξης της Ρωσίας που σχεδόν τον κατέτασσε στους ευρωπαϊστές¹²⁰. Ο ίδιος υπόσχεται να μεταρρυθμίσει τη δικαιοσύνη και τους θεσμούς, αλλά μιλάει και για διαχειριζόμενη δημοκρατία και κάθετη εξουσία. Όσον αφορά την οικονομική πολιτική, και ενώ ανοιχτό παραμένει το θέμα για το αν και το πώς η Ρωσία θα διεκδικήσει το ρόλο της στη διαμόρφωση των παγκόσμιων εξελίξεων, ο Βλ. Πούτιν προσδιορίζει με σαφήνεια την προσήλωσή του στην «οικονομία της αγοράς».

Στις 26 Μαρτίου του 2000, ο πρώην αξιωματικός της KGB Βλαντίμιρ Πούτιν εκλέγεται Πρόεδρος της Ρωσίας με ποσοστό 52,94% και 39.740.434 ψήφους. Ο πρόεδρος της ΚΕ του Κομμουνιστικού Κόμματος Ρωσικής Ομοσπονδίας, Γκενάντι Ζιουγκάνοφ, ήρθε δεύτερος με 29,21% και 21.928.471 ψήφους. Στην τρίτη θέση αναδείχτηκε ο φιλελεύθερος ηγέτης του κόμματος «Γιάμπλοκο» Γκριγκόρι Γιαβλίνσκι με 5,8% και 4.351.452 ψήφους. Οι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους ήταν 109.372.046 ψηφοφόροι. Η συμμετοχή στις εκλογές ανήλθε σε 75.700.776 ψήφους με ποσοστό συμμετοχής 68,74%. Στα αποτελέσματα των ρωσικών προεδρικών εκλογών αποτυπώνεται η θέληση της κυρίαρχης τάξης της Ρωσίας να αντιμετωπίσει από κοινού τις όποιες κοινωνικές συγκρούσεις διαφαίνονται στον ορίζοντα εξαιτίας της απελπιστικής κατάστασης, στην οποία έχει περιέλθει η συντριπτική πλειοψηφία του ρωσικού λαού, καθώς κάθε χρόνο δίνονται ανεπίσημα 350δισ δολάρια σε διαφθαρμένους αξιωματούχους τη στιγμή που το 25% του

¹¹⁸ για τις οποίες κατηγορούνταν στελέχη της FSB

¹¹⁹ Ο Πούτιν σε μία σύνοδο Κορυφής επιτίθεται σε Γάλλο δημοσιογράφο που τον ρωτά σχετικά με την πολιτική του στον πόλεμο της Τσετσενίας λέγοντας: «Αν θέλεις να γίνεις ισλαμιστής, φονταμενταλιστής, και να κάνεις περιτομή, έλα στη Ρωσία. Είμαστε πολυθρησκευτική χώρα και έχουμε πολλούς ειδικούς...θα σου συστήσω ένα ειδικό για την επέμβαση. Θα σιγουρευτεί ότι τίποτα δε θα σου ξαναμεγαλώσει».

¹²⁰ Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Στήβεν Στεβάνοβιτς, σύμβουλος επί των Εξωτερικών στις ΗΠΑ

ρωσικού πληθυσμού ζει επίσημα κάτω από το όριο της φτώχειας.

Το 2004 ο Πούτιν είναι ξανά υποψήφιος. Η αντιπολίτευση δεν παλεύει να κερδίσει τις εκλογές αλλά για την πραγματοποίηση των εκλογών. Από το 1993 όλες οι εκλογές σημαδεύτηκαν από αυξανόμενη κυβερνητική παρέμβαση με αποτέλεσμα οι εκλογές του 2004 να θυμίζουν περισσότερο ψηφοφορία σοβιετικού τύπου καθώς η κατάληξη ήταν δεδομένη πριν ανακοινωθούν τα εκλογικά αποτελέσματα. Στις 14 Μαρτίου 2004 επανεξελέγη με τη συντριπτική πλειοψηφία του 71%, η οποία καθιστά το σύστημα μονοκομματικό με την κυριαρχία του κόμματος της Ενωμένης Ρωσίας. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης δεν έχουν ισχύ και η πολιτική συζήτηση καθίσταται ανύπαρκτη.

Αξίζει λοιπόν να επιμείνει κανείς σε ορισμένα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την περίοδο διακυβέρνησης του Βλ.Πούτιν: έμφαση στην οικονομία και περισσότερο την ενεργειακή πολιτική με εξωστρεφή προοπτική και κατεύθυνση: αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων που φυσικά λειτουργούν συμπληρωματικά σε εξωστρεφείς εξωτερικές πολιτικές.

Εξωτερική πολιτική

Κατά τη διάρκεια της οκταετούς θητείας του η ρωσική οικονομία επανέκαμψε μετά από μακρό χρονικό διάστημα, με αιχμή την ενεργειακή πολιτική και το μεγάλο πλούτο σε φυσικά κοιτάσματα, πετρελαίου και φυσικού αερίου. Με τον ερχομό του Πούτιν δημιουργείται ένα γεωπολιτικό εγχείρημα: «ο ενιαίος οικονομικός χώρος». Το εγχείρημα είναι κατά της Δύσης ως μία απόπειρα εξασθένησης της επιρροής της Ευρώπης και των ΗΠΑ στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Η ενέργεια βρίσκεται στο κέντρο των πολιτικών επιχειρήσεων αλλά και κρίσιμη για την παρουσία της Ρωσίας σε διεθνές επίπεδο. Οι αμερικανικές πολυεθνικές δυσανεστούνται με τον επεκτατισμό του Πούτιν και κατασκευάζουν δύο αγωγούς, οι οποίοι παρακάμπτουν τη Ρωσία, από το Μπακού στο Αζερμπαϊτζάν και ως το Τσεϊχάν.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 ο Πούτιν είναι ο πρώτος ηγέτης που επικοινωνεί με τον Πρόεδρο Μπους και περνά στο διεθνές προσκήνιο αφήνοντας τον ψυχρό πόλεμο στο παρελθόν. Η Ρωσία και η Αμερική διανύουν μία περίοδο χαλαρότητας, ευγένειας και συνεννόησης. Ο Μπους υπογράφει στη Μόσχα μία συνθήκη αμοιβαίας περικοπής των πυρηνικών όπλων που κανείς δεν προτίθεται να τηρήσει. Παράλληλα υπογράφουν 67 συμφωνίες για πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Λίγο αργότερα ο Πούτιν διακηρύσσει: «Στο σημερινό κόσμο όποιος ελέγχει την παραγωγή, τη διανομή και την τιμή του πετρελαίου ελέγχει την εξουσία» και ο Μπους συνεχίζει «...κοίταξα βαθιά στα μάτια του Βλαντιμίρ Πούτιν και είδα μία αδελφή ψυχή»

Το 2005 υπογράφει συμφωνία με το Γερμανό καγκελάριο Σρέντερ για ένα αγωγό αερίου κάτω από τη

Βαλτική, ο οποίος θα συνδέσει τη Ρωσία με τη Δυτική Ευρώπη. Τον ίδιο χρόνο, υπογράφει συμφωνία με τον Μπερλουσκόνι και με τον Ερντογάν για την κατασκευή των αγωγών γαλάζιας ροής που θα εξυπηρετούν την Κεντρική και τη Νότια Ευρώπη. Πλέον, η Gaz Prom αγκαλιάζει όλες τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και την Ιαπωνία, την Κίνα και την Ν.Αμερική.

Οι σχέσεις της Ρωσίας και της Ελλάδας, της Κύπρου και της Τουρκίας ανεξάρτητα όσο και σε συνδυασμό κατά την περασμένη δεκαετία σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα ενεργειακά ζητήματα και σε μικρότερο με αμυντικά ή άλλα πολιτικά ζητήματα. Οι ιστορικοί δεσμοί του ελληνισμού με τη Ρωσία διατηρήθηκαν και καθόρισαν μία πολιτική συνεργασίας. Η Ελλάδα συμφώνησε να διέλθει από το έδαφος της ο αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, εξαιρετικά σημαντικός για τα ρωσικά και τα ελληνικά συμφέροντα. Ακόμη, η Ελλάδα και η Κύπρος συμφώνησαν σε αγορές στρατιωτικού υλικού, ενώ δεν πρέπει να παραλείπουμε ότι και οι δύο χώρες (η Κύπρος από το 2004) είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπαθώντας να διατηρούν μία θετική σχέση με τη Ρωσία ακόμα και αν η γενική γραμμή της ΕΕ είναι διαφορετική. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία και η Ρωσία διατηρούν θετικές σχέσεις που διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από την ανάγκη της Ρωσίας να διέρχονται τα σκάφη της από το Βόσπορο---τα Στενά είναι ελεύθερα με διεθνείς συνθήκες, φυσικά. Σε ό,τι αφορά τις θέσεις της Ρωσίας σε θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος, πρέπει να σημειωθεί ότι αναγνώρισε τη ΠΓΔΜ με το συνταγματικό της όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Εσωτερική πολιτική

Το ισχύον Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας εγκρίθηκε (με το 54,5 % των ψηφοφόρων να ψηφίζουν υπέρ) έπειτα από δημοψήφισμα στις 12 Δεκεμβρίου του 1993 αντικαθιστώντας το σοβιετικό Σύνταγμα του 1978 . Σύμφωνα με το σύνταγμα αυτό, το ρωσικό κοινοβούλιο έχει δύο νομοθετικά σώματα: το Συμβούλιο της Ομοσπονδίας (Άνω Βουλή), που αποτελείται από εκπροσώπους των περιφερειακών διοικητικών μονάδων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, που αποκαλούνται «γερουσιαστές» και την Κρατική Δούμα (Κάτω Βουλή) με 450 μέλη, που εκλέγονται με 4ετή θητεία με βάση τον πληθυσμό κάθε περιοχής. Οι αποφάσεις της Δούμας επικυρώνονται από τον Πρόεδρο και το Συμβούλιο της Ομοσπονδίας.. Η Κρατική Δούμα έχει το δικαίωμα άσκησης βέτο στα νομοσχέδια που προτείνει προς ψήφιση ο πρόεδρος. Καθεμιά από τις 21 ομόσπονδες δημοκρατίες διαθέτει τοπικά εκτελεστικά και νομοθετικά όργανα που προέρχονται από τοπικές εκλογές.

Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον πρόεδρο της χώρας και την κυβέρνηση με επικεφαλής τον πρωθυπουργό. Σύμφωνα με το Σύνταγμα ο ρόλος του Πρωθυπουργού δεν είναι άλλος από τη διεκπεραίωση και εφαρμογή της προεδρικής πολιτικής. Ο Πρόεδρος έχει το δικαίωμα να ασκήσει βέτο στις αποφάσεις της Ομοσπονδιακής Βουλής, να διαλύσει το Κοινοβούλιο σε έκτακτες περιπτώσεις σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα και να διορίζει τον πρωθυπουργό με τη σύμφωνη γνώμη της Κάτω Βουλής. Το Σύνταγμα του 1993 του παρέχει διευρυμένες αρμοδιότητες, όπως να παρακάμπτει το βέτο της Δούμα στα προτεινόμενα από τον ίδιο νομοσχέδια με την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων, ενώ δεν προβλέπει διαδικασία ανατροπής του προέδρου από τη Δούμα. Ο πρωθυπουργός δέχεται την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης από τον πρόεδρο, είναι απαραίτητη όμως και η έγκριση της Δούμα.. Εκλέγεται με άμεση ψηφοφορία για 6 έτη και έχει ισχυρές εξουσίες. Η παράταση της θητείας του προέδρου από 4 χρόνια σε 6 χρόνια εγκρίθηκε από την Άνω Βουλή στις 22 Δεκεμβρίου του 2008¹²¹.

Το ρωσικό πολίτευμα δε θεωρείται αμιγώς προεδρικό αλλά ούτε ημιπροεδικό. Ο τρόπος που το δίδυμο Μεντβέντεφ-Πούτιν διαχειρίστηκε τον Αύγουστο του 2008 την κρίση της Ν. Οσετίας δείχνει ότι τουλάχιστον όσον αφορά στην εξωτερική του μορφή το σύστημα παραμένει «προεδροκεντρικά ημιπροεδρικό»¹²². Επιπρόσθετα, η αύξηση της χρονικής διάρκειας των 2 παλαιά εκλεγμένων οργάνων - Προεδρίας και Δούμας- του Προέδρου και των βουλευτών, αυξάνει τη νομιμότητα όλου του συστήματος

¹²¹http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%A1%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1_%CE%BA%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82

¹²² Θανάσης Διαμαντόπουλος, Τα πολιτικά καθεστώτα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2008

εξουσίας, θεωρεί ο πολιτικός αναλυτής Αλεξέι Τσεσνόκοφ. Η αχανής Ρωσία, για να πετύχει να επιβιώσει και να αναπτυχθεί σε ένα σκληρό ανταγωνιστικό περιβάλλον, έχει ανάγκη σκληρής κεντρικής εξουσίας. Η ρωσική πολιτική κουλτούρα είναι «κεντροποιημένη». Το σύνολο του πολιτικού κόσμου συμφωνεί πως η αύξηση της θητείας Προέδρου και Βουλής συνάδει με τα στρατηγικά προγράμματα ανάπτυξης της χώρας στις δύο επόμενες δεκαετίες.

Ο Πούτιν με τη ανάληψη της Προεδρίας στοχεύει στη δημιουργία μίας υπερεθνικής κυβέρνησης γύρω από τη GazProm. Ο Πούτιν χρησιμοποιεί το νέο γίγαντα GazProm που έχει σημαντικό μερίδιο στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Χρίζει Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου τον κ. Μίλλερ αλλά εκείνος που παίρνει όλες τις αποφάσεις για κάθε σημαντική επένδυση ή συναλλαγή είναι ο ίδιος. Παράλληλα βάζει στην ομάδα του πρώην συναδέλφους και αξιωματικούς της KGB από την Αγία Πετρούπολη, μεταξύ των οποίων και ο Αλεξέι Μίλλερ. Επιτίθεται στον ολιγάρχη Βλαντιμίρ Γκουσίνσκι, ο οποίος αγωνίστηκε κατά της εκλογής Πούτιν και κατά του πολέμου της Τσετσενίας. Η GazProm είχε χρηματοδοτήσει την τηλεοπτική του εκστρατεία με δάνεια, την επιστροφή των οποίων είναι το μόνο που ζητά ο νέος Πρόεδρος, αρκετό ωστόσο για την οικονομική του καταστροφή¹²³.

Στη συνέχεια ο Πούτιν αρχίζει μία εκστρατεία κατά των ανεξάρτητων Μέσων Επικοινωνίας διώχνοντας και τον Μπερεζόφσκι από τη χώρα διαμηνύοντας στους απομεινάντες ολιγάρχες ότι κάνουν τη δουλειά τους αλλά όχι πολιτική. Το αφεντικό στο Κρεμλίνο είναι ένα. Η ελευθεροτυπία δέχεται επίθεση γιατί στη δημοκρατία του Πούτιν δεν επιτρέπεται η κριτική κατά της εξουσίας. Ένα χρόνο από την άνοδό του στην εξουσία η GazProm ελέγχει το κανάλι NTV.

Λίγες μέρες μετά την εκλογή του, ο Πρόεδρος Πούτιν επισκέφθηκε τη λέσχη Ντζερζίνσκι όπου μπροστά σε 800 αξιωματικούς δήλωσε ότι «...η FSB ήθελε να επιστρέψει στην εξουσία...με χαρά σας ανακοινώνω ότι το πετύχαμε...». Παράλληλα έκανε ξεκάθαρο στη Δύση ότι οι μυστικές υπηρεσίες επέστρεψαν με τη σύλληψη του Εντμοντ Πόουπ, πρώην αξιωματικού της υπηρεσίας πληροφοριών του αμερικανικού ναυτικού.

Ο εθνικός ύμνος του Στάλιν επιστρέφει και πολλοί Ρώσοι χαίρονται που η κόκκινη σημαία κυματίζει εκ νέου στις στρατιωτικές παρελάσεις. Η επιστροφή των συμβόλων επιδιώκει να επαναφέρει στην μνήμη των πολιτών την ιδέα για ένα κράτος μεγάλο, δυνατό και σεβαστό από ολόκληρη την ανθρωπότητα. Η ιδεολογία αυτή συνδυάζεται με στερεότυπα του ολοκληρωτισμού. Ο Πούτιν θεωρεί τον εαυτό του έναν απλό άνθρωπο αλλά το κράτος μεγάλο και ισχυρό. Και επιχειρεί να χτίσει εκ νέου ένα κόμμα-κορμό του κράτους στρατολογώντας διάφορες ομάδες (FSB, ολιγάρχες, δημοσιογράφους, νεολαία...). Η νοσταλγία της παλαιάς

²³ Τον Ιούνιο του 2000 ο Γκουσίνσκι φυλακίζεται για κατάχρηση

γενιάς αναζωογονείται εύκολα. Ωστόσο η νέα γενιά δεν έχει μνήμες. Οι πολιτικοί σύμβουλοι του Πούτιν δημιουργούν ένα κίνημα νεολαίας, το NASHI. Ένα χρόνο μετά την εκλογή του 10.000 νέοι τιμούν την επέτειο στην Κόκκινη πλατεία, το 2002 είναι 20.000, το 2004 50.000 και το 2007 100.000.

Για να εφαρμόσει το σύστημα ελέγχου ο Πούτιν δημιουργεί τη δική του ολιγαρχία με πρώην αξιωματικούς της KGB και φιλελεύθερους από την Αγία Πετρούπολη. Οι Σέτσιν, Πατρούτσεφ, Ιβάνοφ και Μεντβέντεφ και Σούρκοφ δεν είναι γνωστοί στο εξωτερικό αλλά για το ρωσικό λαό είναι οι υπολογαγοί του Πούτιν.

Ο Πούτιν θέλει να ελέγξει ξανά τις δημοκρατίες της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τις οποίες εποφθαλμιούν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής για να εμποδίσουν το ρωσικό επεκτατισμό. Η σημαντικότερη χώρα είναι η Ουκρανία καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι της διακίνησης του ρωσικού πετρελαίου και αερίου προς την Ευρώπη γεγονός που εξηγεί τις μαχαρορραφίες της FSB και του Πούτιν ενόψει των προεδρικών εκλογών στην Ουκρανία το 2004 που κατέστη ίσως η μεγαλύτερη αποτυχία της πολιτικής του καριέρας και της αυτοκρατορίας του Κρεμλίνου με την εκλογή του φιλοδυτικού Γιούσενκο. Μετά την πορτοκαλί επανάσταση, η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας προς την Ουκρανία έγινε σκληρότερη με όπλα το πετρέλαιο και το αέριο. Την πρωτοχρονιά του 2006 το Κρεμλίνο διακόπτει την παροχή αερίου προς την Ουκρανία, καθιστώντας σαφή στην Ουκρανία και στην Ευρώπη την ισχύ της Ρωσίας, και λίγο αργότερα, ενόψει των κοινοβουλευτικών εκλογών, διακόπτει την εισαγωγή ουκρανικών αγαθών. Με την έλευση του Γιανουκόβιτς, η Ουκρανία απομακρύνεται από την Ευρώπη και το NATO και η Ρωσία επιτυγχάνει το στόχο της.

Μετά από μία δεκαετία προβλημάτων και συρρίκνωσης, ο Βλαντιμίρ Πούτιν με την άνοδό του στην εξουσία αποφάσισε να δώσει σημαντική έμφαση στην ενίσχυση των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων. Τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα του παρελθόντος είχαν επιπτώσεις στο αξιόμαχο των ρωσικών δυνάμεων: οι ασκήσεις περιορίστηκαν σημαντικά, ο εξοπλισμός ήταν απαρχαιωμένος και ανεπαρκής, το ηθικό μετά και την δύσκολη κατάσταση στην Τσετσενία σε χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον, η ναυτική τραγωδία από τη βύθιση του σχετικά νεότευκτου πυρηνικού υποβρυχίου Κούρσκ τον Αύγουστο του 2000 στη Βόρεια Θάλασσα υπογράμμισε, με δραματικό τρόπο, τα προβλήματα της Ρωσίας στον αμυντικό τομέα.

Σταδιακά, η ρωσική αμυντική βιομηχανία βρήκε νέες αγορές (μεταξύ άλλων τη Μέση Ανατολή, τη Λατινική Αμερική και την Ασία, όπως και την Ελλάδα και την Τουρκία) για τα αναβαθμισμένα σε ποιότητα προϊόντα της. Επιπλέον, ο Βλ. Πούτιν φρόντισε να καταστήσει σαφέστερη τη ρωσική στρατιωτική παρουσία σε περιοχές όπου ήταν ενεργά και τα αμερικανικά στρατιωτικά συμφέροντα. Επανάφερε, για παράδειγμα, τις περιπολίες βαρέων βομβαρδιστικών στον Βόρειο Πολικό κύκλο και στον Ειρηνικό Ωκεανό· αν και αυτό δεν

είχε στρατηγικό σκοπό ήταν μία κίνηση επίδειξης ισχύος που δεν περνούσε απαρατήρητη στη διεθνή σκηνή, τουλάχιστον σε επίπεδο εντυπώσεων. Την ίδια στιγμή, οι συνεργασίες σε στρατιωτικό επίπεδο με τη Βενεζουέλα, το Ιράν ή την Κίνα, χώρες που η πολιτική τους αποκλίνει σε διαφορετικούς βαθμούς από την αμερικανική, έδειξαν ότι η Ρωσία προτιμά το δρόμο μίας έμμεσης στρατιωτικής αναμέτρησης με τις ΗΠΑ, σε επίπεδο εντυπώσεων φυσικά, παρά στο πραγματικό πεδίο μίας ένοπλης σύγκρουσης, συνεχίζοντας κατά κάποιο τρόπο τη λογική των proxy wars κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Χαρακτηριστικό της πολιτικής του Βλ.Πούτιν, όπως εκφράστηκε κατά τη διάρκεια της προεδρίας του όταν και ασκούσε κατά το Σύνταγμα την ηγεσία της χώρας (και όχι άτυπα όπως φέρεται να κάνει σήμερα) είναι το παράδειγμα της ανάπτυξης της αντιπυραυλικής ασπίδας των ΗΠΑ πολύ κοντά στα ρωσικά σύνορα, στην ανατολική Ευρώπη τέως προνομιακό πεδίο επιρροής της Ρωσίας.

Προφανώς οι σχεδιασμοί (που ακόμα δεν έχουν υλοποιηθεί πλήρως) προκάλεσαν ένταση στις σχέσεις των ΗΠΑ με τη Ρωσία η οποία θεώρησε ότι η παρουσία οπλικών συστημάτων τόσο κοντά στην επικράτεια της είναι απειλή για την ίδια και ότι στρέφεται κατά της ίδιας και όχι κατά των διακηρυγμένων στόχων από τη Μέση και την Άπω Ανατολή. Δηλώσεις αυτού του κλίματος έγιναν από τον πρόεδρο Βλ.Πούτιν και ανώτερους αξιωματούχους της κυβέρνησης και των ενόπλων δυνάμεων, είναι όμως πιθανόν ότι η ρωσική αντίδραση να οφείλεται και σε εσωτερικούς πολιτικούς λόγους διατήρησης ισορροπιών μεταξύ της κυβέρνησης και των οικονομικών συμφερόντων καθώς ο Βλ.Πούτιν προέβαλε στο εσωτερικό την εικόνα του ισχυρού επιδιαιτητή αυτών των δύο πόλων. Απειλίσσε μάλιστα η Μόσχα με τα δικά της αντίμετρα, δηλαδή την στοχοποίηση των τοποθεσιών όπου θα εγκατασταθεί η ασπίδα. Την οργή της Ρωσίας προκάλεσε και το ότι γεγονός δεν την συμβουλευτήκαν οι ΗΠΑ (Pullinger, 2007). Το σκηνικό που δημιουργήθηκε θα μπορούσε να φέρει τις δύο πλευρές, αν όχι σε ένα νέο Ψυχρό Πόλεμο, τουλάχιστον σε τροχιά σύγκρουσης.

Προφανώς τα μέτρα που έλαβε η Ρωσία για την αντιμετώπιση της ορατής απειλής από το βαλλιστικό πρόγραμμα τρίτων χωρών κινήθηκαν περισσότερο στο επίπεδο της διπλωματίας περισσότερο παρά της ανάσχεσης με τη χρήση ή της προβολής στρατιωτικής ισχύος. Ομαδοποιούνται γενικά σε τέσσερις άξονες: την κατάλληλα πολιτική (policy), τον έλεγχο των εξαγωγών των συστημάτων με τα οποία θα μπορούσε να γίνει ανάπτυξη βαλλιστικών όπλων, την διπλωματία, που είναι και η σημαντικότερη διάσταση, και την προληπτική δράση (preemptive action).

Με τη Ρωσία να κινείται στο διπλωματικό επίπεδο και με άμεσες παρεμβάσεις από την πολιτική ηγεσία της χώρας, σε προφανή συνενόηση με την στρατιωτική και διπλωματική, η Ρωσία πέτυχε να αναδείξει μία εικόνα ισχύος που θα μπορούσε να κάνει περισσότερο εφικτή την αποτροπή. Με άλλα λόγια, η προβολή της εικόνας της δύναμης που είναι έτοιμη να προασπίσει τα συμφέροντά της όπως τα εννοεί ακόμα

και με κόστος τη ρήξη των σχέσεων με άλλους ισχυρούς διεθνείς παράγοντες. Αυτή ακριβώς η εικόνα δομήθηκε στο πρόσωπο ενός ανθρώπου, του Βλ.Πούτιν που ενσάρκωσε αυτή την ισχύ: πρόβαλλε τον εαυτό του σαν τον άνθρωπο που ακούει τα λαϊκά αιτήματα, τα μεταφράζει σε πολιτικές αποφάσεις και τα εκπέμπει έξω από τη χώρα, όπου πρέπει να ακουστούν και σε όποιους χρειάζεται να τα ακούσουν.

Ο στόχος της πολιτικής Πούτιν αφορά στη διάσωση των υπολειμμάτων της ΕΣΣΔ. Κάθε επίφαση δημοκρατίας χάνεται με την εγκαθίδρυση ενός αυταρχικού καθεστώτος¹²⁴. Διορίζει τους περιφερειακούς κυβερνήτες και δικαστές, περνάει ένα διάταγμα που περιστέλλει τη ελευθερία των δημοσιογράφων και ένα διάταγμα που αρνείται την έκδοση visa σε όσους ξένους δεν χαίρουν εκτίμησης. Η FSB δημιουργεί πολίτες-πληροφοριοδότες και μειώνει τη δυνατότητα ξένης χρηματοδότησης προς τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Αυξάνει συντάξεις και μισθούς, μάχεται κατά των «ολιγαρχών, συνομιλεί με όλους τους ηγέτες. Σήμερα στη Μόσχα η νέα θρησκεία είναι ο καταναλωτισμός με την εισροή δολαρίων από το αέριο και το πετρέλαιο. Η υπόλοιπη χώρα όμως θυμίζει τον 19ο αιώνα του Ντοστογιέφσκι

Η καταστροφή του Κούρσκ το 2000, οι όμηροι στο θέατρο της Μόσχας το 2002 και το Μπεσλάν το 2004 δείχνουν σοβαρά προβλήματα στη διακυβέρνηση του Πούτιν. Στις 31 Ιανουαρίου του 2005 ο Πούτιν κηρύσσει το τέλος του πολέμου με την Τσετσενία. Η Ρωσία αποποιείται των ευθυνών για κάθε βιαιότητα και μετατρέπει τον πόλεμο σε εμφύλιο, αφήνοντας τον Ραμζάν Καντίροφ συνεχιστή της πολιτικής Πούτιν.

Ο Πούτιν αναπτύσσει το πυρηνικό συγκρότημα της Ρωσίας με ένα νέο σύστημα βαλλιστικών όπλων. Η Ρωσία έχει 8.000 πυρηνικές κεφαλές περισσότερες από τις ΗΠΑ. Στις εξαγωγές όπλων η Ρωσία είναι η δεύτερη χώρα σε όλο τον κόσμο. Προμηθεύει 61 χώρες, μεταξύ των οποίων ορισμένες εχθρικά διακείμενες προς τις ΗΠΑ όπως η Κίνα, η Βενεζουέλα και το Ιράν. Άρα έχει τα δύο ισχυρότερα γεωστρατηγικά εργαλεία: την ενέργεια και τις πωλήσεις όπλων.

Στο στόχαστρο του Πούτιν είναι πάντα οι εχθροί του Σοβιετικού Καθεστώτος, οι διανοούμενοι και οι πρώην διαφωνούντες που υποστηρίζουν το ίδρυμα Ζαχάρωφ. Λίγο πριν τις προεδρικές του 2008 δολοφονείται ο Αλεξάντερ Λιτβινένκο, πρώην πράκτορας των Ρωσικών Μυστικών Υπηρεσιών. Επίσης η Άννα Πολιτόφσκαγια είναι ο 22ος δημοσιογράφος που δολοφονείται από την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία.

¹²⁴ Η Οργάνωση Freedom House τοποθετεί τη Ρωσία στα «αυταρχικά καθεστώτα»

Συμπεράσματα

Η θεμελιώδης φύση των διεθνών σχέσεων δεν έχει μεταβληθεί διαμέσου των αιώνων. Οι διεθνείς σχέσεις εξακολουθούν να είναι ένας αέναος αγώνας για πλούτο και ισχύ μεταξύ ανεξάρτητων δρώντων σε κατάσταση αναρχίας. Ωστόσο ο Charles Handy, ο μεγαλύτερος Βρετανός φιλόσοφος των επιχειρήσεων έχει γράψει ότι «το συναρπαστικότερο πράγμα σε σχέση με το μέλλον είναι ότι μπορούμε να το διαπλάσουμε». Συγκεκριμένα χρησιμοποίησε τη μεταφορά της «επόμενης καμπύλης» για να περιγράψει την πορεία που θα πρέπει να ακολουθούν τα πράγματα. Στην σφαίρα του διεθνούς συστήματος η Σιγμοειδής καμπύλη αντιπροσωπεύει τη φυσιολογική πορεία ενός κράτους, ενώ η «επόμενη καμπύλη» αποτελεί τη δραστική παρέμβαση πριν τη φθορά και την απαξίωση προκειμένου να επιτύχει κανείς τη συνεχή ανάπτυξη και πρόοδο...

Η ηγεσία αποτελεί έναν από τους καθοριστικότερους παράγοντες που δύνανται να οδηγήσουν ένα κράτος στη διατήρηση και την ανάπτυξη της ισχύος του. Ο Gary Hamel, ένας γκουρού της στρατηγικής παγκοσμίως, τονίζει ότι «δεν μπορείς να δημιουργήσεις το μέλλον χρησιμοποιώντας ως εργαλεία στρατηγικές του παρελθόντος». Τα κράτη και οι ηγέτες τους οφείλουν να τοποθετούνται στην πρώτη γραμμή των αλλαγών και να πρωτοπορούν αντιλαμβανόμενα άμεσα τη μεταβαλλόμενη φύση των πραγμάτων που οδηγεί σε ανισορροπία ισχύος. Η χάραξη νέων στρατηγικών, η δημιουργικότητα, η διαδικασία «χαρτογράφησης του μέλλοντος» με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη και την επιτυχία είναι δυνατό να μεθοδευτεί μόνο από τα άτομα εκείνα που συνδέονται συναισθηματικά λιγότερο με την ιστορία ενός κράτους, που έχουν την ικανότητα να αφομοιώνουν όλο το φάσμα των επερχόμενων αλλαγών (πολιτικών, κοινωνικών, τεχνολογικών) προκειμένου να εμπνέουν και να καθοδηγούν. Η κατανόηση του μέλλοντος απαιτεί γνώση του παρελθόντος σε συνδυασμό με ανοιχτό μυαλό, διαρκή αμφισβήτηση δεδομένων, μεγαλύτερες φιλοδοξίες αλλά όχι υπέρμετρες, αποφασιστικότητα και δημιουργικότητα. Ο ηγέτης δημιουργεί κληρονομιά για το μέλλον και δεν επιβιώνει χάρη στην κληρονομιά του παρελθόντος.

Δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε με ακρίβεια την τέχνη της ηγεσίας, όμως μπορούμε να πούμε ότι ηγεσία είναι αναμφίβολα μία τέχνη. Στην παρούσα εργασία είδαμε ότι αποτελεί μία έννοια αόριστη και μεταβαλλόμενη, άρρηκτα συνδεδεμένη με το χώρο, το χρόνο και το concept που βιώνει, αφουγκράζεται και εμπνέεται κάθε ηγέτης. Μέσα στις διαφορετικές συνθήκες στις οποίες καλούνται να πάρουν αποφάσεις, είτε το κράτος τους είναι σε ανοδική πορεία είτε μόλις έχει εγκαταλείψει μία δύσκολη ιστορική και κοινωνική πάση, οι ηγέτες όπως ο Κολ και ο Πούτιν ακροβατούν ανάμεσα στο εσωτερικό και το διεθνές περιβάλλον.

Χωρίς να παραβλέπουν είτε το ένα είτε το άλλο προχωρούν σε τομές και ρήξεις σε σχέση με το παρελθόν και διαμορφώνουν από κοινού με τους πολιτικούς τους συμμάχους το μέλλον.

Για όλα αυτά προφανώς και δεν υπάρχει κάποια εκ των προτερων γνωστή συνταγή και πολιτική. Τελικά, είναι η δυναμική και εκ των υστέρων διαμορφωση της κατάστασης που δίνει στην πολιτική ηγεσία χαρακτηριστικά τέχνης παρά κάποια διάσπαρτα και αδιάγνωστα χαρακτηριστικά 'ηγετικής φυσιογνωμίας' που αποδίδονται στο ένα ή το άλλο πρόσωπο.

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία

- Ball, Alan R. & Peters, B.Guy, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση, Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Κώστας Α. Λάβδας Βιβλιοθήκη Πολιτικής Κοινωνιολογίας, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000
- Bull, Hendley, *Η άναρχη κοινωνία- Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροίκου, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Β' Έκδοση, 2001
- Carr, Edward H., *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Μετάφραση Ηρακλεία Στροίκου, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, Γ' Έκδοση 1998
- Klauswitz, Karl Von, *Περί του Πολέμου*, Μετάφραση-Επιμέλεια: Νατάσα Ξεπουλιά, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1999),
- LeRoy, A. Oliver, Bennett-James K., *Διεθνείς Οργανισμοί: Αρχές και Προβλήματα*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών 2, Gutenberg,
- McNair, B., *Εισαγωγή στην Πολιτική Επικοινωνία*, Αθήνα , Κατάρτι, 2002,
- Nye, Joseph, *Ηγεσίες που πρωτοπορούν*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2003
- Rifkin J. *Η νέα εποχή της πρόσβασης: η νέα κουλτούρα του υπερκαπιταλισμού, όπου όλη η ζωή είναι μια επί πληρωμή εμπειρία*, Αθήνα: Εκδόσεις Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη. 2001
- Schöllgen, Gregor, *Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2005.
- Waltz, Kenneth N., *Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος: Μία θεωρητική Ανάλυση*, μετάφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011
- Δεμερτζής, *Πολιτική Επικοινωνία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2002
- Διαμαντόπουλος, Θανάσης, *Τα πολιτικά Καθεστώτα: Δημοκρατίες και απολυταρχίες-οι γρίφοι της εξουσίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2008
- Ηρακλείδης, Αλέξης, *Διεθνής Κοινωνία-Ιστορία, Δίκαιο, Θεσμοί, Διαχείριση Ένοπλης Βίας-Μία εισαγωγή*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών

Καραγιάννης, Μάνος , (επιμέλεια), Η Ρωσία σήμερα, Αθήνα, Παπαζήσης, 2010.

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, Β' έκδοση, 2008

Κουτσούκης, Κλεομένης Σ., Η πολιτική ηγεσία: Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών, Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου, 1990

Μακιαβέλλι, Νικόλο, Ο ηγεμόνας, Μετάφραση Ζώξη Ζωγραφίδου-Καραχάλιου, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1999

Μπόττομορ, Ελίτ και Κοινωνία, Μετάφραση Θ.Μπανούση, Εκδόσεις 70, 1970

Μπουραντάς, Δ., Μάνατζμεντ, Θεωρητικό Υπόβαθρο-Σύγχρονες πρακτικές, Αθήνα: Εκδόσεις Μένου, 2001

Μπράντενμπερκερ, Άνταμ, and Μπάρν Νέιλμπαφ. Συν-ανταγωνισμός. Μετάφραση Λουίζα Χριστοφίλου, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999

Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα, Βιβλιοθήκη Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων του Δικαίου, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008

Πολιτκόφσκαγια, Άννα, Το μυστικό ημερολόγιο του Πούτιν, Αθήνα, Οξύ, 2007

Ρουμελιώτης, Παναγιώτης, Προς έναν πολυπολικό κόσμο, Εκδοτικός οίκος Α.Α.Λιβάνη,

Χειλά, Ειρήνη, «Διεθνής Κοινωνία. Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα», Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος, 2006

Χέλντ, Ντέιβιντ, Μοντέλα Δημοκρατίας, Θεωρία-Ιδέες, Πολύτροπον, 2003

Castells, M. The Rise of the Network Society. Blackwell Publishing, 2000.

Conger Jay A., Kanguro Rabindra N. and Associates, Charismatic Leadership, the elusive factor in organizational effectiveness, San Francisco-Oxford, Jossey-Bass Publishers, 1989

Easton, David, The Political System. An Inquiry into the State of Political Science, New York: Knopf, 1953

Ernest J. Wilson, III, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, March 2008, 616

Gaddis, John Lewis, The Cold War, Penguin Books, London, 2007.

Gray Colin, *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and Other Evidence of History*, London:: Frank Cass, 2002

Keohane Robert, Nye Joseph, "Power and Independence in the Information Age", *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 5, September/October 1998,

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton, 2001

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Brief Edition, ed. Kenneth W. Thompson, New York: McGraw-Hill, 1993

Nye, J., *Bound to Lead, The changing Nature of American Power*, Basic Books, 1990

Nye, J., *Soft Power The means to success in world politics*, New York: Public Affairs Press, 2004,

Nye, Joseph S., *Soft Power The means to success in world politics*, New York: Public Affairs Press, 2004

William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, 50th anniversary ed, New York : W.W. Norton & Co., 2009

Armitage, R.L. & Nye, J.S. (2007) *CSIS COMMISSION ON SMART POWER - A smarter, more secure America*. CSIS COMMISSION ON SMART POWER,

Ηλεκτρονικές πηγές

Gillespie, Marie and O'Loughlin, Ben (2009) 'News media, threats and insecurities: an ethnographic approach', *Cambridge Review of International Affairs*, 22:4, 667—685.

<http://www.strategyinternational.org/index.php/strategy-of-security/military-science-and-policy/79-2009-09-06-00-01-28>

http://online.wsj.com/article/SB123189377673479433.html?mod=loomia&loomia_si=t0:a16:g2:r3:c0.0238833:b0, 9/09/2011

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B6%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BD_%CE%91%CF%83%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B6, 6/09/2011

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000106746